

UNIVERZITA KARLOVA
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Diplomová práce

**Církevní společenství jako
začleňující prostředí pro
handicapované
(osoby s mentálním postižením)**

Bc. Blanka Anna Tauerová

Katedra praktické teologie
Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Macek, Ph.D.
Studijní program: Teologie (N6141)
Studijní obor: Křesťanská krizová a pastorační práce – diakonika (KKPP)

Praha 2023

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci s názvem *Církevní společenství jako začleňující prostředí pro handicapované (osoby s mentálním postižením)* napsala samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti ke studijním účelům.

V Praze dne 11. 04. 2023

.....
Bc. Blanka Anna Tauerová

Bibliografická citace

TAUEROVÁ, Blanka Anna. Církevní společenství jako začleňující prostředí pro handicapované (osoby s mentálním postižením). Praha, 2023, 126s. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Evangelická teologická fakulta, Katedra praktické teologie. Vedoucí práce Mgr. Ondřej Macek, Ph.D.

Anotace

Předkládaná diplomová práce s názvem Církevní společenství jako začleňující prostředí pro handicapované (osoby s mentálním postižením) se snaží zmapovat možnosti integrace a inkluze lidí s postižením do církevních společenství.

Po nezbytném úvodu následuje stručný popis mentálního postižení tak, aby bylo zřejmé, proč jsou tyto osoby handicapovány, jeho definice, diagnostika a projevy. Práce pokračuje zamyšlením nad přístupem k osobám s postižením v Písmu svatém a charakteristikou nového vědního oboru – „teologie postižení“.

Následně se práce snaží popsat přístup církevních společenství k osobám s postižením (důstojnost, spiritualita, pastore, diakonie), jejich potřebám, možnostem integrace a inkluze do těchto společenství, stejně tak jako problémům se začleňováním do církevních společenství.

V závěrečné části práce je pojednáno o výzkumech v oblasti problematiky mentálního postižení a jeho vztahu k církevním organizacím a vlastní kvalitativní výzkum s využitím fenomenologického přístupu formou polostrukturovaného rozhovoru.

Klíčová slova

Lidé s postižením, osoby s mentálním postižením, inkluze, integrace, církevní společenství

Summary

The present thesis, entitled Church Communities as Inclusive Environments for People with Disabilities, seeks to map the possibilities of integration and inclusion of people with disabilities into church communities.

The necessary introduction is followed by a brief description of intellectual disability so that it becomes clear why these persons are disabled, its definition, diagnosis and manifestations. The work continues with a reflection on the treatment of persons with disabilities in Scripture and a characterization of the new discipline of "disability theology".

The thesis then seeks to describe the approach of church communities to persons with disabilities (dignity, spirituality, pastoral care, diaconia), their needs, and the possibilities for integration and inclusion in these communities, as well as the problems of inclusion in church communities.

The final part of the thesis discusses research on the issue of intellectual disability and its relationship to church organisations and the actual qualitative research using a phenomenological approach in the form of a semi-structured interview.

Keywords

People with disabilities, people with intellectual disabilities, inclusion, integration, church community

Poděkování

Děkuji upřímně a z celého srdce Petře Veselé, rozené Zvonařové za její velkorysou a nezištnou pomoc, mému manželovi a mým přátelům, bez kterých bych tuto práci nenapsala, za jejich pomoc a podporu. Děkuji Mgr. Ondřeji Mackovi, Ph.D., že i přes svoji obrovskou pracovní vytíženost mi napsání této práce umožnil.

Obsah

Úvod	11
Teoretická část	13
1. Mentální postižení	13
1.1 Definice a příčiny mentálního postižení	13
1.2 Modely mentálního postižení	14
1.2.1 Model medicínský, klasifikační, limitační	15
1.2.2 Model ústavní sociální péče	15
1.2.3 Popisný model	16
1.2.4 Spirituální model	16
1.2.5 Ekologický model	17
1.3 Diagnostika a projevy mentálního postižení	18
1.4 Socializace osob s postižením	19
1.4.1 Osobní asistence	20
1.4.2 Denní stacionář	20
1.4.3 Pobytová zařízení	21
1.4.4 Odlehčovací služby	21
1.5 Shrnutí	22
2. Osoby s postižením v Bibli	24
2.1 Starý zákon	24
2.2 Nový zákon	27
2.3 Shrnutí	28
3. Křesťanský přístup k lidem s mentálním postižením	30
3.1 Vymezení pojmu osoby s mentálním postižením	32
3.2 Teologická antropologie	33
3.2.1 Církev jako tělo	35
3.2.2 Člověk s postižením jako obraz Boží	36
3.3 Teologie postižení	37
3.4 Důstojnost osob s postižením	40
3.5 Pastorece osob s postižením	43
3.6 Religiozita a spiritualita osob s postižením	46
3.7 Význam modliteb a svátostí pro osoby s postižením	49
3.8 Diakonie pro osoby s postižením	51
3.9 Shrnutí	54
4. Začleňující prvky církevního společenství	56
4.1 Vymezení pojmu integrace a inkluze	56

4.2 Inkluze z teologického pohledu	56
4.3 Křesťanský systém hodnot	58
4.4 Stanoviska církví k osobám s postižením.....	60
4.5 Začleňování v praxi	61
4.5.1 Srozumitelný jazyk	63
4.5.2 Rituály	64
4.5.3 Společenství Archa a hnutí Víra a Světlo.....	66
4.5.4 Vysluhování svátostí pro osoby s mentálním postižením	69
4.6 Shrnutí	71
Praktická část.....	73
5. Problémy se začleňováním do církevních společenství pro osoby s postižením	73
5.1 Problémy se začleňováním v praxi.....	74
5.1.1 Výzkum č. 1.....	75
5.1.2 Výzkum č. 2.....	76
5.1.3 Výzkum č. 3.....	78
5.1.4 Výzkum č. 4.....	80
5.2 Shrnutí	82
6. Výzkum.....	84
6.1 Výzkumné téma (VT) a výzkumné otázky (VO)	84
6.2 Výzkumné cíle.....	86
6.3 Metodologie.....	86
6.3.1 Volba metody a technika sběru dat.....	86
6.3.2 Výběr vzorku a zkoumaného prostředí.....	87
6.3.3 Etika výzkumu	88
7. Analýza výzkumu	89
7.1 Rozhovor 1	89
7.2 Rozhovor 2	91
7.3 Rozhovor 3	94
7.4 Rozhovor 4	97
8. Shrnutí výzkumu a diskuse.....	102
8.1 Vyhodnocení první části.....	102
8.2 Vyhodnocení druhé části	104
Závěr	110
Seznam použité literatury	113
Přílohy	123

Příloha č. 1: Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů.....	123
Příloha č. 2: Připravené otázky do polostrukturovaného rozhovoru	126

Úvod

Diplomovou práci „Církevní společenství jako začleňující prostředí pro handicapované (osoby s mentálním postižením)“ jsem se rozhodla vytvořit na základě mé osobní zkušenosti s lidmi s mentálním postižením, kteří jsou věřícími křesťany a někteří i členové různých církevních společenství. Jsem matkou syna, který je dnes již dospělý, ale od svého dětství má diagnostikovanou poruchu autistického spektra – Aspergerův syndrom. Syn je, stejně jako já, praktikujícím křesťanem a členem Církve bratrské. Díky této skutečnosti mám možnost sledovat jeho začleňování do církevního sboru. Doba jedenácti let, po kterou jsme součástí našeho církevního sboru, je dostatečně dlouhá na to, abych mohla vidět, jak církevní sbor a jeho život v něm na mého syna působí. Současně ale v průběhu let začaly vyvstávat otázky a problémy, na které neznám odpovědi a považuji za důležité odpovědi a řešení hledat. Zjišťuji, že tyto otázky si nekladu sama a zároveň, že osob s postižením, jak tělesným, tak mentálním, je mezi věřícími lidmi v mém okolí více, než jsem si původně myslela. Začleňování osob s postižením považuji za velmi důležité.

Tato práce jistě neodpovídá na všechny otázky, ale snad alespoň v malém měřítku dokáže pomoci nahlédnout na život osob s mentálním postižením a jejich vztahování se k otázkám duchovním, náboženským a etickým. Klade si za cíl přiblížit, do jaké míry jsou církevní společenství integrujícím prostředím a jak osobám s postižením pomáhat k tomu, aby se cítily plnohodnotnými členy společenství bez předsudků a stigmat.

Při psaní práce se pokusím o mezioborový přístup. Budu usilovat o propojení zkušeností a poznatků z oborů medicíny, sociální práce, psychologie, religionistiky, pastorační, diakonie, antropologie, teologie a dalších. Výsledek by měl přinést pohled na osoby s mentálním postižením, jejich potřeby a možnosti integrace. K popisu mentálního postižení využiji především psychologickou a psychiatrickou literaturu. Pro teoretické zdůvodnění poslouží zejména Bible a další křesťanská a duchovní literatura. Praktická a výzkumná část práce nastíní problémy, které se v praxi vyskytují při integraci osob s postižením do církevních společenství a jako příklady budou použity čtyři zahraniční výzkumy, které se těmito problémy zabývají. V další části bude již zpracován vlastní výzkum za pomoci kvalitativní metody fenomenologickým přístupem, přičemž sběr dat proběhne formou polostrukturovaného rozhovoru.

Práce je složena ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická i praktická část shodně tvoří čtyři kapitoly. První kapitola teoretické části práce se věnuje popisu mentálního postižení, jeho definic, modelů a diagnostiky a v další části této kapitoly nalezne čtenář pojednání o socializaci osob s mentálním postižením. Druhá kapitola se zabývá postižením tak, jak ho nahlíží Bible, a to jak ve Starém, tak v Novém zákoně. Třetí kapitolu formuluje křesťanský přístup k osobám s mentálním postižením. V prvních podkapitolách je zohledněno pojednání o teologické antropologii, teologii postižení atd. Další podkapitoly řeší důstojnost osob s mentálním postižením, otázky pastorační a diakonie těchto osob, význam modliteb a svátostí pro osoby s postižením. Poslední, čtvrtá kapitola teoretické části seznamuje čtenáře se začleňujícími prvky církevního společenství, od vymezení pojmu integrace a inkluze po začleňování v praxi.

Pátou kapitolou začíná praktická část diplomové práce, která poukazuje na problémy vyskytující se při začleňování osob s mentálním postižením do církevních společenství, přičemž je v této kapitole využito zahraničních výzkumů jako příkladů z praxe a s tím souvisejících problémů a někde i návrhů, jak tyto problémy řešit. Kapitola šestá se věnuje vlastnímu výzkumu prováděnému v církevním společenství v České republice. Seznamuje s metodami použitými ve výzkumu, s vymezením výzkumných otázek a cílů, technikou sběru dat apod. Sedmá kapitola následně zpracovává provedený výzkum formou analýzy témat, která se objevila v sebraných datech. Závěrečná, osmá kapitola shrnuje výsledky celého výzkumu a navazující diskuse.

Teoretická část

1. Mentální postižení

Mentální postižení je v naší společnosti stále ještě do jisté míry stigmatizováno. Dřívější označení retardace se dnes již nepoužívá, protože je vnímáno negativně a někdy i posměšně. Důvodem toho, proč jsou osoby s mentálním postižením v naší společnosti složitě přijímány, se zdá absence vcítění se do dané postižené osoby, do toho, jak postižený vnímá své okolí a jak se při tom cítí.¹ Pro účely této diplomové práce jsme v první kapitole s názvem Mentální postižení vycházeli z publikace Mentální postižení, autorů Valenta, Michalík, Lečbych a kol., která je jednou z nejobsáhlejších publikací o mentálním postižení. Text této publikace vychází ze současných legislativních norem a ze tří základních systémů, které se postupně implementují v oblasti zdravotnictví, v oblasti sociálních služeb, školství a poradenství. Pokusíme se alespoň částečně nastínit definici, příčiny, diagnostiku a projevy mentálního postižení a stručně popíšeme základní modely mentálního postižení.²

1.1 Definice a příčiny mentálního postižení

Mentální postižení můžeme definovat jako vývojovou poruchu rozumových schopností, která se projevuje zejména snížením kognitivních, řečových, pohybových a sociálních schopností s prenatální, perinatální, nebo časně postnatální etiologií. Mentální postižení se může projevit jak samostatně, tak v kombinaci s jakoukoliv jinou duševní, tělesnou, či smyslovou poruchou: „*Osoby s mentálním postižením mohou mít další duševní poruchy, jejichž prevalence je až čtyřikrát častější než v běžné populaci.*“³

Příčiny mentálního postižení bývají různé. Na vzniku příčin se podílí různé faktory, mající vliv na psychický stav, který se projevuje sníženou inteligencí:

¹ Srov. SLOWÍK, Josef. *Člověk s handicapem v křesťanském společenství*. Praha: Advent-Orion, spol. s r.o., 2015. s. 111

² Srov. VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení*. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2018. Psyché (Grada). s. 34 - 36

³ Tamtéž, s. 36

„Existují faktory endogenní a exogenní, odborná literatura se často zmiňuje o postižení vrozeném, či získaném.“⁴

Rozlišujeme šest základních stupňů mentálního postižení, které jsou určovány posouzením toho, jakou má daná osoba inteligenci a schopnost adaptability:

1. Lehká mentální retardace
2. Středně těžká mentální retardace
3. Těžká mentální retardace
4. Hluboká mentální retardace
5. Jiná mentální retardace
6. Nespecifikovaná mentální retardace⁵

Existují různé definice mentálního postižení, které se v různé míře odlišují. Základ definice zůstává stejný, rozdíl je ovšem ve vyjadřování. Nehovoří se o lidech handicapovaných, ale o osobách nebo lidech s postižením, případně s mentálním postižením. Tento pojem budeme používat i pro účely naší práce a v jedné z následujících kapitol bude podrobně vysvětleno, proč jsme toto označení zvolili.

1.2 Modely mentálního postižení

Na pojem mentálního postižení lze nahlížet z různých úhlů pohledu. Jinak budou tento pojem chápat lékaři, psychologové a psychoterapeuti, pro které bude zejména vodítkem pro správnou diagnostiku. Jinak budou k pojmu přistupovat sociální pracovníci zajišťující péči o postižené v pobytových zařízeních a jinak osoby, které zajišťují integraci a inkluzi osob s postižením. Odlišný pohled na problematiku mentálního postižení pak budou mít samotné osoby s postižením, či rodiče dětí trpících mentálním postižením. Je proto pochopitelné, že nelze přijmout jednu všeobecnou definici, která by nám určila jednoznačný směr nahlížení na tento problém. Z tohoto důvodu byly vytvořeny modely, které se snaží rozlišit pohledy na pojem mentálního postižení.⁶

⁴ Tamtéž, s. 63

⁵ Srov. *Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka: mezinárodní klasifikace nemocí-10. revize*. 3. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. s. 215

⁶ Srov. VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení*. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2018. Psyché (Grada), s. 39

1.2.1 Model medicínský, klasifikační, limitační

Medicínský model je využíván zejména lékaři a terapeuti pro určení diagnózy a má u nás dlouhou tradici. Vymezuje pojem mentálního postižení jednotlivcem, u kterého je snížen rozvoj rozumových schopností nebo adaptace. Mentální postižení je chápáno jako: „*vývojová porucha, která negativně zasáhla rozvoj rozumových schopností, a tím i celkovou kvalitu úsudku, což se projevuje omezenými možnostmi jedince přizpůsobit se nárokům prostředí.*“⁷ Základní zakotvení tohoto modelu nacházíme ve zdravotnictví. Vzhledem ke skutečnosti, že se tento model často zaměřuje na psychopatologie, může se označit také jako limitační, nebo klasifikační.

Význam modelu klade důraz na hledání příčiny mentálního postižení a rozvoj psychologické diagnostiky. Díky tomu se daří zachycovat problémy již ve velmi raném věku, kdy můžeme objevit projevy, které ukazují na zpomalený rozvoj mentálních schopností, je tedy zásadní i pro možnost prevence: „*Velkým tématem soudobé medicíny je prenatální diagnostika, která může přispět ke včasnému zachycení vývojových vad a k rozvoji metod prenatální medicíny.*“⁸ Rizika modelu spočívají v tom, že pokud není postižení diagnostikováno včas, tedy v útlém věku, snižují se účinky rehabilitační metody a metody kognitivního rozvoje. Je třeba si uvědomit, že tento model se zaměřuje především na diagnostiku a částečně na rehabilitaci. Jen velmi málo se zaměřuje na praktické problémy každodenního života, které musí osoby s mentálním postižením řešit.

1.2.2 Model ústavní sociální péče

Tradičním způsobem nazírání na pojem mentálního postižení jsou ústavy, které zajišťují péči o osoby s mentálním postižením. Cílem takových ústavů je poskytování péče osobám s postižením tak, aby jim byl umožněn život v chráněném prostředí. Výhoda modelu spočívá v tom, že je poskytováno zázemí osobám, které byly vyloučeny mimo svoji přirozenou vztahovou síť. Celodenní péče je často jediným možným řešením tam, kde primární rodina toto zázemí nemůže poskytnout. Je však třeba rozlišovat míru závažnosti postižení.⁹ U těžkých stavů, nebo kombinovaných postižení je ústavní péče zpravidla jediným možným řešením, zatímco u mírnějších forem postižení je

⁷ Tamtéž, s. 40

⁸ Tamtéž, s. 41

⁹ Tamtéž, s. 42

tato forma péče zároveň i největším rizikem. Komplexnost péče způsobuje závislost postiženého na ostatních a do jisté míry ho omezuje. Izolovanost snižuje sebedůvěru jednotlivce a přispívá ke stigmatizaci.¹⁰

1.2.3 Popisný model

Popisný model vznikl jako alternativa medicínského modelu. Snaží se vyhnout tzv. nálepkování, které vede ke stigmatizaci osob s mentálním postižením. Toto „nálepkování“ snižuje kvalitu života postižených: *„Reflektuje politické a sociální dopady negativního vnímání osob s mentálním postižením na základě stereotypního uvažování.“*¹¹ Model proto usiluje o předcházení negativním jevům, které jsou s nálepkováním spojené, a snaží se vnímat osoby s mentálním postižením jako osoby se všemi lidskými právy a se snahou jejich integrace do běžné společnosti: *„Definice tohoto modelu nejsou jednotné, ale spojuje je snaha vidět na prvním místě člověka v kontextu běžného života a běžných činností.“*¹² Popisný model často používají různá občanská sdružení pro své sociální služby: *„Výhoda popisného modelu spočívá zejména v boji proti předsudkům a stigmatizaci lidí s mentálním postižením. Riziko tohoto modelu spočívá ve vytváření zavádějících a nepřesných popisů.“*¹³

1.2.4 Spirituální model

Tento model se opírá o antroposofické pojetí. Pojem antroposofie vznikl spojením dvou řeckých slov anthropos (člověk) a sofia (moudrost). Výraz označuje duchovní vědu vytvořenou Rudolfem Steinerem na základě jeho náhledů do duchovního světa: *„Antroposofie není náboženství, nýbrž věda. Protože spočívá na jiné teorii poznání než na konvenční, založené Kantem, daří se jí překračovat domněle nepřekročitelnou hranici poznání mezi věděním a vírou, smyslovým a nadsmyslovým, tímto a oním světem a proniknout s nárokem vědeckého poznání do světa duchových bytostí, to znamená do božské oblasti.“*¹⁴ Podle Müllera zní přesná definice tak, jak ji Rudolf Steiner

¹⁰ Tamtéž, s. 42

¹¹ Tamtéž, s. 43

¹² Tamtéž, s. 43

¹³ Tamtéž, s. 44

¹⁴ <https://www.anthroposof.cz/online/anthroposofie-a-nabozenstvi>

zaznamenal, takto: „*Antroposofie je cesta poznání, která chce dovést to duchovní v člověku k vesmírnému duchovnu.*“¹⁵

Spirituální model na základě antroposofického pojetí tedy vnímá člověka jako komplexní bytost v jeho tělesné, duševní, psychické a duchovní rovině. Zdůrazňuje rovnost a partnerství, podporuje vzájemné učení, klade důraz na lidské možnosti, je rovněž využíván v léčebné pedagogice osob s mentálním postižením. Největší předností tohoto modelu je zaměření na duchovní dimenzi osobnosti. Duchovní stránka osobnosti ale nepodléhá nemoci a lidé jsou si v ní rovni: „*Existence každého člověka, bez ohledu na případné postižení, může naplňovat určitý duchovní účel, orientuje mysl jedince k duchovnímu hledání smyslu svého života.*“¹⁶ Janátová k tomu uvádí, že jedinci s mentálním postižením mohou být také sami přínosem pro druhé. Můžeme se od nich učit trpělivosti, schopnosti zvládat frustraci, odlišit podstatné od nepodstatného, radovat se z maličkostí. V tomto modelu je třeba zdůraznit, že je dobré nesnažit se, aby se nám lidé s mentálním postižením přizpůsobovali, ale především se snažit pochopit tyto lidi, porozumět jim a spolupracovat s nimi, je třeba myslet na praktické zásady modelu: „*zdůraznění rovnosti a partnerství, podpora vzájemného učení a vzájemného obohacování, důraz klást spíše na lidské možnosti než na omezení.*“¹⁷

1.2.5 Ekologický model

Snahou modelu je řešení praktických problémů, které vznikají při integraci osob s mentálním postižením. Základním předpokladem je skutečnost, že člověk má právo na život v přirozenosti, ve společnosti, do níž se narodil. Tento model se zaměřuje na podporu osob s mentálním postižením tak, aby takové osoby nemusely být segregovány v ústavech, nebo sociálních zařízeních, ale aby jim naopak byla poskytována podpora v jejich úsilí o integraci do běžné společnosti. Podle Huanga existují tři pilíře modelu, které jsou nezbytné pro klasifikaci podpory člověka s mentálním postižením. „*Jsou jimi:*

1. *Možnosti jedince, které popisují, co jedinec dokáže a čím se může zapojit do společnosti*

¹⁵ MÜLLER, Joachim a Cornelius BOHLEN. *Antroposofie a křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. Orientace, s. 10

¹⁶ Srov. VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení*. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2018. Psyché (Grada), s. 44

¹⁷ Tamtéž, s. 44

2. *Prostředí, které určuje podmínky, ve kterých bude člověk žít, učit se, pracovat a spolupracovat s ostatními*
3. *Fungování, které je definováno jako stupeň potřebné podpory, který člověk potřebuje k tomu, aby mohl žít v určitém prostředí.*¹⁸

Vzhledem ke skutečnostem, které jsme výše uvedli, je třeba připomenout, že tato práce klade důraz na začleňování, tedy témata integrace a potažmo inkluze osob s mentálním postižením do církevních společenství. Domníváme se proto, že z modelů, které jsme právě popsali, bude pro účely práce užitečné, pokud budeme k lidem s mentálním postižením přistupovat z úhlu pohledu modelu popisného, ekologického, ale především modelu spirituálního, který podle nás obsahuje nejvíce sjednocující a začleňující prvky.

1.3 Diagnostika a projevy mentálního postižení

Mentální postižení je diagnostikováno především formou psychologického vyšetření kognitivních funkcí. Dalším ukazatelem při diagnostice je rodinná anamnéza a dosavadní vývojové tempo osoby s mentálním postižením, posuzována je rovněž adaptabilita a sociální dovednosti: „*V etiologii mentálního postižení mají významné postavení specifické genetické poruchy. Jejich největší skupinu tvoří syndromy způsobené změnou počtu chromozomů.*“¹⁹

Mezi nejčastější projevy mentálního postižení patří:

1. snížená, nebo zpomalená chápavost
2. těkavá pozornost
3. snížená logická paměť
4. slabá, nebo nedostatečná slovní zásoba
5. neobratné vyjadřování
6. impulzivnost
7. hyperaktivita
8. citová vzrušivost
9. opožděný psychosexuální vývoj
10. zvýšená potřeba bezpečí
11. neobratnost v sociálním chápání

¹⁸ Tamtéž, s. 46

¹⁹ Tamtéž, s. 64

12. „nezvyklé obtíže s učením se“.²⁰

Mentální postižení se nejčastěji projevuje jako kombinace s dalšími druhy postižení nebo duševních onemocnění: „*Nejčastější onemocnění pojící se s mentálním postižením jsou Dětská mozková obrna, Autismus, Aspergerův syndrom, Downův syndrom, Epilepsie, Fetální alkoholový syndrom, Rettův syndrom.*“²¹

1.4 Socializace osob s postižením

Socializace osob s postižením je komplexní a složité téma, zvláště pokud se jedná o osoby s mentálním postižením. V minulých dobách byli lidé s tímto typem postižení téměř bezvýhradně odkládáni v ústavech, kde byli velmi často umístěni poté, co byli zbaveni svéprávnosti. Nezřídka se stávalo, že s nimi bylo jednáno nehumánními způsoby.²² Po roce 1989 se situace začala zlepšovat a nyní v České republice probíhá forma socializace zejména na úrovni poskytování sociálních služeb. Poskytování takových služeb se řídí zákonem č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Tento zákon přesně vymezuje druhy sociálních služeb, pro koho jsou určeny, zda jsou bezplatné, nebo je za ně požadována úhrada, případně v jaké finanční výši.²³ Formy pomoci prostřednictvím sociálních služeb jsou různé. Patří sem osobní asistence, různé druhy pobytových zařízení, denní stacionáře, poradenství, odlehčovací služby, sociálně terapeutické skupiny a dílny, podpora samostatného bydlení, možnost chráněného ubytování, služby pro seniory a další. Veškeré typy sociálních služeb pomáhají lidem s postižením lépe zvládat zajišťování jejich potřeb s ohledem na zachování jejich důstojnosti. Pro lepší představu některé typy těchto sociálních služeb stručně představíme.

²⁰ Srov. KREJČÍŘOVÁ, Olga. *Manuál základních postupů jednání při kontaktu s osobami s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007, s. 19

²¹ <https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/typy-zdravotniho-postizeni/mentalni-postizeni/>

²² V době před rokem 1989 bylo výjimkou, pokud osoba s mentálním postižením nebyla umístěna v ústavu. Např. v Praze k tomuto účelu typicky sloužil Jedličkův ústav na Vyšehradě.

²³ MACH, Petr. *Zákon o sociálních službách: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR), s. 15

1.4.1 Osobní asistence

Osobní asistence je formou péče, která je pro osoby s mentálním postižením pravděpodobně jedním z nejlepších způsobů poskytnutí pomoci. Hlavní důvod, proč se lidé s mentálním postižením rozhodnou pro využití této služby, je, že mohou zůstat ve svém domácím prostředí. Osobní asistent za lidmi s postižením dochází do jejich domova, kde pomáhá těmto lidem zvládat běžné každodenní činnosti, které by klient sám nezvládl a bez pomoci asistenta by musel být umístěn v pobytovém zařízení.²⁴ Klient sám si určuje, jakou péči a v jakém rozsahu potřebuje, pokud mu to jeho zdravotní stav umožňuje. V opačném případě pomáhají se záležitostmi asistenta osoby žijící s postiženým ve společné domácnosti – rodiče, děti, manžel, sourozenec apod. Asistent pomáhá člověku s mentálním postižením naplňovat zejména základní životní potřeby biologické (jídlo, pití, spánek, toaleta, hygiena, úprava prostředí, polohování, pohyb apod.) a kulturní – vzdělání, zaměstnání, kultura (kino, divadlo, knihy, hudba, internet aj.), nakupování, procházky, styk s lidmi, úřady apod. Mezi osobou s mentálním postižením a osobním asistentem je žádoucí rovnocenný, partnerský vztah, kde ani jedna ze stran není předmětem manipulace. Socializace v této formě je účinná zejména proto, že člověk s mentálním postižením nepřijímá pomoc pouze pasivně, ale aktivně s asistentem spolupracuje tak, aby mohl dosáhnout maximální samostatnosti a soběstačnosti.²⁵

Osobní asistenci jako „povolání“ mohou vykonávat jak odborníci, tak laikové (po předchozím odborném vyškolení). Často se stává, že lidé, kteří se věnují práci osobního asistenta, jsou mladí lidé, např. studenti vysokých škol. Je důležité, aby lidé vykonávající práci osobního asistenta: *„neviděli tělesné nebo mentální postižení jen jako vadný výrobek matky přírody, ale jako jednu z forem lidské existence, která má i svůj potenciál, aby klienti mohli vycítit z chování pomáhajícího svou vlastní hodnotu.“*²⁶

1.4.2 Denní stacionář

Posláním denního stacionáře je nabídnout lidem se zdravotním, mentálním, či kombinovaným postižením akceptující a bezpečný prostor pro prožívání

²⁴<https://www.osobniasistence.cz/?tema=1&article=2&detail=2>

²⁵Tamtéž

²⁶ KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé, v Portále sedmé. Praha: Portál, 2016, s. 22.

důstojného a plnohodnotného života a rozvíjení jejich schopností a dovedností bez přerušení kontaktu s rodinou. Tato forma pomoci se řídí stejným zákonem jako osobní asistence. V denním stacionáři je často využíván „přístup zaměřený na člověka“, vychází tedy ze specifických potřeb, možností a přání každého jedince. Mezi časté činnosti patří např. podpora komunikačních dovedností, různé formy terapií, aktivity podporující sociální začleňování osob, návštěva kulturních, vzdělávacích a jiných akcí. Služba denních stacionářů je poskytována ambulantní formou. Obvyklý provoz denních stacionářů je cca mezi sedmou a šestnáctou hodinou (může se dle jednotlivých typů lišit) v pracovních dnech. Ve večerních a nočních hodinách a o svátcích je klient doma, ve svém domácím prostředí.²⁷

1.4.3 Pobytová zařízení

Ve většině případů mají pobytová zařízení ve svém názvu Domov pro...(tělesné, mentální, kombinované postižení atd.). V zařízeních tohoto typu jsou osoby s postižením ubytovány a je jim poskytována podobná péče jako v denním stacionáři s tím rozdílem, že zde klienti zůstávají, neodcházejí na noc domů. Služba je poskytována osobám s postižením, které nevyžadují hospitalizaci. Pobytová zařízení poskytují svým klientům ubytování, stravu, sociálně terapeutické činnosti, pomoc při uplatňování práv, aktivizační činnosti, pomoc při poskytování osobní hygieny, zajištění zdravotní péče formou zvláštní ambulantní péče, nebo v běžné praxi lékařů atd. Osoby s postižením jsou v těchto zařízeních zpravidla ubytovány na jedno, nebo vícelůžkových pokojích. Někde je klientům k dispozici i tzv. klíčový pracovník – kontaktní osoba, která si iniciativně všímá potřeb a spokojenosti a hájí zájmy klienta.²⁸

1.4.4 Odlehčovací služby

Jinými slovy odlehčovací pobyty jsou službou, která je poskytována na nezbytně nutnou dobu (většinou od jednoho dne do třech měsíců) a je určena pro osoby pečující o lidi s tělesným či mentálním postižením. Odlehčovací služby zajistí pobyt a služby lidem s postižením z důvodu, aby osoby, které o tyto lidi pečují, mohly načerpat nové síly, odpočinout si, nebo využít čas pro

²⁷<https://www.arpida.cz/socialni-sluzby/denni-stacionar-pro-osoby-s-telesnym-a-mentalnim-postizenim>

²⁸ <http://www.domov-harcov.cz/clanek/zobraz/domov-pro-osoby-s-mentalnim-postizenim>

zařízení si vlastních záležitostí. Díky této formě pomoci je lidem s postižením poskytnuto zázemí tak, aby nebyli sociálně vyloučeni po dobu, než se vrátí ke své rodině, či pečujícím osobám. Služby v těchto zařízeních jsou podobné jako v pobytových zařízeních, jež jsme popsali výše.²⁹

Domníváme se, že všechna jmenovaná zařízení poskytují sociální a další služby, které umožňují integraci osob s postižením do běžné společnosti. Lze říci, že integrace je nejvyšším stupněm socializace. V této kapitole jsme jako příklady socializace použili zařízení, která jsou zpravidla zřizována veřejným sektorem – státem, kraji či obcemi. Téměř totožná zajištění sociální a další péče pro osoby s postižením poskytují také církevní organizace napříč denominacemi – v evangelických církvích jsou to Diakonie jednotlivých církví a v případě církve katolické Charita. Tomuto tématu z pohledu církví věnujeme samostatnou kapitolu.³⁰

1.5 Shrnutí

Mentální postižení ovlivňuje člověka komplexně, má vliv na celou jeho bytost. Po určení diagnózy je třeba se rozhodnout pro některý z modelů, které jsme popsali a podle tohoto modelu se poté snažit postupovat tak, abychom dotyčné osobě dokázali poskytnout podporu pro lepší život a zejména sociální integraci. A nejen to, pokud osoba s mentálním postižením žije v rodině, ovlivňuje „postižení“ život celé rodiny, která je nucena se nějakým způsobem osobě s mentálním postižením přizpůsobit, což sebou pochopitelně přináší řadu problémů. U osob s poruchou autistického spektra je např. vhodné využívání rituálů jako způsobu lepší integrace do společenství apod. Jak jsme zmínili v textu výše, existuje celá škála forem sociální pomoci, které lze využít. Pravdou však zůstává, že byt' je forma pomoci nabízena, není vůbec jednoduché, aby osoba s mentálním postižením o takovou formu pomoci žádala sama. Samozřejmě záleží na tom, jakým typem postižení dotyčná osoba trpí. Pokud se jedná o formu postižení lehkou či střední, zvládne zřejmě dotyčný člověk zažádat o poskytnutí sociální pomoci sám. V případech osob s mentálním postižením těžší formou a za předpokladu, že osoba s mentálním postižením není umístěna v nějakém vhodném zařízení a žije sama, je zcela nezpochybnitelné, že bude potřebovat pomoc někoho dalšího, kdo ji bude v zařizování dávek a jiných formách pomoci doprovázet. U jednotlivců

²⁹ <https://www.domovbezzamku.cz/sluzby/odlehcovaci-sluzba/>

³⁰ viz. Kapitola 3.8. Diakonie pro osoby s postižením

s mentálním postižením, které žijí sami a jsou schopni částečnou péči o sebe zajistit, je nejvhodnější formou sociální pomoci osobní asistence.

Po tomto obecném vhledu do problematiky mentálního postižení a možnostech socializace osob s mentálním postižením se v další kapitole budeme věnovat osobám s mentálním postižením tak, jak na ně nahlíží Bible.

2. Osoby s postižením v Bibli

Termínem postižení můžeme přeneseně u lidí označovat zátěž nějakého onemocnění, tělesné či mentální vady. Hovoří se tedy vlastně o znevýhodnění určitých osob oproti jiným osobám – většinou bez vlastního zavinění.³¹ Jedním ze způsobů, jak začít analyzovat postižení, je studovat, jak se o zdravotním postižení hovoří v náboženských spisech, zejména v Bibli. Studium Bible je z tohoto úhlu pohledu nutné pro porozumění formování a (historického) vývoje postojů a praxe západních zemí a společnosti vůči osobám se zdravotním postižením.

Podle Fintana Sheerina v Bibli ale není možné nalézt jasné odkazy na postižení, ani tělesné, ani mentální.³² Poněkud jiný názor má švédský docent sociální práce Staffan Bengtsson, který se v odborném článku, ze kterého budeme níže citovat, zabývá právě otázkou postižení ve vztahu k Bibli, konkrétně v kontextu Starého zákona. V další kapitole, která využívá pohledu na osoby s postižením v Novém zákoně, použijeme odborný článek prof. Sama Peedikayie Mathewa, který v současné době působí na United Theological College v Bangalore, kde se věnuje výzkumu v oblasti biblických studií.

2.1 Starý zákon

Jednu z oblastí ve Starém zákoně, kde je téma postižení přítomno, představují náboženské obřady. Nejen, že tyto obřady byly oslavou Boha, ale také zdůrazňovaly specifickou společenskou strukturu, kde byly stanoveny, rozvíjeny a potvrzovány role. Rituály byly přísně regulovány s důrazem na hierarchii uvnitř náboženských komunit.³³ Lidé, kteří takový obřad vedli, obvykle kněží, museli ale splňovat podmínky, za kterých jim byla taková role svěřena, např. člověk vykonávající obřad musel projít zkouškou tělesné normálnosti. Bylo proto nemyslitelné, aby takovou funkci mohl vykonávat někdo s tělesnou vadou, nebo jiným druhem postižení. Tento postup byl jasně vymezen přímým příkazem od Hospodina (Lv 21,17–22): „*Když se*

³¹ Srov. VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie handicapu*. Vyd. 2. opr. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003, s. 33

³² Srov. SHEERIN, Fintan. *Jesus and the Portrayal of People With Disabilities in the Scriptures*. Spiritan Horizons, 2013 8 (8), vlastní překlad

³³ Srov. BENGTTSSON, Staffan. *On the borderline – representations of disability in the Old Testament* Scandinavian Journal of Disability Research, 2014, 16 (3), s. 280–292, vlastní překlad

v pokoleních tvého potomstva vyskytne muž, který by měl nějakou vadu, nepřiblíží se, aby přinášel chléb svého Boha. Nikdo z potomstva kněze Árona, kdo by měl nějakou vadu, se nepřiblíží, aby přinášel ohnivé oběti Hospodinovy.³⁴ Z textu se zdá být jasné, že člověk s postižením byl nahlížen jako nečistý a zároveň, že Hospodin nachází zalíbení pouze v normálním či dokonalém těle. Při náboženských rituálech byla výše zmíněným pohledem nahlížena nejen osoba vykonávající obřad, ale i oběti, které se v rámci obřadu přinášeli (Lv 22, 20): „Nepřinesete nic, co by mělo vadu, neboť byste tím nedošli zalíbení.“³⁵ Z naznačeného je zřejmé, že se věřilo, že postižení je nějakým způsobem hanby a že by mělo být zahaleno, či skryto před pohledem Hospodina, protože Hospodin stvořil svět jako dokonalý. Postižení tomuto modelu neodpovídalo a stvoření dokonalosti zpochybňovalo. Existence postižení byla stigmatizující, často považována za nečistotu a nežádoucí se objevovaly názory, že postižení je trestem od Hospodina. Zdá se ale, že důvody mohou být i jiné. Yong k tomu poznamenává, že postižení, či nemoc byly způsoby, kterými Hospodin uplatňoval své smlouvy s izraelským lidem.³⁶ K názoru Yonga by zřejmě bylo možné se přiklonit, např. příběhem Joba, který, ač spravedlivý, byl stižen ranami osudu a postižením, které nebyly formou trestu, ale ukázkou oddanosti Joba vůči Hospodinu.

Další oblastí Starého zákona související s postižením byla chudoba. Bible potvrzuje souvislost mezi postižením a chudobou v tom smyslu, že člen židovské komunity by měl jednat tak, aby pomáhal potřebným v duchu bratrství a solidarity (Lv 25,35): „Když tvůj bratr zchudne a nebude moci vedle tebe obstát, ujmeš se ho jako hosta a přistěhovalce a bude žít s tebou.“³⁷ Vztah mezi chudobou a postižením byl také vymezen v institutu žebrání. Projevování milosrdenství bylo způsobem, jak ukázat před Hospodinem, že člověk je skutečným věřícím, což v důsledku dokazovalo, že i ti, kteří byli ze společnosti vyloučeni a považováni za nečisté, nějakým způsobem do komunity patřili.

³⁴ Bible: český studijní překlad. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 189

³⁵ Tamtéž, s. 191

³⁶ Srov. YONG, Amos. *Theology and Down Syndrome: Reimagining Disability in Late Modernity (Studies in Religion, Theology, and Disability)*. Baylor University Press, 2007, 462p., s. 24, vlastní překlad

³⁷ Bible: český studijní překlad. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 197

Postižení bylo také něco, co přimělo vůdce k vytvoření kolektivního uspořádání, aby posílili určité morální chování. Cílem bylo chránit osoby s tělesným postižením. V Deuteronomiu je zaveden obřadní systém kleteb, který má zabránit nepřijatelnému chování (Dt 27,18): „*Bud' proklet, kdo svádí slepce z cesty. A všechen lid řekne: Amen.*“³⁸ Podle Leviticu bylo naprosto nepřipustné ústně napadnout člověka s postižením (Lv 19,14): „*Nebudeš zlořečit hluchému a slepému, nepoložíš do cesty překážku, ale budeš se bát svého Boha. Já jsem Hospodin.*“³⁹ Další výklad uvádí, že kletba byla důležitá proto, aby se zabránilo výsměchu vůči slepcům a hluchým. Jiné postižené kletby nezahrnují, zřejmě se tedy můžeme domnívat, že slepota a hluchota představovaly velké utrpení a kletby byly vytvořeny za účelem varování – ten kdo nebude těchto příkazů dbát, bude zatracen: „*Zařazení osob se zdravotním postižením do stejné kategorie jako vdov a sirotek signalizuje myšlenku, že zdravotní postižení bylo jevem souvisejícím se slabostí a závislostí, vyžadující specifické morální standardy.*“⁴⁰

Jako poslední příklad přístupu k osobám s postižením chceme uvést krále Davida. Ten se v druhé knize Samuelově ujímá chromého syna svého zemřelého přítele Jónatana, což bylo na tehdejší dobu velmi neobvyklým a statečným činem (2 Sa 9, 3): „*Král se otázel: „Už nezůstal ze Saulova domu nikdo? Rád bych mu prokázal Boží milosrdenství.*“ *Síba králi odpověděl: „Je tu ještě Jónatanův syn, zchromený na nohy.*“⁴¹

Z uvedeného můžeme usuzovat, že vztah k osobám s postižením byl sporný, či víceznačný. Na jedné straně vylučování ze společenství a stigmatizace, na straně druhé pomoc chudým a potřebným formou almužny, ochrana slepých a hluchých. V konečném důsledku se zdá být Starý zákon někde spíše společenstvím inkluzivním pro osoby s postižením, jinde zcela stigmatizujícím, např. v případě malomocenství. Zde byl přístup naprosto striktní, a sice vyhnání za brány měst. Lze shrnout, že: „*ve Starém zákoně funguje několik mechanismů: některé vytlačily jednotlivce z komunity a jiné přitáhly stejné*

³⁸ Tamtéž, s. 317

³⁹ Tamtéž, s. 185

⁴⁰ Srov. BENGTTSSON Staffan. *On the borderline – representations of disability in the Old Testament*, Scandinavian Journal of Disability Research, 2014, 16 (3), s. 280–292, vlastní překlad

⁴¹ *Bible: český studijní překlad*. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 487

*jednotlivce zpět dovnitř, takže osoba s postižením zůstala na hranici mezi inkluzí a vyloučením.*⁴²

2.2 Nový zákon

Pojetí Nového zákona směrem k osobám s postižením se od Starého zákona liší. Zatímco ve Starém zákoně je na některých místech postižení chápáno jako forma hříchu a následného trestu, někdy je stigmatizováno, jindy má i začleňující charakter, v Novém zákoně je uzdravení osob s postižením symbolem království. Ježíš přijímá všechny lidi a zvláště ty, kteří se nacházejí na okraji společnosti, jsou chudí, slabí, staří, nemocní, nebo žijí s postižením. V evangeliích nacházíme mnoho příkladů, kdy Ježíš uzdravuje nemocné a postižené. Počínaje slepci, zmrzačenými, přes ochrnuté, napříč věkovými skupinami, jsou tito lidé uzdravováni. Sám Ježíš na sebe v soudním procesu a před svou smrtí bere stigma postižení, protože jeho tělo i duše jsou stále více mrzačeny.

Prof. Sam Peedikayil Mathew ve svém textu uvádí: „*Souhrnem a podstatou Ježíšova učení a praxe je »Boží království«, nové, inkluzivní společenství, které inauguroval Ježíš, jenž zpochybnil dosavadní rozdělení struktury společnosti založené na zákonech čistoty a znečištění.*“⁴³ Ježíš se jednoznačně staví na stranu utlačovaných, sociálně vylučovaných, poukazuje na význam uzdravení, kterého se jim dostalo (Mt 11,5): „*Slepi vidí, chromí chodí, malomocní jsou očišťováni, hluchí slyší, mrtví vstávají, chudým se zvěstuje evangelium.*“⁴⁴ V Matoušovi 21,14 Ježíš uzdravuje v chrámu slepé a chromé. To je ale v přímém rozporu s učením Starého zákona, kde osoby s postižením měli do chrámu zakázaný vstup. Ve 2. Samuelově 5,8 je jasně zmíněno, že „slepý a chromý nesmí vstoupit do domu“. Zde je dobře vidět důraz, který Ježíš položil na to, že lidé s postižením nemohou být vyloučeni z Božího domu a společnosti, jsou přijímáni jako neodmyslitelná součást Božího království.

⁴² Srov. BENGTTSSON, Staffan. *On the borderline – representations of disability in the Old Testament* Scandinavian Journal of Disability Research, 2014, 16 (3), s. 280–292, vlastní překlad

⁴³ Srov. MATHEW, Sam Peedikayil. *Jesus and Persons with Disabilities: A Re-reading of the Synoptic Gospels from a Disability Perspective* In: *Sprouts of Disability Theology*, ed. Christopher Rajkumar, Nagpur, NCCI, 2012, (pp. 48-59), vlastní překlad

⁴⁴ *Bible: český studijní překlad*. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 18

Zvláštním úkazem v evangeliích je fakt, že často sami učedníci a dav (zástup) brání tomu, aby lidé nemocní nebo s postižením mohli přijít k Ježíšovi, např. v Mk 10,48 zastupuje dav cestu slepému Bartimaiovi a snaží se ho umlčet. Přesto je uzdraven a od Ježíše se mu dostává ještě pochvaly: „Ježíš mu řekl: „Jdi, tvá víra tě zachránila.“⁴⁵ Z toho je možno usuzovat, že sám Ježíš vyzdvihuje víru slepého a umožňuje tím lidem s postižením, aby si mohli sami vést svůj život, zaměřuje se na důstojnost těchto lidí a oceňuje jejich dary.

Služba uzdravování pokračuje poté jako součást vyslání Dvanácti a můžeme ji dále sledovat i ve Skutcích, např. Sk 9, 34–36: „Petr mu řekl: »Eneáši, Ježíš Kristus tě uzdravuje! Vstaň a ustel své lůžko!« A Eneáš hned vstal.“⁴⁶

V evangeliích je většinou zdůrazněno uzdravení, ale kromě uzdravení byly často osoby s postižením obdarovány také tím, že již nebyly vyloučeny ze společnosti. Tím, že jim bylo navráceno jejich zdraví, bylo spolu s ním navráceno i jejich sociální postavení, nemuseli už žebrot a tím, že bylo odstraněno jejich postižení, získaly i možnost se samostatně uživit.

Ze všech těchto příběhů v Novém zákoně vidíme, že evangelia jsou zaměřena právě na osoby s postižením, a nejen na ně. Ježíšovo poslání je v zásadě zaměřeno na chudé, zajaté, slepé a utlačované, tedy na ty, kteří jsou z různých sociálně-náboženských důvodů vyloučeni, vykořisťováni a postiženi. Jak poznamenává J. B. Green: „Ježíš dává otevřené pozvání do inkuzivního společenství a boří fyzické, sociální, ekonomické a společenské hranice, které lidi marginalizují a utlačují.“⁴⁷

2.3 Shrnutí

Bible je knihou, která ve svém textu přináší vyprávění o životě lidí a jejich vztahu k Bohu v dávných dobách, mezi které samozřejmě patří i lidé s postižením, neboť takoví lidé se rodí dnes, rodili se v minulosti a rodit se patrně budou i nadále. Měli jsme možnost nahlédnout problematiku osob s mentálním postižením pohledem Bible. Text Starého zákona primárně působí dojmem, který lze nazvat jako neintegrující osoby s mentálním postižením. Při

⁴⁵ Tamtéž, s. 76

⁴⁶ Tamtéž, s. 206

⁴⁷ Srov. MATHEW, Sam Peedikayil. *Jesus and Persons with Disabilities: A Re-reading of the Synoptic Gospels from a Disability Perspective* In: *Sprouts of Disability Theology*, ed. Christopher Rajkumar, Nagpur, NCCI, 2012, (pp. 48-59), vlastní překlad

hlubším prozkoumáním jsme ale zjistili, že ve Starém zákoně sice najdeme texty, které charakterizují osoby s postižením jako hříšníky, kteří své postižení získali jako formu trestu, najdeme ale i mnoho pasáží, které přímo vybízejí k pomoci lidem s postižením a zavrhuje jejich stigmatizaci. V druhé části Bible, Novém zákoně jsme ujišťováni o nezměrné Boží lásce, o přijímání lidí bez ohledu na jejich postižení, o uzdravování a zázracích, které Ježíš činil i o postižení, které sám na sobě Ježíš na kříži zakoušel.

Vyvstává zde otázka, zda je v současné době možné (užitečné) řídit se směrem k lidem s mentálním postižením Biblií. Pro věřící a praktikující křesťany zcela jistě, je ovšem třeba číst biblické texty v kontextu doby a vztahovat je k současným problémům. V biblických dobách byly vzhledem k osobám s postižením řešeny problémy, které směřovaly zejména k zajištění jejich základních životních potřeb – zajištění potravy, přístřeší atd. Dnešní doba přináší problémy především v sociální oblasti. Všeobecnou snahou v současnosti bývá zajistit osobám s mentálním postižením pokud možno plnohodnotný život tak, aby jejich omezení bylo akceptováno a nebylo stigmatizováno. Jde o snahu, aby tyto osoby byly plnohodnotně integrovány do společnosti, zajistit osobám s mentálním postižením možnost vzdělání a posléze i pracovního uplatnění. Problematika, nad kterou diskutujeme, je sice řešena, ale otázkou zůstává, zda dostatečně. Nabízejí se otázky typu: Jsou u nás potřeby lidí s mentálním postižením dostatečně zkoumány? Např. emoční prožívání osob s mentálním postižením není v České republice dosud systematicky zpracováno, řada výzkumů, které probíhají, je realizována převážně v zahraničí. Mají lidé s mentálním postižením uplatnění na trhu práce?

3. Křesťanský přístup k lidem s mentálními postiženími

Náboženství a víra vždy hrály v přístupu k lidem s postižením stěžejní roli. Člověk s postižením prožíval často fyzická i psychická utrpení a jednou z mála pomoci bylo obracet se k tomu, co jej přesahuje. Křesťanská církev učila, že právě ti, kteří pomoc, nebo službu nemohou ničím oplatit, mají být ve středu zájmu: „*Ale dáváš-li hostinu, pozvi chudé, zmrzačené, chromé a slepé. Blaze tobě, neboť nemají čím ti odplatit; ale bude ti odplaceno při vzkříšení spravedlivých.*“ (Lukáš 14,12–14).⁴⁸

Prvotní forma péče o lidi s postižením jinde než v domácím prostředí, začala vznikat při kláštorech. Nemocní a lidé s postižením zde sice byli izolováni, přesto o ně bylo postaráno. Mniši žijící v kláštorech se vyznačovali vzdělaností, kterou čerpali převážně z antické medicíny.

Ve středověku byly vybudovány „ústavy“ v podobě špitálů, chudobinců, starobinců a sirotčinců, které se snažily uskutečňovat svůj provoz podle biblických pravidel, což vedlo k větší toleranci osob, které se od druhých odlišovaly zejména zdravotně a sociálně.⁴⁹

Novověká teologie se formovala jako praktická věda, která byla zaměřena na každodenní život věřícího člověka, evangelium mají slyšet všichni, tedy i nemocní a lidé s postižením: „*Hlavní podněty ohledně sociálního rozměru evangelia čerpá moderní teologie především ze spisů Luthera, nebo Husa, na které myšlenkově navazují i významní teologové a filosofové konce 19. a celého 20. stol.*“⁵⁰ K zásadním změnám v otázce chápání sociální pomoci dochází až s příchodem reformace: „*Pomoc je zbavena posvátnosti a stává se racionální, světskou záležitostí, která nemá smysl sama v sobě, ale pouze jako prostředek ke zlepšení situace potřebných, tedy začlenění chudých a odstranění příčin nouze.*“⁵¹

S nástupem osvícenství dochází k rozdělování společnosti – na lidi, kteří odpovídají, nebo neodpovídají sdíleným normám. S osvícenstvím se začínají

⁴⁸ Bible: český studijní překlad. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 123

⁴⁹ Srov. SLOWÍK, Josef. *Člověk s handicapem v křesťanském společenství*. Praha: Advent-Orion, spol. s r.o., 2015, s. 32

⁵⁰ Tamtéž, s. 32

⁵¹ https://web.etf.cuni.cz/ETFN-545-version1co_kdy_jedny_potka_zleho_simr.pdf

vytvářejí normy jako krása, normalita, výkonnost a další, kdy tyto normy v některých směrech zůstávají platnými až do současnosti. Tím pochopitelně dochází k tomu, že lidé, kteří se odlišují, jsou „nálepkováni“ a v důsledku toho také segregováni. Sociální zabezpečení, které se začíná vyvíjet v důsledku průmyslové revoluce, na straně jedné zaručuje lidem zasaženým neštěstím sociální zabezpečení, na straně druhé podle Euricha vytváří „sociální figury“ člověka s postižením, příjemce sociální pomoci atd. Dochází k rozkladu přirozených struktur pomoci (rodinných, obecních), které přebírá stát.⁵²

Skutečná diskuze o vztahu církve k lidem s postižením se objevuje až na konci 20. stol. a na prahu nového tisíciletí. V roce 1971 jednala Komise pro víru a řád právě o otázkách integrace lidí s postižením do společenství víry. Na zasedání Světové rady církví uskutečněném v roce 1998 byla založena *Ecumenical Disabilities Advocates Network* (EDAN) působící v současnosti v osmi zemích světa. Tato instituce slouží jako podpůrná síť pro postižené osoby, pomáhá těmto lidem zvládat náročné situace a problémy související s jejich postižením.⁵³ „Hlavním účelem EDAN, jak je uvedeno v jeho stanovách, je obhajovat začlenění, účast a aktivní zapojení osob se zdravotním postižením do duchovního, sociálního a rozvojového života církve a společnosti.“⁵⁴

Z předchozího textu je patrné, že přístup k postiženým byl zakódován v raném křesťanství a vychází z evangelijní křesťanské zvěsti, aby v průběhu času omezeně přešel do péče státu, kde je institucionalizován, často diskriminačním způsobem a následně se vrací zpět do péče církevních organizací, kde ale skutečná diskuze o problémech s postižením přichází až v moderní době.

V současnosti probíhají teologické debaty, které se přiklání ke dvěma základním směrům. Jedná se buď o „Diskriminační teologii“ – lidé s postižením jsou stigmatizováni a vylučováni ze společenství Božího lidu, nebo o „Antidiskriminační teologii“ – postižení jsou přijímáni do církevních společenství a komunit.⁵⁵ Je proto třeba osoby s postižením vnímat takové, jací

⁵² Tamtéž

⁵³ Srov. FRITZSON, Arne. *Interpreting disability: a church of all and for all*. Geneva, Switzerland: WCC Publications, c2004, x, 90p, vlastní překlad

⁵⁴ <https://archived.oikoumene.org/en/what-we-do/people-with-disabilities-edan.html>, vlastní překlad

⁵⁵ Srov. SLOWÍK, Josef. *Člověk s handicapem v křesťanském společenství*. Praha: Advent-Orion, spol. s r.o., 2015, s. 24

jsou, a snažit se o jejich integraci do všech oblastí běžného života, tedy i do církevních společenství.⁵⁶ Podrobněji se tomuto tématu budeme ještě věnovat v kapitole Diakonie pro osoby s postižením.

3.1. Vymezení pojmu osoby s mentálním postižením

V první kapitole této práce jsme avizovali, že v jedné z následujících kapitol vysvětlíme použití pojmu „osoby s mentálním postižením“, namísto handicapování, nebo mentálně postižení. Předlohou nám byla německá práce, ze které níže citujeme. Tato publikace současně sloužila jako předloha a vzor i u dalších kapitol této práce.⁵⁷

Zmíněná práce uvádí, že důležité je setkávat se s lidmi s postižením ne jako s objekty, ale jako se subjekty. Tento názor je třeba vyjádřit pomocí pojmu osoby (člověk, lidé) s mentálním postižením. O tomto termínu se mezi odborníky i v literatuře diskutuje již řadu let. Někteří odborníci sice uvádějí, že by se tomuto termínu mělo vyhnout z důvodů sociálních a etických, ale zdá se, že je označením nejvíce vhodným. Speck např. píše, že termín „mentální postižení“ označuje zvláštní druh různých typů postižení, většinou kombinovaných. Jedním z důvodů je, že na rozdíl od smyslového nebo motorického poškození se nejedná o jedinou narušenou funkci dané osoby, ale spíše o komplexní postižení, které ovlivňuje celého člověka.⁵⁸

Proto je důležitým pokrokem, že již několik let se ve většině případů, namísto všeobecného označení „mentálně postižení“, používá termín „osoby s mentálním postižením“. Termín se užívá proto, aby mohlo být vyjádřeno, že mentální postižení je pouze charakteristickou vlastností dané osoby, která je ale jinak především člověkem jako vy a já. Žádná osoba s intelektuálním postižením není pouze invalidní, jak uvádí Speck. Krauß také říká: „*Když je postižená osoba takto označována, stojí na jedné straně její lidskost a na druhé straně její složitost zaměřená na jediný příznak.*“⁵⁹ Odborníci se shodují, že je to krok správným směrem, ale zároveň konstatují, že pojem „osoba se zdravotním postižením“ i přesto diskriminuje a stigmatizuje osoby s mentálním postižením. Navíc lékařské a zejména teologické obory uvádějí námitku, že je

⁵⁶ Srov. Tamtéž, s. 24

⁵⁷ <https://www.igw.edu/websitewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>, vlastní překlad

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ Tamtéž

poškozen intelekt, ale ne duch člověka, např. pastorační péče o zdravotně postižené v německé kolínské arcidiecézi se hlásí k termínu lidé s postižením.

Odborníci se pokoušeli i o jiná označení těchto osob, např. „lidé s kognitivní jinakostí“, ale zatím se tento výraz používá spíše pro označení žáků, u kterých probíhá výuka specializovaná na mentální postižení. Dosud se ale žádné jiné obecné označení neujalo. Přesto je nutné pojmenovat skupinu lidí, o které hovoříme. Zejména z vědeckého a právního hlediska má smysl používat jasné termíny, i když se objevují oprávněné námitky. Proto se používá termín „osoby s mentálním postižením“. Je to v současné době nejuznávanější pojem ve společnosti i vědě, i když se stále ještě používají i jiné termíny.⁶⁰

3.2 Teologická antropologie

Pojem antropologie se zabývá člověkem obecně, jeho fyzickými i psychickými vlastnostmi od počátku života přes dospělost až po stáří. Zkoumá rovněž ovlivnění dědičností, tělesnými aktivitami apod. Pro účely této práce se ale budeme zabývat antropologií teologickou.

Teologická antropologie si všímá, že člověk je jediným tvorem, který reflektuje náboženství. Je odvětvím systematické teologie, jejímž předmětem je člověk z hlediska křesťanského pohledu a z pohledu dogmatického traktátu.

Základní pravdy o člověku můžeme nalézt v různých církevních dokumentech, z nichž některé stručně představíme.

Jednou ze čtyř konstitucí zabývajících se mimo jiné i teologickou antropologií (přednesena na II. vatikánském koncilu) je dokument *Gaudium et spes* – Pastorační konstituce o církvi v dnešním světě. V 1. kapitole, 12. článku tohoto dokumentu se uvádí: „*Věřící i nevěřící jednomyslně soudí, že všechno na světě má být zaměřeno k člověku jako svému středu a vyvrcholení.*“⁶¹ První část dokumentu objasňuje, ke komu se koncil obrací – nejen k věřícím, ale ke všem lidem. Církev dala v dokumentu najevo, že si nepřeje utvářet pouze „svůj svět“, ale s okolním světem vést dialog.⁶² Zaměřuje se na důstojnost svědomí, vznešenost svobody i tajemství smrti. Nezapomíná ani na vzájemné vztahy

⁶⁰ Tamtéž

⁶¹ https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

⁶² Srov. OPATRŇÝ, Aleš, Ludmila BARTUŠKOVÁ a Ludvík DŘÍMAL. *Pastorační péče o psychicky nemocné*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2016. Malá teologie (Karmelitánské nakladatelství).

mezi lidmi, úctou k lidské osobě a odpovědnost. Druhá část dokumentu je zaměřena na některé problémy, které přináší dnešní svět. Zvláště se jedná o manželství a rodinu, kulturu, hospodářsko-společenský a politický život. Z celého dokumentu zaznívá výchozí bod teologické antropologie, kterým je christologický základ: „*Tajemství člověka se vyjasňuje jen v tajemství vtěleného Slova. Ježíš Kristus nezjevuje pouze Otce, ale též plně odhaluje člověka jemu samému.*“⁶³ Mezi další významné dokumenty bychom mohli zařadit např. encykliku Jana Pavla II. *Salvifici Doloris* – Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení, ve kterém papež konstatuje, že: „*lidskému utrpení bychom měli věnovat zvýšenou pozornost, neboť utrpení je staré jako lidstvo samo.*“⁶⁴

Jiná pojednání o teologické antropologii, zejména antropologii biblické, můžeme nalézt také u evangelických teologů. Milan Balabán ve svém článku *Biblická (hebrejská) antropologie* se tímto tématem zabývá. Biblická antropologie je podle Balabána: „*puncována »hebrejským myšlením«, tj. úvahami poutnického rázu. O člověku se přemýšlí »na cestě«, nevystupuje tu otázka, co je člověk, ale kam člověk směřuje.*“⁶⁵

Profesorka Noble spolu s dalšími autory se ve své nové knize zabývá otázkami teologické antropologie, nahlíží člověka na základě biblických výpovědí a křesťanského kontextu. Pokládá si otázky: Jak porozumět tomu, co znamená být člověkem ve vztahu k Bohu a odtud ke všemu stvoření – zvířatům, rostlinám, krajině, kultuře, k různým formám sociálního a politického života? Odkud jsme přišli? Kdo jsme a kam směřujeme?⁶⁶

V kapitole *Lidství jako dar a jako úkol* Noble píše, že člověk je stvořen jako „obraz Boha“, kterému záleží na každém člověku bez ohledu na to, jaké vyznává náboženství, jaké je rasy, nebo jaká je jeho sexuální orientace. Důstojnost každé osoby je nedotknutelná a nelze s ní manipulovat.⁶⁷

V nastíněném stručném přehledu jsme se pokusili přiblížit téma teologické antropologie, jak ho vidí různí význační teologové, II. vatikánský koncil i někteří biblisté. Pokud bychom tyto texty shrnuli a porovnali, došli bychom k závěru, že vše začíná i končí v Boží lásce a spravedlnosti.

⁶³ Tamtéž, s. 21

⁶⁴ Tamtéž, s. 27

⁶⁵ <https://protestant.evangelnet.cz/node/3493>

⁶⁶ Srov. NOBLE, Ivana a Zdenko ŠIRKA. *Kdo je člověk?: teologická antropologie ekumenicky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, s. 346

⁶⁷ Tamtéž, s. 132

3.2.1 Církev jako tělo

Některá teologická témata naznačují, že společenství věřících by mělo být společenstvím, které nikoho nevyklučuje. Zde je třeba opět zdůraznit příklad Ježíše, který se vědomě obracel k lidem s různými problémy, utrpením, nebo nemocí, či postižením, a tak jim zjevil Boží přijetí. Raná církev si vzala Ježíšovo dílo za vzor a stala se blízkým společenstvím.

Tento názor je podpořen i Pavlovými texty o církvi. Především obraz Kristova těla v 1. Korintským 12,12: „*Tak jako tělo je jedno, ale má mnoho údů, a jako všechny údy těla jsou jedno tělo, ač je jich mnoho, tak je to i s Kristem*“⁶⁸ a dále Pavel ve 13. verši jasně říká, že všichni členové, navzdory tomu, odkud pochází, patří k jednomu tělu skrze křest: „*Neboť my všichni, ať Židé, či Řekové, ať otroci, či svobodní, byli jsme jedním duchem pokřtěni v jedno tělo, a všichni jsme byli napojeni týmž Duchem.*“⁶⁹ Účast na Kristu přináší stejnou jednotu a společenství. Pavel dále používá model organismu, aby ilustroval, že ve společenství je každý člen těla nepostradatelný, protože plní funkci celku. Zdůrazňuje, že všichni členové jsou na sobě závislí. Žádný člen nemůže být vyloučen, nebo odříznut, aniž by tělo bylo zraněno a trpělo. V dalších verších Pavel poukazuje na solidaritu ve společenství. Verš 22 – 25 říká, že důležité jsou zejména ty části těla, které se zdají být slabší, že tělo by bez jednoty nebylo funkční: „*A právě ty údy těla, které se zdají být méně významné, jsou nezbytné. Bůh zařídil tělo tak, že přehlíženým údům dal hojnější čest, aby v těle nedošlo k roztržce, ale aby údy shodně pečovaly jeden o druhý.*“⁷⁰ Pavel tak zdůvodňuje eklesiologické chápání společenství věřících.⁷¹

Kunz uvádí, že církev je založena na společenství, které umožňuje, aby lidé navazovali vztah s Bohem prostřednictvím Ducha svatého, který je ve společenství mezi nimi. Pohled Dietricha Bonhoeffera je velmi podobný, zmiňuje, že to, že jsou křesťané tělesně přítomni mezi ostatními křesťany, posiluje jejich vnitřní sílu a je pro ně zdrojem radosti.⁷² Křesťanská víra se odehrává ve společenstvích, v komunitách: „*Z rozhovorů s církevními*

⁶⁸ Bible: český studijní překlad. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 281

⁶⁹ Tamtéž, s. 281

⁷⁰ Tamtéž, s. 282

⁷¹ <https://www.igw.edu/websitewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>, vlastní překlad

⁷² Srov. BONHOEFFER, Dietrich. *Život v obecnství*. Praha: Návrat domů, 2006, s. 4

*představiteli vyplynulo, že potenciál vnitřní síly je přisuzován hnutím a komunitám.*⁷³ Podle Heppenheimer: „*Tam, kde jsou si všichni lidé před Bohem rovni a kde slabý může být silný a silný slabý začíná komunita.*“⁷⁴

Pokud ve společenství existuje vzájemné pochopení a sebepochopení, může být vhodným místem pro duchovní rozvoj osob s mentálním postižením. Osoby s mentálním postižením zde mohou najít bezpečné vztahy, přijetí a sounáležitost s ostatními členy společenství. Stejně jako ostatní lidé ve společenství mají i lidé s mentálním postižením touhu po přátelství. Fungující společenství upevňuje sociální vazby, ze kterých pak vznikají vztahy a ty napomáhají komplexnímu rozvoji osob s mentálním postižením. Příkladem a ukázkou toho, jak důležité jsou vztahy a komunita je společenství Archa, které založil Jean Vanier.⁷⁵

3.2.2 Člověk s postižením jako obraz Boží

S ohledem na někdy bolestnou historii osob se zdravotním postižením ve struktuře společnosti a na odůvodněné výzvy, které stále existují, je nezbytný dobře podložený křesťanský pohled na lidstvo. To musí být základem toho, jak zacházet s lidmi s mentálním postižením teologicky i prakticky. Také standardní práce o vzdělávání mentálně postižených zdůrazňují ústřední úkol obrazu člověka. Podle Specka výchova a vzdělávání osob s mentálním postižením vyžaduje etický základ, který respektuje každý lidský život a uznává ho jako hodnotný. Musí vycházet z odpovídajícího obrazu lidskosti.⁷⁶ Později odkazuje na křesťanské pojetí člověka, kterému přikládá velký význam. I Röhrig je přesvědčen, že obraz člověka, se kterým se cítíme spojeni, určuje naše jednání.⁷⁷

Stvořitelско-teologickou myšlenku Boží podobnosti nacházíme v Gen 1,26, kde se říká, že Bůh stvořil člověka "k našemu obrazu": „*I řekl Bůh: »Učiňme člověka, aby byl naším obrazem podle naší podoby.*«“⁷⁸ Podle Härleho

⁷³ VÁNĚ, Jan. *Komunita jako nová naděje?: náboženské (ne)institucionalizované komunity z pohledu sociologie náboženství*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012, s. 89

⁷⁴ <https://www.igw.edu/webstewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>

⁷⁵ Společenství Archa podrobněji popisujeme v Kap. 4.5.3

⁷⁶ <https://www.igw.edu/webstewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>

⁷⁷ Tamtéž

⁷⁸ *Bible: český studijní překlad*. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 3

jsou tyto verše rozhodující teologickou výpovědí o člověku. Na nich je založen osud a důstojnost lidské bytosti. V tomto smyslu je *imago Dei* – obraz Boží třeba chápat tak, že označuje důstojnost, kterou Bůh člověku propůjčil.

Pro křesťanský obraz člověka je tedy zásadní chápat člověka jako stvořeného a přijatého Bohem. Všechny lidské bytosti jsou přijaty milujícím Bohem s jeho láskyplnými myšlenkami. Všichni proto mohou a musí mít stejná práva a stejný respekt jako lidské bytosti. Všichni jsou stvořeni k Jeho obrazu a Bůh dává všem lidským bytostem nedotknutelnou hodnotu a nedotknutelnou důstojnost.⁷⁹

3.3 Teologie postižení

Teologie postižení je pokusem postižených a nepostižených křesťanů pochopit a vyložit evangelium Ježíše Krista, Boha a lidstva na pozadí historických a současných zkušeností lidí s postižením.⁸⁰ Pojem teologie postižení vznikl jako nezávislý obor teologického výzkumu. Kolébkou tohoto přístupu jsou Spojené státy, jeho počátky můžeme zasadit na konec minulého století. Mezi nejznámější teology, jejichž myšlení a teologické přístupy položily základy pro tento obor, se řadí např. Karl Rahner a Karl Barth. Vznik oboru teologie postižení byl reflexí a odpovědí na akademickou disciplínu, která se zabývala studiem zdravotního postižení, *disability studies*. V českém akademickém prostředí je *disability studies* předmětem zájmu až v nedávné době, mezinárodní akademici ovšem tento obor zkoumají již zhruba od 70. let minulého století: „*Tedy se na anglosaských univerzitách poprvé objevily kursy věnované problematice »postižení« a diskriminaci lidí s hendikepy.*“⁸¹

Záměrem nově vzniklé disciplíny *disability studies* bylo zkoumat osoby se zdravotním postižením, zejména jejich zkušenosti se zdoláváním překážek,

⁷⁹ <https://www.igw.edu/websiteAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>, vlastní překlad

⁸⁰ Srov. SWINTON, John, *Who is the God We Worship? Theologies of Disability; Challenges and New Possibilities*, International Journal of Practical Theology, 2010, 14(2), 273-307, vlastní překlad

⁸¹ KOLÁŘOVÁ, Kateřina, ed. *Jinakost - postižení - kritika: společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu: antologie textů z oboru disability studies*. Přeložila Zuzana ŠŤASTNÁ, Sylva FICOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty.

fyzických, psychologických i kulturních, potažmo náboženských, které jejich postižení doprovázely.⁸²

Vysoká aktuálnost tématu a potřeba hledání nových přístupů směrem k osobám se zdravotním postižením se odrazila v programu konference s názvem „Náboženství a změna“, která se konala v srpnu 2021 v německém Münsteru.⁸³ Přítomní účastníci se soustředili zejména na otázky, jak mohou náboženství a teologie ovlivnit životy lidí, jejich sociální postoje, politické přesvědčení atd. Badatelé Léon van Ommen a Talitha Cooreman-Guittin zde vystoupili s příspěvkem na téma: „Může teologie postižení přinést společenské a náboženské změny?“ Uvedli, že se intenzivně zabývali teologií postižení a jsou přesvědčeni, že tento nový vědní obor může významně přispět k chápání tématu: „*Ve skutečnosti, pokud se zdravotní postižení a další kritické perspektivy neberou v úvahu, jsou otázky o povaze Boha, církve a lidství pokládány z úzké perspektivy »tělesného zdraví«, což často znamená, že poškození a zranitelnost jsou považovány za »nenormální« a »nechtěné«. Náboženské perspektivy formují světový názor lidí a určují jejich postoje a jednání ve společnosti. Proto prosazování inkluzivnější společnosti, kde jsou vítáni všichni bez ohledu na své handicap, může vyžadovat transformaci náboženského přesvědčení týkajícího se postižení.*“⁸⁴

Narazili tak na jádro problému. Klasické teologické přístupy k osobám s postižením obvykle akcentují dobročinnost a soucit, který jim usnadní jejich tragický (!) osud. V další vrstvě pak, dnes již spíše implicitně, narazíme na představy o vině, kterou lidé s postižením v podobě svého postižení nesou. Odpovědět, kdo a čím se provinil, jednoduše nelze, proto existuje a využívá se ještě institut Boží vůle.⁸⁵ Bůh jako všemohoucí a vševědoucí, mající pro každého člověka svůj plán, jistě ví, co a proč koná. Reinders však upozorňuje, že *disability studies* nemohou teologický přístup jen odmítnout a nepodložit své odmítnutí argumenty: „*Paradigma disability studies může populární náboženské názory odmítat, pranýřovat a zlehčovat, ale přesně vzato je nemůže*

⁸² Srov. COOREMAN – GUITTIN, Talitha a Armand Léon van OMMEN. *Disability theology: a driving force for change?* International for the study of the christian church 2022, 22(1), 1-4, vlastní překlad

⁸³ Jednalo se o čtvrtou výroční konferenci pořádanou Evropskou akademií náboženství.

⁸⁴ Tamtéž

⁸⁵ Srov. Hans S. Reinders, *Teologie a Disability studie. Potřeba nového přístupu*, Getsemany, č. 334, únor 2021.

*argumentativně vyvrátit, aniž by se samo prezentovalo jako koncepce teologii konkurující.*⁸⁶

Timothy J. Basselin, badatel a člen Dallaského teologického semináře,⁸⁷ jež se aktuálně věnuje tématu teologie postižení, uvádí: „*Je mým cílem zde naznačit více než jen to, že církev potřebuje být otevřená osobám se zdravotním postižením, aby naplnila své volání pečovat o »nejmenší z nich«. Stejně tak mám v úmyslu něco jiného, než postavit postižené lidi na piedestal... Spíše se snažím naznačit, že církev potřebuje teologii postižení k dekonstrukci společenských a teologických ideálů soběstačnosti a autonomie a k rekonstrukci myšlenek společenství zrozeného ve zranitelnosti, slabosti a závislosti.*“⁸⁸

I Basselin upozorňuje na automaticky přijímaný ideál dokonalosti, resp. normálnosti, vyjádřený v medicínském přístupu k chápání mentálního i fyzického zdraví. Cokoliv se odchyluje od definice normálnosti, stává se objektem lékařské snahy o „nápravu“, je tedy implicitně považováno za „nenormální“. „Nenormální“ bývá obvykle drženo stranou společnosti. Nemoc a utrpení, které nejsou „normálním“ a žádoucím stavem vzbuzují strach. Jak již bylo zmíněno výše, tento přístup je základním, byť ne vždy vědomým, nastavením křesťanů. Jedním z nejsilnějších, spíše nereflektovaným důvodem pro stigmatizaci lidí s postižením, je vlastní strach ze smrti, které nemoc a utrpení jiných zrcadlí.⁸⁹

S tímto se dostáváme i k tématu nezávislosti a kontroly nad vlastním životem. Snad proto je postižení považováno za osobní tragédii daného jedince, protože mentální či fyzická odlišnost vylučuje plné převzetí kontroly nad vlastním tělem či myslí. V domnělém soucitu a milosrdenství vůči postiženému se nemusí zrcadlit ani tak skutečně hluboká sounáležitost, již bychom mohli nazvat láskou, ale spíše pokrytecká a nevyjádřená vděčnost za to, že my sami jsme „dokonalí.“ Pomoc osobám s postižením pak nespočívá v jejich bezpodmínečném přijetí takových, jací jsou a ve formě „pomoci“ překonat jim jejich postižení, a tím zařazení se do společnosti „jakoby“ byli zdraví, tedy normální.

⁸⁶ Tamtéž

⁸⁷ Srov. BASSELIN, Tim., *Why theology needs disability?* Theology today, 68(I), 47-57, 2011, vlastní překlad

⁸⁸ Tamtéž

⁸⁹ Tamtéž

Teologie postižení opírající se o Písmo může této optice světské dokonalosti nabídnout optiku eschatologické dokonalosti. Ježíš umírající na kříži, je Ježíš těžce zraněný tělesně i mentálně. Přesto tento umírající Ježíš, jenž rozhodně nemůže být vzorem dokonalosti, přináší lidstvu spásu. Spása netkví v jeho nezraněnosti, soběstačnosti, nezávislosti, ale naopak v jeho závislosti a vztahu k Bohu: „Boží tvář je tváří retardovaného; Boží tělo je tělem retardovaného; Boží bytost je bytostí retardovaného. Bůh, kterého se my křesťané musíme naučit uctívat, totiž není Bohem soběstačné síly, Bohem, který ve svém sebeovládání nikoho nepotřebuje; náš Bůh je spíše Bohem, který potřebuje lidi, který potřebuje Syna. Absolutnost bytí či moci není dílem Boha, kterého jsme poznali skrze kříž.“⁹⁰ „Normální“, tedy dokonalý člověk není (tím jediným možným) obrazem Božím v biblickém duchu, spíše si upravuje Boha k obrazu člověka. Výzvou k božské dokonalosti (Mt 5,48) myslí Ježíš právě tu zranitelnost a zraněnost, kterou nesl na kříži. I po svém Vzkříšení splňoval Ježíš kritéria dokonalosti, vždyť do jakých ran by pak Tomáš mohl vložit své prsty? (J 20,27)

Funkční teologie postižení by měla zdůrazňovat, že podstata bytí k obrazu Božímu (Imago Dei) spočívá v lidské schopnosti vztahu s druhými lidmi. Podle Yonga v sobě i člověk s těžkým postižením nese toto „Imago Dei“ a současně s ním i svou přirozenost.⁹¹ Stejně tak je podstatou Nejsvětější Trojice vzájemný vztah mezi Otcem, Synem a Duchem, a jejich vzájemně podmíněná existence. Takovéto pojetí je v přímém protikladu k formálnímu, deklarativnímu přijímání, které je zatím ve společnosti včetně křesťanských společenství praktikováno vůči osobám s postižením. Dokonalost tkví v Boží lásce. A v lidské schopnosti milovat. Kristovo tělo bylo poraněno kvůli lásce Boha k člověku i člověka Ježíše k Bohu. Lásku i schopnost milovat mohou lidské bytosti projevit právě bezpodmínečným přijetím.⁹²

3.4 Důstojnost osob s postižením

Důstojnost je základem lidství, samotné identity člověka, patří k nejdůležitějším hodnotám lidské existence. Pojem důstojnost je často špatně uchopitelný, každý člověk si ho může vykládat trochu jinak. V obecném

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Srov. YONG, Amos. *The Bible, disability and the church: a new vision of the people of God*. Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans Pub. Co., 2011, xiii, 161 p, vlastní překlad

⁹² Tamtéž

rozlišení je zřejmě možno konstatovat, že nejčastěji si ke slovu důstojnost přiřadíme slova jako úcta, svoboda, rovná práva, zákon, přijetí apod. Důstojnost nám zaručuje již Listina základních práv a svobod: „*Lidé jsou svobodní a rovní v důstojnosti i v právech. Základní práva a svobody jsou nezadatelné, nezczitelné, nepromlčitelné a nezrušitelné.*“⁹³

V lidských dějinách, v jednotlivých kulturách i časových úsecích se důstojnost a úcta k životu vyvíjela různě. Jinak lidé a společnosti přistupovali k jedincům zdravým, jinak k slabým, starým, nemocným, či osobám s postižením. Zcela jednoznačný vztah k životu pak přináší křesťanství: „*Život je vnímán jako dar, který svěřil člověku Bůh, proto také člověku nepřisluší, aby o něm rozhodoval a volně jím disponoval, ale má ho spravovat.*“⁹⁴ Křesťanství jasně ukázalo, jak zacházet se slabými a nemocnými a zřetelně vymezilo lidskou důstojnost.

Jak jsme již naznačili, jsou to právě osoby s postižením, pro které je důstojnost velice důležitým a závažným tématem. Pro lidi s postižením je toto téma citlivé už proto, že se od ostatních odlišují ať již viditelně (v případě tělesných postižení), či skrytě (psychická a mentální postižení). Přístup a úcta lidské společnosti k osobám s postižením je pochopitelně aktuální i v dnešní době. Osoby s tělesným postižením jsou společností vnímány poněkud jinak, než osoby s postižením mentálním. Zatímco u osob s tělesným postižením nám přijde naprosto samozřejmé, že člověku na invalidním vozíku otevřeme dveře, uvolníme mu vstup do tramvaje, nebo jakkoliv jinak pomůžeme, u osoby s mentálním postižením je už situace jiná. Lidé s mentálním postižením jsou společností vnímáni různě, a to jak pozitivně, tak i negativně. Základní problém může být spatřován již v tom, že se stále ještě setkáváme s diskriminací těchto osob, předsudky vůči nim a jejich „nálepkováním“ (jsou hloupí, jednodušší, neschopní). Přestože se v posledních desetiletích stále více hovoří o integraci osob s mentálním postižením do společnosti, stále ještě je mnoho těchto lidí segregováno v ústavech či jiných zařízeních a ne vždy mají osoby s mentálním postižením vytvořené důstojné podmínky k životu.

Příkladem současného špatného přístupu k lidem s mentálním postižením je nedávné úmrtí pacientky, která zemřela na následky nesprávného zacházení

⁹³ <https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

⁹⁴ JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003, s. 113

v ústavu pro mentálně postižené, ve kterém byla umístěna.⁹⁵ Na základě této události proběhla v lednu letošního roku pietní akce s názvem „Noc důstojnosti“. Cílem akce bylo upozornit na alarmující stav českého sociálního systému, který nedokáže zajistit lidem s hlubším mentálním postižením důstojný život. Akce se zúčastnil i ministr práce a sociálních věcí Marian Jurečka a předseda senátu Miloš Vystrčil. Zmocněnkyně pro lidská práva Klára Šimáčková Laurenčíková uvedla, že se dohodli se zainteresovanými ministerstvy na vzniku týmu odborníků, kteří vypracují konkrétní opatření, aby se nic podobného již nemohlo opakovat.⁹⁶ Tento negativní příklad respektování důstojnosti osob s mentálním postižením není, žel, ojedinělý, ale jsou naštěstí i příklady pozitivní.

Takovými příklady mohou být např. neziskové a charitativní organizace i jiné společnosti, kterých je celá řada, starající se o své svěřence s úctou a láskou. Za všechny můžeme jmenovat např. Diakonii Českobratrské církve evangelické, která je jedním z nejvýznamnějších poskytovatelů sociálních služeb. Diakonie poskytuje pomoc ve více než 200 zařízeních po celé ČR. Pomáhá všem potřebným skupinám osob, tedy i znevýhodněným, či osobám s postižením. Tato organizace je vystavěna na křesťanských hodnotách s důrazem na silný etický kodex a lidskou důstojnost.

Pokud odhlédneme od péče ústavní, je zde ještě otázka důstojnosti osob s mentálním postižením, které nejsou umístěny ve specializovaných zařízeních a mohou vést „normální“ život. Doktorka Baštecká k tomuto tématu poznamenává: *„Rovnost lidí v důstojnosti a právech znamená mimo jiné mít možnost rozhodovat se podle své vůle a podle svých práv a preferencí. Mít svůj hlas, mít vliv. Mít možnost mluvit do věcí, které se mě a nás týkají. A být slyšen.“*⁹⁷

Vzhledem k důstojnosti osob s mentálním postižením je třeba zajistit také jejich právní postavení. V roce 2005 vznikla publikace, na jejímž vypracování se podíleli autoři z 34 evropských zemí s názvem Rovnost práv pro všechny (Přístup lidí s mentálním postižením k právům a spravedlnosti). Projekt se snaží poukázat na problémy lidí s mentálním postižením napříč evropskými státy a podává návrh na zlepšení jejich postavení ve společnosti a k posilování

⁹⁵ Jednalo se o mediálně známý případ Doroty Šandorové, která byla zabita pracovníkem v přímé péči jindřichohradeckého domova pro mentálně postižené

⁹⁶ <https://rokdustojnosti.cz/>

⁹⁷ BAŠTECKÁ, Bohumila, ed. *Rozhodujeme se s podporou*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022, s. 15

práv těchto osob: „V publikaci bylo ukázáno, jak základní zásady sebeurčení, obecného přístupu a rovného občanství mohou být vodítkem těchto snah o přístup k právům a spravedlnosti pro lidi s mentálním postižením. Nejdůležitější na těchto snahách je vypracování souhrnné a koordinované strategie spolu s jasnými normami a ukazateli, jejichž cílem je obsáhnout všechny úrovně veřejné správy a justice. Cílem všech úrovní vlády musí být zajištění a posílení nediskriminace všech občanů.“⁹⁸

Důstojnost osob s mentálním postižením by měla být vždy a za všech okolností zachována. Přestože je komunikace s těmito lidmi někdy obtížná a vyžaduje vysokou míru tolerance a trpělivosti, je důležité, aby lidé s mentálním postižením cítili, že jsou přijímáni a akceptováni, že si jich vážíme a jsou pro nás důležití. Je třeba takové lidi chránit a pomáhat jim tak, aby mohli být plnohodnotnými občany naší společnosti se stejnými právy, jaká máme my všichni.

3.5 Pastorec osob s postižením

„Abychom porozuměli lidskému chování, musíme porozumět silám, které je utvářejí. V každém z nás je mnoho takových sil.“⁹⁹

Pastorec (starostlivost, péče, duchovní směřování) představuje formu péče, způsob, kterým církev dovnitř i ven naplňuje svoje poslání. Jedná se o službu lidem, která může pomoci při hledání a upevňování víry, ale také při řešení některých životních situací. Problematikou pastorec se zabývá obor s názvem pastorální teologie. Pastorální teologie je významná svým zaměřením k tomu, co nás převyšuje, zaměřuje se na Boha, o čemž ujištění nalezneme v Bibli. Můžeme ji vnímat jako prostředkovanou tradicí církve a reflektovanou systematickou perspektivu. Pastorální teologii je obtížné definovat. Jedná se o celý komplex mnoha disciplín, které mají vztah k filosofii křesťanské služby: „Nesnadnost definice se projevuje již v různosti označení. V literatuře se setkáváme s názvy: praktická teologie, aplikovaná teologie, pastorální teologie, teologie pastorační péče, pastorační poradenství. Problém spočívá

⁹⁸ https://www.spmpr.cz/sites/default/files/2022-02/rovnost_prav.pdf

⁹⁹ DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti*. Vydání sedmé. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2021, s. 13

v tom, že řada pod-disciplín praktické teologie se nazývá *pastorálními teologiemi*.¹⁰⁰

Těžištěm pastorační péče v České republice jsou farnosti, v římskokatolické církvi byla po roce 1990 v jednotlivých diecézích zřízena pastorační střediska. V pastorační praxi katolíků zastává zásadní význam udílení svátostí, zatímco u evangelíků je dominantní Písmo svaté a víra, které mají před svátostmi přednost.¹⁰¹

Pastorace je služba, která je poskytována jak věřícím křesťanům, tak i lidem bez vyznání, případně napříč různými církevními denominacemi. Americká badatelka, doktorka Shurley, vypracovala disertační práci, ve které se zaměřuje na přístup pastorace orientovaný na člověka. Konstatuje, že nikdo není vyloučen z Božího volání, ani osoby s mentálním postižením. Zdůrazňuje, že i lidé s tímto postižením mají co předávat ostatním, mohou být pro ostatní užiteční a jejich začlenění do Kristovy lásky je důležité. Taková láska je totiž určena všem, i lidem s mentálním postižením.¹⁰² V České republice se tématu pastorace dlouhodobě věnuje např. Aleš Opatrný, kněz římskokatolické církve a teolog, který v minulosti zastával funkci vedoucího pastoračního střediska pražské diecéze a napsal několik publikací a řadu článků zaměřujících se na pastoraci.

Mentální postižení se v populaci vyskytuje jak u lidí nevěřících, tak věřících. Kromě toho, že tito lidé potřebují na prvním místě lékařskou péči s jasným rozlišením diagnózy, stejně tak pro ně může být užitečná i pastorace. Pastorace však může být někdy v takových případech obtížná.

Jedním ze základních prvků pastorace jsou pastorační rozhovory. „*Pokud mluvíme o pastoraci věřících s psychickými poruchami a obtížemi,*¹⁰³ *přicházejí v úvahu zejména tyto okruhy otázek:*

1. *jak postupovat v pastoračním rozhovoru*
2. *jak rozlišit rovinu duchovního života od roviny nemoci, když se prolínají*
3. *zda a jakým způsobem udílet jednotlivé svátosti*

¹⁰⁰ ČERNÝ, Pavel. *Teologie a praxe služby pastýře: úvod do praktické a pastorální teologie*. Praha: Vzdělávací institut ETS, 2018, s. 29-35

¹⁰¹ Srov. OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. Bibliotheca theologica, s. 22

¹⁰² Srov. SHURLEY, Anna Katherine. *Pastoral Care and Intellectual Disability: A Person-Centered Approach*. Waco: Baylor University Press. 2017. p. 1, vlastní překlad

¹⁰³ Mentální postižení se vyskytuje nejčastěji jako kombinace s dalšími druhy duševních chorob, proto jsme použili tuto definici

4. *k jakému stylu duchovního života vést*
5. *jakými nároky života z víry lze člověka zatěžovat*
6. *jak instruovat věřící okolí nemocného*“.¹⁰⁴

Základním prvkem pastorační služby je umění naslouchat. Při vedení pastoračních rozhovorů je třeba přistupovat k lidem s mentálním postižením s maximální možnou dávkou tolerance, empatie, pochopení a zachování úcty. Pastorační pracovník by měl k pastorovanému s mentálním postižením přistupovat s ohledem na jeho postižení a to i za předpokladu, že některé projevy osoby s mentálním postižením mohou být někdy až bizarní. Někteří lidé trpící mentálním postižením, např. poruchou autistického spektra, se mohou projevat určitými typickými znaky a projevy, jež jsou odlišující od ostatních osob z běžné populace. Pokud se osoba s poruchou autistického spektra chová nestandardně, je to proto, že vnímání a komunikace takové osoby je jiná, než u ostatních lidí: „*Pro autisty je autismus způsob života. Je pro ně všudypřítomný, zabarvuje každý prožitek, pocit, vjem, myšlenku i emoci.*“¹⁰⁵

Zásadní při poskytování pastorační služby člověku s mentálním postižením je přístup k takovému člověku bez předsudků, či jakéhokoliv odsuzování, pokusit se vyhnout hodnocení nebo morálním soudům. Jedná-li se o osobu s mentálním postižením, která je věřícím křesťanem, měl by se pastorační pracovník vyhnout dobře míněným radám typu: „*Modli se!*“, protože takové rady mohou být pro člověka trpícího duševní poruchou nepřístupné.¹⁰⁶ Rovněž nevhodné jsou jakékoliv projevy ironie či zlehčování a zesměšňování, případně vyčítání, že nemocný zanedbává svůj duchovní život. Podle Slowíka může být ironie pro člověka s mentálním postižením zbytečně matoucí.¹⁰⁷

Člověk s mentálním postižením naopak potřebuje slyšet slova pochopení a povzbuzení, ujištění, že je stále Božím dítětem bez ohledu na své postižení. Pastorační rozhovor není jen běžným rozhovorem, ani rozhovorem, který někdo řídí (pastorační pracovník), ale probíhá, nebo měl by probíhat, jako

¹⁰⁴ OPATRŇÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. Bibliotheca theologica, s. 81

¹⁰⁵ BOGDASHINA, Olga. *Specifika smyslového vnímání u autismu a Aspergerova syndromu*. Přeložila Helena ČÍŽKOVÁ. V Praze: Pasparta, 2017, s. 12

¹⁰⁶ Srov. OPATRŇÝ, Aleš, Ludmila BARTŮŠKOVÁ a Ludvík DŘÍMAL. *Pastorační péče o psychicky nemocné*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2016. Malá teologie (Karmelitánské nakladatelství), s. 93

¹⁰⁷ Srov. SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010, s. 57

dialog dvou lidí, který je založený spíše na principech přátelství a vzájemné důvěry.¹⁰⁸ V takovém rozhovoru by oba účastníci měli být rovnocennými partnery.

Další formou pastorační práce může pak být např. zpěv křesťanských písní, modlitby nebo čtení biblických textů. U předčítání z Bible je však třeba, aby lidem s mentálním postižením bylo podáno vhodnou formou, které budou takoví lidé rozumět, tzn. srozumitelně, a v případech těžších poruch mentálního postižení, např. s pomocí ilustrací. Jedním z významných prvků pastorační práce, zejména v katolické církvi, je forma pastorační práce udílením svátostí. Tématu udílení svátostí vzhledem k osobám s mentálním postižením se budeme věnovat v samostatné kapitole.

3.6 Religiozita a spiritualita osob s postižením

Religiozita může být charakterizovaná jako náboženské přesvědčení, udané svou mírou či zaměřeností ke konkrétní církvi, odrážející se v každodenním chování a praxi jednotlivce. Religiozitu lze chápat také jako sociologický termín, který určuje podíl věřících na celkovém počtu obyvatel určité zkoumané oblasti. Pechová definuje religiozitu takto: „*Religiozita v kontextu české psychologie obvykle označuje náboženské prožívání a náboženskou aktivitu včetně afiliace k nějaké církvi či náboženské skupině.*“¹⁰⁹ Religiozita může zahrnovat také náboženské citění. Velký psychologický slovník religiozitu definuje jako: „*zbožnost, nábožnost, síla víry; náboženské přesvědčení, jeho různá míra a jeho odraz v chování v každodenním životě člověka.*“¹¹⁰ Podle Říčana religiozitu můžeme souhrnně pojmut jako niterné náboženské prožívání, se kterým se pojí jednání, respektive chování daného jedince.¹¹¹

Spiritualita (z lat. spiritualis, duchovní), znamená životní praxi, způsob vnímání a osobního zacházení s tím, co člověka v různých rozměrech přesahuje. Vzhledem ke skutečnosti, že se v této práci zabýváme zejména problematikou osob s mentálním postižením, budeme v této kapitole chápat

¹⁰⁸ Srov. SHURLEY, Anna Katherine. *Pastoral Care and Intellectual Disability: A Person-Centered Approach*. Waco: Baylor University Press. 2017, p. 61, vlastní překlad

¹⁰⁹ PECHOVÁ, Olga. *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, s. 14

¹¹⁰ HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010, s. 496

¹¹¹ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007, s. 33

spiritualitu v kontextu psychologie a duševních onemocnění, mezi které mentální postižení rovněž patří. Vojtíšek uvažuje o spiritualitě takto: „*Kromě významu osobního vztahu k posvátnu, který nemusí být nutně zprostředkován institucemi (církvemi), tak začal pojem spiritualita nést i ocenění duchovního zážitku, jenž je s tímto vztahem spojen. Stal se označením pro individuální, nezávazný a na instituci nezávislý náboženský zájem, pro nějž je charakteristická hodnota vnitřního zážitku a praktického, denního používání, jež by umocňovalo a rozšiřovalo schopnosti člověka.*“¹¹²

Říčan poznamenává, že k tomu, aby člověk začal pociťovat potřebu po uspokojování spirituálních potřeb, většinou předchází nějaký spirituální zážitek.¹¹³ Smysl pro spiritualitu je pro některé lidi zcela individuální záležitostí, jiní nemají problém sdílet svou spiritualitu ve společenstvích, nebo komunitách. Spiritualita může být prospěšná jak lidem zdravým, tak osobám s postižením. Může pomoci i lidem, kteří o lidi s postižením pečují, nebo jsou jim oporou. V konečné fázi může být spiritualita prospěšná i odborníkům, kteří osoby s postižením léčí, pokud si nejsou jisti duchovním zaměřením svých klientů. Lidem s mentálním postižením může spiritualita pomoci v hledání jejich pevnějšího životního ukotvení a zázemí, může jim dodat novou naději a podpořit je ve chvílích krizí nebo vážných životních situací. Některé výzkumy prováděné v rámci psychiatrické péče o osoby s mentálním postižením zaznamenaly požadavky osob s mentálním postižením, které byly následující:

1. cítit se bezpečně
2. vnímat citlivé zacházení s respektem k jejich potřebám
3. získat smysl života, a to i v případě krizí
4. možnost sdílet osobám, které o ně pečují, své pocity
5. být podpořeni v oblasti víry a vztahu k Bohu

Pokud osoby s mentálním postižením byly věřícími křesťany, uvedly, že si přejí mít čas a soukromí pro modlitby, mít možnost hovořit o své víře a také, aby psychiatr jejich víru respektoval.¹¹⁴

Pohled na spiritualitu z druhého úhlu pohledu je pohled medicínský. Tento pohled chápe spiritualitu jako nástroj pomoci, která může být pacientovi (v

¹¹² VOJTÍŠEK, Zdeněk, Pavel DUŠEK a Jiří MOTL. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. s. 11

¹¹³ Srov. ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007, s. 60

¹¹⁴ <https://www.rcpsych.ac.uk/mental-health/treatments-and-wellbeing/spirituality-and-mental-health>, vlastní překlad

našem případě osobě s mentálním postižením) ku prospěchu v průběhu léčby a terapie. Harold Koenig ve svém článku *Náboženství a duševní zdraví: co by měli psychiatři dělat?* uvádí, že v psychiatrii je třeba propagovat bio-psycho-socio-spirituální model.¹¹⁵ Koenig předložil několik návrhů v péči o osoby s mentálním postižením s přihlédnutím ke spirituální oblasti. Vymezuje několik základních pravidel, kterými by bylo dobré se řídit pro zlepšení kvality života těchto osob:

1. Psychiatrická anamnéza by měla být zohledněna duchovní orientací a náboženskými praktikami pacientů.
2. Měli bychom respektovat a podporovat náboženské přesvědčení pacientů.
3. Partnerství s náboženskými pracovníky je užitečná oblast.
4. Modlitba s pacientem je kontroverzní oblastí, ale modlitba za pacienta může být i prospěšná.
5. Přestože existuje značné množství literatury, která popisuje spojení mezi duševním zdravím a spiritualitou, musíme vyvinout teoretické modely, abychom pochopili jejich vztah v praxi.
6. Pokud spiritualita souvisí s duševním zdravím a jsou-li v životě psychiatrického pacienta důležité náboženské přesvědčení a zkušenosti, je přirozené, že bychom do psychoterapie měli zahrnout náboženské pojmy.¹¹⁶

Závěrem je třeba zmínit, že existují i negativní stránky spirituality zejména ve vztahu ke křesťanství, které by mohly osobám s mentálním postižením ublížit. Duchovní zkušenost i nauka v rámci křesťanství vnímá zkušenosti, které jsou pro člověka škodlivé. Patří sem různé okultní praktiky (magie, satanismus, či spiritismus), které mohou být u osob s mentálním postižením nebezpečné a jejich důsledky obtížně odhadnutelné, zejména z toho důvodu, že osoby s mentálním postižením bývají emotivní a snadno ovlivnitelné. Lidé s mentálním postižením by přesto, nebo právě proto měli mít právo rozhodnout se, jakým způsobem chtějí svoji spiritualitu vyjádřit a měli by mít možnost zvolit si svého průvodce nebo pomocníka, který jim pomůže se v této oblasti lépe orientovat.

¹¹⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2755140/>

¹¹⁶ Tamtéž

3.7 Význam modliteb a svátostí pro osoby s postižením

„Modlitba nás vysílá do přední linie duchovního života. Opravdová modlitba život vytváří i proměňuje.“¹¹⁷ Modlitbou vyjadřujeme náš osobní vztah k Bohu, obracíme se na Něj s pokorou a s touhou po vyslyšení našich proseb. Většinou jsou modlitby prosbami, ale nemělo by to být pravidlem. Modlitba může být i přátelským rozhovorem, je to naše společenství s Bohem. Podle katechismu katolické církve se modlitba vyjadřuje pěti způsoby:

1. Velebení a klanění
2. Prosebná modlitba
3. Přímluvná modlitba
4. Děkuvzdání
5. Chvála¹¹⁸

Modlitba nám pomáhá změnit se a může být také poznáním sebe sama: „Čím více se přiblížíme Božímu srdci, tím jasněji uvidíme vlastní nouzi a tím více se budeme chtít proměňovat do Kristovy podoby.“¹¹⁹ Pro praktikujícího křesťana je modlitba vyjádřením jeho nejnítěnějších pocitů a člověk tím zjišťuje, co skrývá ve svém srdci, co ho trápí a tíží, z čeho se raduje a o co má obavy.

Důležitá není jen modlitba, kterou se dotyční modlí, ale i modlitba z druhé strany pohledu, modlitba „za uzdravení“. Hejzlar k tomu poznamenává, že lidská nemoc může být obtížnou zkouškou víry: „Přes všechny možné pozitivní konsekvence však zůstává nemoc zlem. Modlitba za obnovení zdraví jako zbavení od zlého byla v minulosti stejně jako dnes důležitou součástí života církve.“¹²⁰

Pro osoby s mentálním postižením může být modlitba pomocníkem při zvládnání jejich emocí, svobodného vyjádření (které jim někdy bývá upíráno) a někdy bývá využívána i v terapii. Modlitba je pro lidi s mentálním postižením něco, co si sami mohou řídit a korigovat. Další pomocí pro tyto osoby je, že

¹¹⁷ FOSTER, Richard J. *Uspořádej svůj duchovní svět*. Praha: Návrat domů, c2008. Moudrost do kapsy, s. 44

¹¹⁸ <https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/uvod-do-duhovniho-zivota-modlitba>

¹¹⁹ FOSTER, Richard J. *Uspořádej svůj duchovní svět*. Praha: Návrat domů, c2008. Moudrost do kapsy, s. 44

¹²⁰ HEJZLAR, Pavel. *Dva přístupy k Božímu uzdravení: Fred F. Bosworth, Kenneth E. Hagin, Agnes Sanfordová a Francis MacNutt v rozhovoru*. Praha: EMET, 2010, s. 215 - 222

modlitba by neměla být příliš složitá. Nejlepším příkladem jsou nám v tomto ohledu děti. I děti se modlí a dělají to bezelstně, přirozeně, spontánně, bez předsudků a zvláštních očekávání a také se svojí vlastní představivostí. Podobným způsobem mohou k modlitbě přistupovat (a často přistupují) i lidé s mentálním postižením. Právě takový přístup je pro osoby s mentálním postižením povzbuzující. Děti, potažmo lidé s mentálním postižením, nám ukazují, jako cenu má představivost: „*Představivost je mocným nástrojem při modlitbě.*“¹²¹

Svátosti jsou očima křesťanské církve obřady, které podle názorů teologů ustanovil Ježíš, a vycházejí z tradice. Přístup jednotlivých církví se různí, ale některé svátosti najdeme ve všech církvích, liší se pouze způsobem praktikování. Počet svátostí v katolické církvi se definitivně ustálil na čísle 7:

1. Křest
2. Břimování
3. Svátost smíření
4. Svátost pomazání nemocných
5. Svátost svěcení
6. Svátost manželství
7. Eucharistie¹²²

Udělování svátostí osobám s mentálním postižením je problematické. Tito lidé nejsou z udělování svátostí vždy striktně vyloučení, ale většina církví má pro tyto případy zavedeny své vnitřní předpisy, nebo stanovy, kterými se řídí. V praxi se často používá postup, při kterém jsou osoby s mentálním postižením někým doprovázeny, nebo se za ně někdo zaručuje. Často je to proto, že u některých typů mentálního postižení je obtížné posoudit, do jaké míry člověk s daným postižením rozumí přijímání konkrétní svátosti. Problémům při udělování svátostí a stanovám církví k této problematice se budeme podrobně věnovat v jedné z dalších kapitol.

¹²¹ FOSTER, Richard J. *Uspořádej svůj duchovní svět*. Praha: Návrat domů, c2008. Moudrost do kapsy, s. 51

¹²² Srov. FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. 4., dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012, s. 88-91

3.8 Diakonie pro osoby s postižením

Diakonie je pojem, kterým v evangelických církvích označujeme charitativní práci, nebo v křesťanském kontextu pomáhající jednání, či praxi milosrdenství. V katolické církvi se hovoří spíše o charitě: „*Termín diakonie jako služba v širokém poli významů překračující čistě charitativní činnosti tvoří důležitý novozákonní pojem.*“¹²³ Německý pastorální teolog Herbert Haslinger chápe diakonii jako vícevrstevnou skutečnost. Rozlišuje devět forem diakonie:

1. Organizovaná, nebo spontánní
2. Dlouhodobě existující instituce
3. Profesionální a dobrovolná
4. Oficiální a privátní
5. Společenská mikro a makro sféra
6. Církevní a necírkevní
7. Uvědomělá a neuvědomělá
8. Individuální a politická
9. Křesťanská a anonymně křesťanská¹²⁴

V České republice funguje celá síť diakonií, z nichž si některé stručně představíme.

Diakonie Českobratrské církve evangelické (ČCE) po roce 1989 navázala na předválečnou Českou diakonii. Je součástí mezinárodní platformy Eurodiakonie se sítí partnerů po celém světě. Diakonie ČCE je jedním z nejvýznamnějších poskytovatelů sociálních služeb. Provozuje více než 200 zařízení a organizuje také humanitární pomoc v České republice a rozvojovou spolupráci v zahraničí. Pro tuto organizaci pracuje přibližně 2000 pracovníků a asi 800 dobrovolníků. Práce diakonie ČCE vychází z křesťanských hodnot a pomáhá všem bez rozdílu. Diakonie ČCE uplatňuje svůj etický kodex při práci s klienty, který je volně dostupný na webových stránkách této organizace.¹²⁵

Mezi klienty diakonie ČCE patří také osoby s tělesným a mentálním postižením, nebo osoby s kombinovaným postižením. Diakonie ČCE nabízí služby pobytové i ambulantní a pomáhá osobám s postižením uplatňovat se na

¹²³ ŠIMR, Karel. *Trojí diakonie: evangelická diakonie, křesťanská služba a diakonát v perspektivě teorie sociálních systémů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2019. Moderní česká teologie, s. 15

¹²⁴ Tamtéž, s. 100

¹²⁵ <https://www.diakonie.cz/o-diakonii/>

trhu práce. Další služby umožňuje prostřednictvím své činnosti poradenské a rovněž poskytuje terénní pracovníky, kteří za klienty dochází do jejich domácího prostředí. Všechny tyto služby zajišťují pomoc pro osoby s postižením tak, aby se mohly co nejlépe uplatnit na trhu práce, aby mohly žít a zvládat životní situace svobodně a důstojně a snaží se osoby s postižením v maximální možné míře integrovat do společnosti: „*ČCE se snaží uplatňovat principy tzv. Empowermentu – tj. zvyšování povědomí jedinců o jejich možnostech volby a poskytování jim zodpovědnosti za vlastní životy do té míry, do jaké je to jen možné.*“¹²⁶

Diakonie Církve Bratrské (CB) vznikla v roce 1994. Podobně jako diakonie ČCE vychází z křesťanských hodnot, je církevní organizací a řídí se etickým kodexem zveřejněným na webových stránkách diakonie CB. Poskytuje podporu a pomoc v oblasti sociálních služeb, zajišťuje činnost a služby pro osoby se sociálními, zdravotními nebo jinými specifickými potřebami, pracuje s rodinami a jednotlivými generačními skupinami (dětmi, dorostem, mládeží, seniory). Podporuje integraci osob se zdravotním postižením a osob vyloučených z většinové společnosti na základě jejich sociálního nebo zdravotního postižení (tělesného či mentálního). Těmto osobám zajišťuje chráněné bydlení, domovy pro seniory, či denní stacionáře. Mezi základní hodnoty, kterými se diakonie CB řídí, jsou úcta a respekt k druhým, odpovědnost a spolehlivost, kvalitně odvedená práce a týmová spolupráce. Diakonie CB podporuje ty, jež sami pomáhají druhým.¹²⁷

Husitská diakonie navazuje na rozsáhlou sociální práci za první republiky a během druhé světové války. Ve své novodobé historii vznikla v roce 1994. Stejně jako předchozí diakonie je církevní organizací a rovněž vychází z křesťanských zásad a hodnot. Jejím zřizovatelem je Církev československá husitská. Husitská diakonie poskytuje sociální a zdravotní služby, vytváří pracovní příležitosti pro osoby s postižením, organizuje volnočasové aktivity pro děti, poskytuje poradenství a duchovní péči.¹²⁸

Poslední organizací, kterou chceme představit, je Charita České republiky. Počátek katolické charity spadá na našem území do období po konci 1. světové války. V současné podobě vznikla Charita po změně režimu v roce 1989. Charita je v současnosti největším nestátním poskytovatelem zdravotních a

¹²⁶ Tamtéž

¹²⁷ <https://cb.cz/diakonie/>

¹²⁸ <https://www.husitskadiakonie.cz/>

sociálních služeb v České republice a druhým největším v zahraničí. Každoročně Charita pomáhá téměř 180 000 osob po celé České republice, zajišťuje také humanitární pomoc a projekty rozvojové spolupráce. Síť této organizace tvoří přibližně 300 Charit různé velikosti od farních přes diecézní až po arcidiecézní.

Zřizovatelem Charity ČR je Česká biskupská konference.¹²⁹ Vzhledem ke skutečnosti, že Charita je členem mezinárodních organizací Caritas Internationalis a Caritas Europa má partnery po celém světě.

Charita vychází ze stejných křesťanských hodnot a zásad jako Diakonie. Jejím hlavním cílem je pomoc lidem bez ohledu na náboženství, rasu, národnost, nebo politickou příslušnost. Respektuje práva, rovnost a důstojnost všech osob. Přibližně 8800 zaměstnanců a desítky tisíc dobrovolníků pracuje pro tuto organizaci. Charita sama považuje za své největší poslání pomoc lidem v obtížných životních situacích, starým, nemocným, lidem bez domova, nezaměstnaným, obětem domácího násilí, zdravotně a sociálně postiženým. Mezi pomoci, které Charita dále nabízí, je pomoc osobám, které zasáhly živelné katastrofy, nebo válečné konflikty.¹³⁰

Na uvedených příkladech diakonií a charity můžeme vidět, jak tyto organizace respektují osobní jedinečnost a důstojnost. Sama o sobě ale zřejmě diakonie a charita nejsou přímo organizacemi začleňujícími. Těmi by ale měly být samy církevní komunity, sbory. Německý teolog Paul Philippi tvrdí, že „v sociální otázce dluží sbor světu sám sebe“. Nemyslí tím ale omezení diakonické odpovědnosti křesťanů pouze na vnitřní sféru církve. Spíše se domnívá, že: „sbor má nabízet světu příklad Bohu přiměřené struktury mezilidského soužití a vytvářet modely pomáhajícího společenství.“¹³¹ V časopise Caritas et Veritas v rozhovoru, který Dr. Hruška (H) vedl s Dr. Šimrem (Š) nám zněla jako velmi povzbuzující tato slova: H: „*Jak se podle Tebe mohou Charita jako velká shora řízená organizace a diakonické aktivity vycházející zdola z prostředí farností propojovat a doplňovat?* Š: *Možná právě tak, jak jsem nastínil výše. Takováto »diakonická farnost« by dle mého měla*

¹²⁹ V roce 1990 došlo k radikálním změnám ve vedení charity a v roce 1991 začaly být znovu zřizovány diecézní charity. Od 1. prosince 1993 je katolická charita účelové zařízení katolické církve sdružující diecézní a arcidiecézní charity v České republice a spravující charitní domy pro řeholníky a kněze.

¹³⁰ <https://www.charita.cz/>

¹³¹ <http://www.diakonickateologie.cz/2022/12/16/k-simr-od-spolecenstvi-ke-sluzbam-a-zasezpet/>

být prostorem, kde lidé, a to zvláště »ti nejpotřebnější«, mohou zakusit Ježíšovy žehnající, podpírající a hladící ruce, slyšet Ježíšovo slovo přijetí, povzbuzení a milosrdenství a objevit prostor, ve kterém nasají novou naději k životu a případně najdou i nějakou praktickou pomoc či podporu.“¹³²

3.9 Shrnutí

Pokusili jsme se nahlédnout téma osob s mentálním postižením pohledem a přístupem křesťanské víry. Začali jsme v kláštorech a přes středověk, reformaci a osvícenství jsme se dostali až do současnosti, k diskusi o vztahu církve k lidem s postižením, která v podstatě začala až na konci minulého století a dosud trvá. Vymezili jsme jasná pravidla pro používání pojmu osoby s mentálním postižením a vysvětlili důvody, které vedly k upuštění od používání termínů jako zaostalý, postižený či retardovaný.

Dalším tématem, kterým jsme se zabývali, byla teologická antropologie, následovaná úvahou nad církví jako tělem, kde nám jako hlavní myšlenky sloužily Pavlovy texty z 1. Korintským a rovněž úvahy některých teologů. Svoji pozornost jsme zaměřili i na člověka s postižením jako obrazu Božího.

Teologie postižení je novým vědním oborem, kterému jsme věnovali pozornost v další podkapitole, byli jsme informováni o skutečnosti, že pojem teologie postižení má své počátky u jednoho z velmi významných teologů, Karla Bartha. V současnosti na téma teologie postižení probíhají mnohé diskuse.

V dalších podkapitolách byla naše pozornost soustředěna na pastorační a diakonii pro osoby s mentálním postižením. Zde byla z naší strany snaha popsat možnosti a způsoby těchto forem péče vzhledem k lidem s postižením.

V první kapitole této diplomové práce s názvem Mentální postižení jsme se zabývali mimo jiné modely mentálního postižení a psali jsme, že z našeho pohledu je ze všech modelů, které se váží na mentální postižení nejdůležitější model spirituální. Proto jsme ho využili i v této kapitole a jedna z podkapitol se tématu spirituality osob s mentálním postižením a významu modliteb a svátostí rovněž věnovala.

Protože se zabýváme integrací osob s mentálním postižením do církevních společenství, byla pro nás nejdůležitější podkapitola zohledňující důstojnost těchto osob. Jsme přesvědčeni, že právě důstojnost je nejzásadnější prioritou osob s mentálním postižením. Osoby s mentálním postižením nechtějí být

¹³² <https://caritasetveritas.cz/pdfs/cev/2019/01/03.pdf>

litovány, nechtějí projevy soucitu, přejí si, aby s nimi bylo zacházeno především důstojně. Zde se nám ale opět vynořuje otázka: Jak to vypadá v praktickém životě osoby s mentálním postižením? Je důstojnost takové osoby skutečně zachována? Těmto otázkám se v pokračování práce ještě budeme věnovat.

4. Začleňující prvky církevního společenství

V této a dalších kapitolách se chceme zabývat začleňováním osob s mentálním postižením do života církevních společenství a také poukázat na problémy, které mohou toto začleňování komplikovat: „*Křesťansko-židovská náboženská tradice své následovníky nabádá k pomoci a péči o druhé a vzájemná podpora v rámci církevního společenství může být zvláště přínosná, protože se zakládá na sdílených hodnotách či představách o smyslu bolesti.*“¹³³

4.1 Vymezení pojmu integrace a inkluze

Integraci můžeme definovat jako sjednocení, ucelení, splynutí, jako proces spojování ve vyšší celek. Z psychologického hlediska můžeme termín integrace označit jako organizaci prvků, které utvářejí osobnost v ucelený, harmonický celek.

Inkluze je pojem z oblasti sociologie a její podstatou je začlenění jedinců s postižením nebo znevýhodněním do většinové společnosti a změna postoje okolí k těmto jedincům. Objektem inkluze jsou především osoby s tělesným a mentálním postižením, příslušníci menšin, přistěhovalci nebo uprchlíci, osoby vyloučené ze společnosti a další. Inkluze probíhá v celé společnosti, je samozřejmou součástí např. školství, kde se do běžných tříd integrují právě osoby s postižením nebo jinak znevýhodnění žáci. Některé zdroje používají pojmy integrace a inkluze jako synonyma, ale spíše se dá hovořit o inkluzi jako o jakési „vyšší“ formě integrace.¹³⁴

4.2 Inkluze z teologického pohledu

V posledních letech roste zájem o téma inkluze z pohledu teologického. Eurich je přesvědčen, že díky inkluzi církve stále častěji nacházejí své místo, objevují své vlastní téma. Ačkoli se tento termín nevyskytuje ani v Bibli, ani v žádném vyznání víry, křesťanská víra má pro to podle Pemsela všechny předpoklady. Teologicky to Eurich i Pemsel zdůvodňují tím, že inkluze je spojena s křesťanským poselstvím o bezpodmínečné Boží lásce, která zahrnuje

¹³³ HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, c2015, s. 158

¹³⁴ <https://inkluze.cz>

všechny lidi a vyzývá k solidaritě.¹³⁵ Pro Pemsela a další teology je inkluze z pohledu teologů odůvodněná zejména christologicky. Ježíšovo jednání odhalilo, že království Boží nikoho nevyklučuje, a zejména oslovuje ty, kteří se z různých důvodů cítí být vyloučeni. Stejný názor sdílí i Grasser, který píše, že Ježíšovo konání se od samého počátku vyznačovalo inkluzivním přístupem. Svým přístupem dal Ježíš jasně najevo, že mu jde o překonávání hranic a o to, aby lidé byli schopni žít samostatný život uprostřed společnosti. Heppenheimer cituje „společenství u stolu“, které praktikoval Ježíš v Lk 14,15: „*Když to uslyšel jeden z hostí, řekl mu: »Blaze tomu, kdo bude jíst chléb v království Božím«*“,¹³⁶ nebo v jiném verši v Mk 2,15: „*Když byl u stolu v jeho domě, stolovalo s Ježíšem a jeho učedníky mnoho celníků a jiných hříšníků; bylo jich totiž mnoho mezi těmi, kdo ho následovali.*“¹³⁷ jako archetyp a cíl víry a prožívaného začlenění. Eurich se zaměřuje na Ježíšovy skutky uzdravování. Byly protiváhou proti zdravotnímu postižení, předsudkům a vyloučení a otevíraly inkluzivní vizi, která se zasazuje o život, ve kterém nikdo není přehlížen, přeslechnut nebo ignorován.¹³⁸

Uvedené argumenty vyvolávají dojem, že křesťanská teologie a církve jsou předurčeny k inkluzi, k začlenění. Je tomu tak? Pemsel ukazuje, že výzva k inkluzi rozhodně není vlastní křesťanství. Obavy a diskuze o inkluzi, jaká je v současnosti vedena, nelze přímo aplikovat na biblické poselství. Například z jednotlivých biblických textů nelze vyvodit žádné přímé závěry pro uspořádání vzdělávacího systému, jak někteří navrhuji. Kromě toho tvrdí, že první křesťané se starali o vdovy a sirotky ze soucitu a lásky, nikoliv na základě toho, co považovali za potřebu rovného zacházení. Tvrzení o křesťanském předurčení k inkluzi je proto napadnutelné z několika důvodů, uzavírá Pemsel.¹³⁹ Inkluze navíc není pouhou teorií, ale žitou realitou. Z teologického hlediska je však třeba dodat, že začlenění jako cíl v podmínkách této světové reality je sporné, začlenění lze dosáhnout pouze částečně a přibližně.

¹³⁵ <https://www.igw.edu/websitewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>

¹³⁶ *Bible: český studijní překlad*. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 124

¹³⁷ Tamtéž, s. 58

¹³⁸ <https://www.igw.edu/websitewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>

¹³⁹ Tamtéž

Z historie víme, jak problematické bylo začleňování osob s tělesným a mentálním postižením do církevních společenství. Na jedné straně péče a solidarita ze strany církevních společenství, na straně druhé stigmatizace, předsudky, hrozba násilí a zneužívání, segregace, a dokonce i ničení životů osob s postižením. Eurich k tomu uvádí: „*V dějinách židovsko-křesťanské víry a církve byly často blízko sebe nejvyšší humanizace a nejhlubší pohrdání lidskostí.*“¹⁴⁰ Abychom byli konkrétní, uvedeme několik příkladů.

Martin Luther, jako známý reformátor a teolog, přistupoval k osobám s postižením s názorem, že ze zdravých dětí se stali tzv. proměněnci, protože je ďábel v kolébce vyměnil za děti s postižením. Z toho je zřejmé, že Luther převzal středověké pověry, což podle Röhriga ovlivnilo protestantské myšlení na dlouhou dobu. Dalším příkladem je přístup církve jako celku. Často k osobám s postižením přistupovala tak, že se až na individuální výjimky nebránila vyvražďování takových osob, dokonce často podporovala i eutanázii. Je sice zřejmé, že se církev snažila zachránit osoby s postižením před nouzí a bídou, přesto často používala falešný biblický pohled. Heppenheimer konstatuje, že zejména v pedagogice, kterou církev zajišťovala, se místo vstřícného a laskavého přístupu uplatňovala kázeň a řád, Boží jméno bylo zneužíváno jako hrozba.¹⁴¹

Z toho, jak církev v průběhu svého působení jednala s lidmi s postižením v průběhu historie, je zřejmé, že se vždy měnila její teologie a z ní vyplývající činnosti pro rozvoj společnosti a že se stala nevěrnou biblickému svědectví. Současnost nám nicméně ukazuje, že dnešní teologický pohled na osoby s postižením se mění. Církev se snaží o inkluzi osob s postižením do svých společenství. Liedke ve své obsáhlé studii dochází k závěru, že: „*v dnešní teologii je stěží zpochybnitelné, že lidé se právem cítí být Božím obrazem a Božím stvořením.*“¹⁴²

4.3 Křesťanský systém hodnot

Církevní tradice nenabízí žádný seznam hodnot, který bychom mohli považovat za církví stanovený a tedy křesťanský. Pravděpodobně ale můžeme vycházet ze skutečnosti, že i v dávných dobách lidé jednali podle určitých hodnot, kterými se řídili. Proto se domníváme, že tento systém hodnot je

¹⁴⁰ Tamtéž

¹⁴¹ Tamtéž

¹⁴² Tamtéž

historicky spjat již se Starým zákonem, ve kterém, jak čteme v Bibli, bylo ustanoveno Desatero božích přikázání. Tato přikázání byla izraelskému lidu dána Hospodínem. Desatero je podloženo a zdůvodněno odkazem k Hospodínovu vyvedení lidu z egyptského otroctví, dodržování těchto pravidel bylo určeno k zajištění svobody. Později v Novém zákoně Ježíš přikázání v některých ohledech ještě zpřisnil a kladl na ně větší důraz. Od vzniku křesťanství bylo Desatero přijato jako dědictví starého zákona a dále praktikováno. Přístup k Božím přikázáním se v průběhu času proměňoval a tak, jak se doba vyvíjela, bylo třeba i Desatero vykládat způsobem, který bude srozumitelný v kontextu doby. Jan Milič Lochman k tomu poznamenává: „*Již Desatero je jinou podobou evangelia. Máme ukazatel cesty, který nezbavuje svéprávnosti a nezotročuje, nýbrž povzbuzuje a osvobozuje. Je to směrovka ke svobodě.*“¹⁴³ Jiný teolog – Otto Hermann Pesch píše: „*Desatero nám dal Bůh. Ale platí i jiná věta: Desatero formuloval člověk. Abychom se dozvěděli, co znamená ona první věta, musíme uvažovat o obsahu a důsledcích druhé.*“¹⁴⁴

Základními křesťanskými hodnotami, které vycházejí z Ježíšových podobností, jsou láska, milosrdenství, úcta a pomoc bližním bez ohledu na to, kým jsou (tedy i osoby s mentálním postižením). Ježíš jako nejvýznamnější autorita křesťanské etiky v blahoslavenstvích učí: „*Blaze chudým v duchu, neboť jejich je království nebeské*“, „*Blaze těm, kdo pláčou, neboť oni budou potěšeni.*“ (Mt 5,3–10).¹⁴⁵ Dogmatická konstituce Lumen Gentium v článku 32 přednesená na II. vatikánském koncilu nabízí toto hodnocení budování těla Kristova s ohledem na rovnost a důstojnost: „*Ačkoli někteří jsou z Kristovy vůle ustanoveni pro jiné jako učitelé a pastýři, přece je mezi všemi opravdová rovnost v důstojnosti při budování Kristova těla. Pastýři církve mají sloužit navzájem i ostatním věřícím, a ti zase mají ochotně pomáhat pastýřům a učitelům. A tak v rozmanitosti vydávají všichni svědectví o podivuhodné jednotě v Kristově těle.*“¹⁴⁶

¹⁴³ LOCHMAN, Jan Milič. *Desatero: směrovky ke svobodě: nástin etiky pod zorným úhlem Desatera*. 2. vyd. Přeložil Bohuslav VIK. Praha: Kalich, 2012, s. 5

¹⁴⁴ PESCH, Otto Hermann. *Desatero božích přikázání*. Praha: Vyšehrad, 2013. Cesty (Vyšehrad), s. 122

¹⁴⁵ *Bible: český studijní překlad*. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013, s. 7

¹⁴⁶https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html

Z tohoto textu jasně vyplývá, že se církev snaží o naplnění těchto slov tak, aby v ní našli útočiště všichni lidé, a svým přístupem se snaží pomáhat k integraci osob s mentálním postižením do svých společenství. Zároveň se ukazuje, že i ti, kterým má být pomozeno (osoby s mentálním postižením) mohou nabídnout něco, co druzí nemají a být pro společenství přínosem. Ukazuje se, že vzájemnost a sounáležitost jako hodnoty v rámci společenství, které byly tak typické pro ranou církev, jsou aktuální i dnes.

4.4 Stanoviska církví k osobám s postižením

Jednotlivé církve a církevní společenství mají svá pravidla, stanoviska a duchovní zásady. Bez ohledu na to, o jaké církevní společenství se jedná, mají církve své zásady téměř totožné, liší se pouze v některých detailech a ve způsobu přijímání a počtu svátostí. Základem učení všech církví registrovaných na území České republiky je víra v Ježíše Krista jako Pána a Spasitele. K přijetí do církevního společenství je třeba splnit některé podmínky, které níže u několika vybraných církví uvádíme.

Církev Bratrská ve svém Vyznání víry definuje přijetí člena takto: *„Na základě vyznání víry v Ježíše Krista se křtem katechumen stává členem obecné církve. To ale není možné bez zapojení se do místní církve. K tomu slouží slib, kterým nový člen vyjadřuje svou touhu následovat Krista a připojit se k poutníkům na společné cestě víry v určitém místě a čase.“*¹⁴⁷

Evangelická církev metodistická vyjadřuje svůj postoj takto: *„Evangelická církev metodistická je součástí všeobecné církve, která je v Kristu jedním tělem. Proto se může každý, bez ohledu na rasu, barvu pleti, národnostní původ a ekonomické postavení, účastnit života církve a být přijat podle Řádu církve do některého sboru.“*¹⁴⁸

Českobratrská církev evangelická definuje přijetí členů těmito slovy: *„Členem Českobratrské církve evangelické je ten, který byl přijat a evidován jako člen některého farního sboru za podmínky, že byl řádně pokřtěn v některém jejím sboru, nebo prokáže, že byl řádně pokřtěn v jiné křesťanské církvi vyznávající dílo Boha Otce, Syna i Ducha sv.“*¹⁴⁹

¹⁴⁷ Vyznání víry s komentářem: a, Duchovní zásady Církve bratrské. Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017, s. 71

¹⁴⁸ Řád Evangelické církve metodistické: výroční konference v České a Slovenské republice: česká verze. Praha: Evangelická církev metodistická, 2015, s. 10

¹⁴⁹ <https://www.evangelnet.cz/cce/czr/rcc.html>

Církev československá husitská: „*K Boží církvi patří každý, kdo byl pokřtěn a žije v obecnství s Kristem i v bratrství společného života v místní obci.*“¹⁵⁰

Jako instrukce k přijetí za člena církve uvádí: „*Zájemce o členství se obrátí na faráře náboženské obce nejbližší jeho bydlišti. Ten jej seznámí s učením, zásadami a principy církve, nepokřtěné připraví ke křtu a pokřtí, pokřtěné přijme obrádem přijetí do církve a zapíše do seznamu obce.*“¹⁵¹

V katechismu církve římskokatolické v článku 836 s názvem *Kdo patří do katolické církve*, se uvádí: „*Ke katolické jednotě Božího lidu... jsou povoláni všichni lidé. Různým způsobem k ní patří anebo jsou k ní zaměřeni jak věřící katolíci, tak ostatní věřící v Krista, tak konečně všichni lidé bez výjimky, kteří jsou Boží milostí povoláni ke spáse.*“¹⁵² Výše zmíněné církve častou kladou důraz také na zachování důstojnosti, která je zakotvena ve stvoření: „*Aby odpověď víry, kterou dává člověk Bohu, byla lidská, musí být dobrovolná; nikdo nemá být nucen k přijetí víry proti své vůli.*“¹⁵³

Vzhledem ke skutečnostem, které jsme právě uvedli, se zdá, že církve přijímají do svých řad osoby, které o to stojí bez ohledu na jejich věk, společenské postavení, tělesné, či mentální postižení. Ve svých diakoniích a charitě, jak jsme již uváděli v jedné z předchozích kapitol, většina těchto církví usiluje o integraci osob s různými formami postižení a rovněž se snaží tyto osoby povzbuzovat celou škálou sociální podpory a pomoci.

4.5 Začleňování v praxi

Integrace osob s postižením do církevních společenství musí být samozřejmě nejvíce viditelná v praktickém životě. V celé diplomové práci se zaměřujeme především na osoby s mentálním postižením, ale jak už jsme zmiňovali, postižení existují i v kombinované formě, jak v podobě postižení mentálního spojeného např. s pohybovým postižením, tak postižení, která mohou ovlivňovat základní smysly jako je zrak, či sluch. Nechceme, aby tyto osoby byly opominuty, proto se v této podkapitole budeme stručně zabývat i

¹⁵⁰ *Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění,...* Praha: Církev československá husitská, 2014. Blahoslav (Církev československá husitská), s. 24

¹⁵¹ <https://www.ccsbrno.cz/cirkev-ceskoslovenska-husitska/otazky-tykajici-se-clenstvi-a-obradu-ccsh/>

¹⁵² *Katechismus katolické církve.* Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995, s. 160/514

¹⁵³ Tamtéž, s. 44/514

jinými formami postižení, než jsou pouze ta mentální. Zaměříme se tedy na osoby s postižením pohybového aparátu, osoby se zrakovým a sluchovým postižením s vědomím, že všechna tato postižení, jak už jsme zmiňovali, se mohou projevat i jako postižení kombinovaná. Protože se nacházíme v kapitole začleňování, zaměříme se na pomoc těmto osobám s jejich začleněním do církevního společenství a na zohlednění jejich potřeb.¹⁵⁴

Osoby s postižením pohybového aparátu mohou být i přes své postižení aktivními a užitečnými členy sboru. Tito lidé mají často velký zájem o kulturu a celkově se rádi podílejí na životě sboru a mohou být i důležitými pomocníky. Tělesné postižení není překážkou tomu, aby osoby s tělesným postižením nemohly zpívat, učit, přednášet nebo i kázat. Musí k tomu mít pochopitelně vytvořeny podmínky. Osobám s tělesným postižením je třeba přizpůsobit prostory, ve kterých se nacházejí, především zajistit bezbariérovost takových prostor, zajistit vhodné místo k sezení, nebo k umístění invalidního vozíku a v neposlední řadě také zajistit pro zmiňované osoby tepelný komfort, bezbariérové toalety apod.¹⁵⁵

Pro osoby s postižením zraku je zatím největší překážkou skutečnost, že až na výjimky není běžnou praxí v našich církvích překládat texty do Braillova písma (i když např. Bible přeložena je). Existuje ale řada jiných technik, které mohou těmto lidem pomoci aktivně se účastnit sborového života. Pro nevidomé je velkým povzbuzením, že v posledních letech je stále více rozšířena digitalizace textů.¹⁵⁶ Zvláště pro nevidomé, kteří mají zbytky zraku a mohou pomocí speciálních lup číst, jsou tyto materiály velkou pomocí. Dalším pomocníkem pro nevidomé jsou audio nahrávky, na které jsou kromě Bible běžně nahrávána i konkrétní kázání nebo křesťanské knihy a také DVD nosiče opatřené zvukovými titulky pro nevidomé. Osoby s postižením zraku mají velmi často výrazně vyvinut cit pro hudbu, díky kterému mohou sloužit při bohoslužbách i ostatních sborových aktivitách.¹⁵⁷ Jsou to často skvělí hudebníci nebo zpěváci, či předčítači. Zajištění bezbariérovosti bývá pro nevidomé osoby nenáročné, většinou stačí kontrastní označení překážek a mělo by být samozřejmostí, že tak jako má osoba s tělesným postižením umožněn vstup do sboru s invalidním vozíkem, měli by mít nevidomé možnost přijít

¹⁵⁴ Srov. SLOWÍK, Josef. *Člověk s handicapem v křesťanském společenství*. Praha: Advent-Orion, spol. s r.o., 2015, s. 86-107

¹⁵⁵ Srov. Tamtéž

¹⁵⁶ Srov. Tamtéž

¹⁵⁷ Srov. Tamtéž

v doprovodu svého vodícího psa. V mnohých sborech je to dnes již běžná praxe.¹⁵⁸

Poslední skupinou, kterou chceme zmínit, jsou osoby s postižením sluchovým. Pokud to situace umožňuje, neměl by být problém v tom, aby prostory, ve kterých se uskutečňují bohoslužby a další církevní aktivity, byly dostatečně ozvučeny. Dnes je již poměrně běžným jevem, že v lavicích při bohoslužbě jsou umístěna sluchátka určená právě neslyšícím nebo osobám se zbytky sluchu. Další běžnou praxí (např. ve sborech Církve bratrské) je při nedělní bohoslužbě přítomnost tlumočnicků do znakové řeči. Této skutečnosti je přizpůsobena i forma a průběh bohoslužby (kázání je obvykle pronášeno volnějším tempem, aby bylo snazší ho tlumočit). Je vhodné pro neslyšící osoby zajistit při církevních aktivitách taková místa k sezení, kde mají dobrý přehled o prostoru, který mohou kontrolovat zrakem. Lidé se sluchovým postižením se velmi rádi projevují výrazově, např. pantomimicky nebo tancem. Pokud je jim takový projev umožněn, je to pro ně vítaným přínosem. I lidé neslyšící mohou být a jsou plnohodnotnými členy církevního společenství. Můžou sloužit tam, kde nepotřebují sluch a komunikaci s druhými lidmi. Často se zapojují do aktivit jako je příprava občerstvení po bohoslužbě, příprava kávy nebo úklid společných prostor.¹⁵⁹

Na těchto příkladech vidíme, že osoby s různými formami postižení mohou být a často jsou rovnoprávnými členy církví jako lidé bez postižení. Záleží jen na postoji nás ostatních, jak na tyto osoby reagujeme a do jaké míry jsme ochotni je akceptovat a pomáhat jim. Velice často nás to stojí jen minimální úsilí a úsměv, poděkování či pochvala od lidí s postižením nám můžou být milým pohlazením na duši.

4.5.1 Srozumitelný jazyk

Jednou z důležitých funkcí inkluze pro osoby s mentálním postižením je komunikace – tedy jazyk, kterým s nimi budeme hovořit, případně psaný text, který si budou moci přečíst.¹⁶⁰ Pokud jde o mluvené a psané slovo, lze odkázat na zásadu srozumitelného jazyka.¹⁶¹ Lehký jazyk je termín používaný pro označení bezbariérového jazyka, který se vyznačuje tím, že používá

¹⁵⁸ Srov. Tamtéž

¹⁵⁹ Srov. Tamtéž

¹⁶⁰ <https://www.igw.edu/websitewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>

¹⁶¹ Tamtéž

jednoduché, jasné věty a srozumitelné písmo. Kromě toho jsou uvedeny příklady a ilustrace, aby byl obsah srozumitelnější. Stöcker si všímá, že snadný jazyk by měl být srozumitelný pro osoby s problémy se čtením a porozuměním a umožnit jim porozumět textům a sledovat konverzaci.¹⁶² Aby byla tato zásada úspěšná, musí existovat ochota jak na straně hovořícího či pisatele, tak na straně příjemce. Osoba, která mluví nebo píše, si musí dobře promyslet, co chce vyjádřit. To vyžaduje respekt a trpělivost.¹⁶³

Snadný jazyk lze použít v různých oblastech komunity, zejména v kázání. Sdělení, kterému posluchači nerozumějí, se mívá účinkem. Proto je důležité mluvit tak, aby nám lidé rozuměli. Lehmann upozorňuje, že v opačném případě se smíříme s tím, že se lidé dostanou na vedlejší kolej. Konkrétně Büttner například poukazuje na to, že velká část osob s mentálním postižením má v současné době potíže s pochopením podobenství, protože často vyžaduje abstraktní myšlení. Místo toho lze základní poselství podobenství vyložit jednoduchým jazykem. Skutečnost, že ne každý může být osloven stejným způsobem v každé službě, zůstává realitou.¹⁶⁴

Naštěstí existuje snaha přeložit Bibli do srozumitelného jazyka. Některé texty evangelií již byly zveřejněny a představují vhodnou pomůcku pro bezbariérový přístup k Bibli. Podle Heppenheimera není praktická implementace jednoduchého jazyka snadná. Vyžaduje respekt, upřímný zájem o druhé, trpělivost a sebedůvěru, protože obtížná forma vyjadřování je často spojována s inteligencí, vzděláním a prestiží a v důsledku toho je sofistikovaná formulace často důležitější než porozumění.¹⁶⁵

4.5.2 Rituály

Dalším důležitým prvkem integrace pro osoby s postižením jsou rituály. Rituál (z lat. ritualis – obřadný) je obřad, ceremoniál, neboli způsob chování, který je založený na tradicích, pravidlech, normách dané společnosti. Rituály mohou být náboženské, společenské, individuální, organizační atd. Mezi nejznámější a nejčastěji praktikované rituály patří svatba, křest, promoce, pohřeb a mnoho dalších. Velice významné jsou tzv. přechodové rituály: „*Proto*

¹⁶² Tamtéž

¹⁶³ Tamtéž

¹⁶⁴ Tamtéž

¹⁶⁵ Tamtéž

se obřady provázející narození, dětství, dospívání, sňatek, těhotenství, zasvěcování do náboženských společností i pohřeb všeobecně podobají.“¹⁶⁶

Rituály mohou pomoci k tomu, abychom různými životními etapami snáze prošli. Umožní vědomé zažití tohoto přelomu, jsou rozloučením se s minulostí a přejítím do fáze nové. Vytváří prostor pro prožití emocí, které vnitřně hluboce souvisí se změnou. Rituály tedy napomáhají k tomu, aby se lidé cítili lépe, aby lépe dokázali zvládnout situace, které je v životě potkávají. Protože se zaměřujeme na osoby s postižením, pokusíme se nastínit význam rituálů v životě lidí s mentálním postižením. Mezi takové rituály patří např. pohřeb.

V minulosti panoval všeobecný názor, že osoby s mentálním postižením nezažívají pocity zármutku, že neumí truchlit a není proto třeba se této otázce u osob s mentálním postižením věnovat. V současnosti je díky výzkumům, které byly provedeny zřejmé, že lidé s mentálním postižením prožívají smutek, bolest ze ztráty a další pocity související s odchodem jim blízkého člověka a toto prožívání pociťují i osoby s těžší formou mentálního postižení. Je proto vhodné, abychom se pokusili osobám s mentálním postižením při zvládání jejich zármutku pomoci, aby lépe zvládli projít tímto těžkým obdobím. Podpora procesu truchlení může být intuitivní. Postačující mohou být empatické projevy účasti s citlivým přístupem k osobě s mentálním postižením: *„Vhodné jsou zejména jednoduché a zcela konkrétní rituály. Mezi nejvyužívanější patří účast na pohřbu, návštěva hřbitova, zapálení svíčky, psaní dopisu zesnulému, nebo využití obrázků a fotografií pro lepší pochopení konceptu smrti.*“¹⁶⁷

Náboženské rituály mají svůj význam i pro osoby s mentálním postižením. Obřady jako je křest, biřmování (konfirmace), nebo církevní sňatek konající se v církevních společenstvích mohou působit jako začleňujícími prvky u osob s mentálním postižením v církvích. Náboženské rituály jsou takové rituály, ve kterých vyjadřujeme svoji víru: *„Rituál chápeme jako symbolické jednání, kterým společenství lidí vyjadřuje svou víru. V rituálech si lidé uvědomují svůj vztah k Bohu jako k základu života, prožívají jej, verbálně a tělesně jej sdílejí.*“¹⁶⁸

¹⁶⁶ VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Přeložila Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Portál, 2018, s. 13

¹⁶⁷ <https://www.umirani.cz/clanky/truchleni-a-osoby-s-mentálním-postizenim>

¹⁶⁸ NOBLE, Ivana a Zdenko ŠIRKA. *Kdo je člověk?: teologická antropologie ekumenicky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021, s. 90

U osob s poruchou autistického spektra a typicky u Aspergerova syndromu jsou rituály důležitou součástí jejich života. Pokud hovoříme o osobě s Aspergerovým syndromem, která je věřícím křesťanem, je pro takového člověka nejen jeho víra, ale i rituály s ní spojené zvláštní oblastí, na kterou klade silný důraz. Není výjimkou, že takové osoby navštěvují bohoslužby a další aktivity vně církve s naprostou pravidelností, což jim může pomoci k jejich lepší integraci do církevního společenství. Naopak se často stává, že pokud se například bohoslužby nebo jiné církevní aktivity nemohou z nějakého důvodu účastnit, přináší jim to pocit frustrace a omezení.¹⁶⁹

Přítomnost osoby s mentálním postižením u náboženského obřadu může působit jednak uklidňujícím dojmem, jednak taková osoba může pociťovat sounáležitost a přijetí, může se cítit součástí obřadu, a to i v případě, že se obřad přímo netýká její osoby, ale někoho jiného a tato osoba je „pouze“ účastníkem obřadu (např. přítomnost u svatebního obřadu, křtu, přijetí do sboru). Na druhou stranu pro některé osoby s mentálním postižením mohou působit oslavy obřadu provázené různými druhy zvuků (ohňostroje, hudba apod.) rušivě, mohou být pro takové lidi nepříjemné.¹⁷⁰ Faktem ale zůstává, že přesně vymezená pravidla provázející obřady pomáhají takovým osobám lépe se orientovat v církevním společenství a lépe se do něj začlenit.

4.5.3 Společenství Archa a hnutí Víra a Světlo

„Byl jsem natolik unavený, že jsem poprosil Jeana Vaniera, zda bych nemohl navštívit jeho komunitu. Odletěl jsem do francouzské L'Arche a na šest či sedm měsíců jsem se téměř zhroutil.“¹⁷¹ Těmito slovy popisuje Henri Nouwen začátek svého pobytu u Jeana Vaniera v jeho „Arše“.

Jean Vanier, na pozvání svého duchovního vůdce Otce Thomase přijel do obce Trosla nedaleko Paříže a v roce 1964 zde založil společenství Archa (ve francouzštině L'Arche) a později v roce 1971 hnutí Víra a Světlo. Ve své knize popisuje, jak k založení společenství došlo. V azylovém domě se setkal se dvěma muži trpícími mentálním postižením, z nichž jeden v dětství onemocněl

¹⁶⁹ Zde vycházíme z naší osobní zkušenosti s lidmi, kterým byl diagnostikován Aspergerův syndrom

¹⁷⁰ Opět vycházíme z vlastní zkušenosti

¹⁷¹ NOUWEN, Henri J. M., DEAR, John, ed. *Cesta pokoje: spisy o míru a spravedlnosti*. Praha: Triton, 2014. Ruach, s. 213

meningitidou, jejíž následky způsobily těžkou afázi¹⁷² a navíc trpěl poruchou rovnováhy. Druhý byl sice bez poruchy řeči a mohl mluvit, ale díky prodělané encefalitidě mu ochrnula ruka a noha. Oba muži byli v důsledku těchto událostí umístěni po smrti rodičů v domě, který Vanier později koupil a takto začal příběh Archy.¹⁷³

Kniha pokračuje vyprávěním o začátcích a budování Archy. Vanier se svými dvěma přáteli se nastěhovali do domu, o vše se společně starali a naučili se znát se navzájem. Díky vyprávění svých přátel Vanier zjistil, v jakých neutěšených podmínkách žili a v jakých podmínkách v té době žila většina osob s mentálním postižením. Svět těchto osob s postižením byl plný předsudků, pro své rodiče byly zklamáním, byly opovrhovanými členy rodin (pokud nebyly umístěny v ústavech). Nejčastěji pocívali lidé s postižením od svého okolí opovržení.¹⁷⁴ S odstupem času a díky společné domácnosti si Vanier uvědomil, že svým přátelům dostatečně nenaslouchá a předsudky jsou zakódovány i v něm. Pochopil, že nejdůležitější je respektovat jejich svobodu a samostatnost (v míře, jaké byli schopni). Do Archy začali postupem času přicházet další lidé s mentálním postižením a Archa se rozrůstala a zvětšovala. V Arše zpočátku žili a pracovali lidé s mentálním postižením a časem se k nim přidávali další lidé, kteří v Arše nežili, ale pracovali zde jako asistenti. Archa v podstatě fungovala na bázi vzájemnosti, kdy jeden pomáhá druhému. Z této první komunity Archy se zrodily další stovky komunit.¹⁷⁵

V roce 1971 vznikly komunity Víra a Světlo (u nás známé jako hnutí Víra a Světlo). Vanier, Mathieu a další přátelé zorganizovali mezinárodní pouť do Lurd pro lidi s mentálním postižením, jejich rodiče a přátele. Pouti se zúčastnilo asi dvanáct tisíc poutníků. Organizaci pouti zajišťovala komunita Víra a Světlo. Členové komunity na rozdíl od Archy nežijí společně, ale pravidelně se scházejí obvykle jednou do měsíce, aby se navzájem sdíleli. Obě komunity – Archa i Víra a Světlo se různými způsoby zaměřují na osoby s mentálním postižením. Považují je za komplexní osobnosti schopné nejen přijímat, ale i dávat.¹⁷⁶

¹⁷² Afázie, či fatická porucha je ztráta, nebo porucha řeči způsobená porušením řečových oblastí mozku

¹⁷³ VANIER, Jean. *Každý člověk je dílem spásy*, 1. vyd. Praha: Paulínky, 2002, s. 6

¹⁷⁴ Srov. Tamtéž, s. 6

¹⁷⁵ Srov. Tamtéž, s. 7

¹⁷⁶ Srov. Tamtéž, s. 7

Vanier uvažuje o Arše a Víře a Světlo jako o paradoxu. Uvádí, že lidé s mentálním postižením jsou omezeni po stránce intelektuální, někdy i v oblasti zručnosti, či motoriky, ale o to více u nich převažují vztahy – laskavost, ochota, empatie, důvěra, to vše rozdávají, žijí blíže podstatě. Tam, kde by v běžném životě, viděno očima společnosti, selhávali, v Arše působí jako spojující články, bourají bariéry. Vanier k tomu uvádí: „*K reálnému nalezení tohoto důležitého a paradoxního místa lidí s postižením, kteří jsou odmítáni, je třeba zkušenosti. Slova a teorie nestačí. To je to, co jsem se od života naučil.*“¹⁷⁷

Další Vanierovy úvahy směřovaly také k problémům, se kterými se Archa potýkala. Vzhledem ke skutečnosti, z jakých poměrů lidé s mentálním postižením do Archy přišli, se ukazovalo, že si sebou z předešlého života přinesli také řadu traumat (často žili v segregaci, mnohdy byli zneužíváni či dokonce týráni). V Arše byla proto maximální snaha dát lidem s postižením znovu pocít lidství, vytvořit těmto lidem zázemí, ve kterém se mohli rozvíjet, stát se sebou samým. Někteří museli být sledováni psychology či psychiatry.¹⁷⁸

Závěrem Vanier uvádí, že život v Arše byl pro něj velkou lidskou a duchovní zkušeností, ze které pochopil, že evangelium je skutečně dobrou zprávou pro ubohé a že psychiatrie a psychologie můžou lidem s mentálním postižením pomoci znovu najít rovnováhu, zvláště pokud žijí v opravdu lidském prostředí.¹⁷⁹

V současnosti společenství Archa sdružuje 154 komunit a 19 projektů ve 38 zemích světa. Na svých webových stránkách má Archa uvedeno, že komunity jsou navzájem propojeny prostřednictvím přátelství a sdílení společných hodnot a praktik. Jsou integrováni do svých sousedství a přispívají svému okolí prostřednictvím mnoha vztahů, které pěstují: „*Angažujeme se v našich rozmanitých kulturách a pracujeme společně na lidštější společnosti.*“

1. *Věříme, že lidé s mentálním postižením i bez něj jsou si rovni.*
2. *Věříme, že rozmanitost obohacuje všechny naše životy a že lidé s mentálním postižením mají společnosti co nabídnout.*
3. *Věříme, že když spolu lidé s mentálním postižením i bez něj tráví čas, může nás to všechny změnit.*

¹⁷⁷ Tamtéž, s. 8

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 9

¹⁷⁹ Tamtéž, s. 11

4. *Věříme v důležitost spirituality a hledání smyslu života. Archa je zakořeněna v křesťanském evangeliu a nadále je utvářena lidmi různých přesvědčení, praktik a náboženství.*
5. *Věříme, že komunity Archy mají mnoho podob a my se musíme i nadále přizpůsobovat měnícímu se světu.*¹⁸⁰

4.5.4 Vysluhování svátostí pro osoby s mentálním postižením

Vysluhování svátostí osobám s mentálním postižením je oblastí zvláště citlivou. Instrukce sboru biskupů katolické církve Synodus Episcoporum vydala v říjnu 2005 prohlášení, ve kterém uvádí, že přijímání svátosti eucharistie je nutno zajistit osobám s mentálním postižením, kteří jsou pokřtěni a biřmováni, protože jsou to oni, kdo dostávají přijímání ve víře rodiny nebo komunity, která je doprovází. Skutečnost, že osoby s mentálním postižením nemůžou poznat zvýšenou citlivost svého onemocnění, není podle synodu důvodem, aby jim svátostná podpora nebyla udělena. Zároveň se sbor domnívá, že je důležité, aby osoby s mentálním postižením mohly být uznány za údy církve a mít v ní své správné místo. Téměř totožný názor na tuto problematiku má i Apoštolská exhortace Benedikta XVI. *Sacramentum Caritatis* z roku 2007.¹⁸¹

Některé evangelické a evangelikální církve zohledňují osoby s mentálním postižením i ve svých vnitřních rádech, např. Řád Církve bratrské pamatuje na osoby s omezenou svéprávností v § 14: „*Za Členy může Staršovstvo přijmout také osoby s omezenou svéprávností, splňují-li podmínky vzniku členství přiměřeně své specifické situaci. V takovém případě lze rozhodnutím Staršovstva pozastavit výkon hlasovacích práv.*“¹⁸² Otázkou ovšem zůstává, jak vypadá skutečná praxe při slavení svátostí, zda jednotlivá církevní společenství přistupují k osobám s mentálním postižením jednotně, nebo zda posuzují konkrétní případy individuálně, nebo používají jinou praxi? V České republice na toto téma existuje jen velmi malé množství literatury, pokud vůbec nějaké.

Inspirovali jsme se tedy praxí našich německých sousedů. Při hledání stop inkluzivní přípravy na svátosti v německé münsterské diecézi byly shromážděny zkušenosti a podněty, které vytvořili základ brožury, která

¹⁸⁰ <https://www.larche.org/about-larche/news/inquiry-statement-test/>, vlastní překlad

¹⁸¹ https://www.synod.va/content/dam/synod/document/common/infographic_synodal_process/SYNODAL-PROCESS-14-05_ENGLISH.pdf

¹⁸² *Vyznání a řád Církve bratrské*. Praha: Oliva, 1995. ISBN 80-85942-12-7, s. 6

k tomuto tématu v roce 2012 vyšla.¹⁸³ Brožura obsahuje cenné informace, které si kladou za cíl zlepšit začlenění osob s mentálním postižením do života sborů, zvýšit informovanost o potřebách osob s mentálním postižením, prozkoumat možnosti inkluzivní svátostné katecheze pro osoby s postižením, ulevit rodinám osob s mentálním postižením a zabránit negativním a vylučujícím zkušenostem v budoucnu. Upozorňuje na bariéry, které se v souvislosti s inkluzí osob s mentálním postižením vyskytují, a zdůrazňuje, že tyto bariéry jsou v mysli lidí stále zakořeněny, lze s nimi však pracovat a postupně je odstraňovat. Současně upozorňuje na možnosti větší informovanosti pro osoby bez postižení tak, aby měli lepší povědomí o potřebách osob s postižením, umožnit osobám s postižením lepší přípravu pro přijímání svátostí a další.¹⁸⁴

V brožuře, o které hovoříme, jsme našli i konkrétní kroky, kterými diecéze uplatňuje principy inkluze, proto se na některé praktiky inkluze nyní blíže zaměříme. Jako příklad uvádíme přípravu na první svaté přijímání osoby s mentálním postižením, Sebastiana.

Sebastianovi je nyní 15 let a již 6 let je ministrantem ve farnosti, kde se podílí na mnoha činnostech, které ve farnosti probíhají. Nedávno se Sebastian zúčastnil letního intenzivního táboreni spolu se svými vrstevníky z farnosti. Sebastian označil táboření za „skvělou zábavu“.¹⁸⁵ Po skončení tábora probíhala ve farnosti příprava na první svaté přijímání, které se mohl aktivně účastnit i Sebastian. Příprava na přijímání eucharistie byla specifická v tom, že zde byly začleněny prvky, které Sebastianovy výrazně pomohly k lepšímu pochopení celého aktu. Na této přípravě bylo hodně důležité pracovat rukama, byly zde použity techniky jako ruční práce a malování.¹⁸⁶ Osoby, které vedly přípravu, se snažily využívat srozumitelného jazyka a Sebastiana zapojovat do těchto činností také pomocí her, které sloužily k lepšímu pochopení tématu svatého přijímání. Kromě toho se Sebastian v doprovodu své matky setkával s ostatními mladými lidmi, kteří se na své první svaté přijímání připravovali, což posílilo jeho pocit jednoty a sounáležitosti. Den svého prvního přijímání Sebastian popsal ve svém deníku, které zde neuvádíme, protože je velmi obsáhlé. Sebastian v něm podrobně popisuje průběh celého dne, ve kterém přijímání probíhalo, od ranních hodin až do pozdního večera. Z jeho popisu je

¹⁸³ https://www.bistummuenster.de/fileadmin/user_upload/Website/Downloads/Aktuelles/Publikationen/Unsere-Seelsorge/2012/Praxis-Eingeladen-sind-alle-2012.pdf

¹⁸⁴ Tamtéž

¹⁸⁵ Tamtéž

¹⁸⁶ Tamtéž

patrné, že k přijetí jeho první eucharistie došlo k celkové spokojenosti jak Sebastiana, tak celé jeho rodiny. Dnes již Sebastian uvažuje o biřmování.¹⁸⁷

4.6 Shrnutí

V kapitole Začleňující prvky církevního společenství jsme se pokusili podat nástin možností k integraci osob s postižením do církevních organizací a společenství. Na začátku kapitoly jsme definovali pojmy integrace a inkluze, abychom mohli plynule přejít k tématu inkluze teologickým pohledem, kde jsme zdůvodnili skutečnost, že inkluze je přímo spojena s odkazem křesťanské víry a její základy nalezneme, jak jsme již psali, v Bibli. Zároveň jsme si ukázali i příklad opačný, a sice jak bylo k tomuto tématu přistupováno v historii. Záměrně jsme jako příklad uvedli přístup Martina Luthera. Luther jako známý reformátor a teolog dokázal věřit středověkým pověrám o moci ďábla, který měnil děti v kolébkách za děti s postižením. Ani církve se ve středověku neštítily vyvražďování osob s postižením, ani přísného řádu a kázně v pedagogice a vyhrožování Božím jménem.

Další podkapitola se věnovala základním křesťanským hodnotám. Poukázali jsme na Desatero jako na významný biblický text a zároveň příkaz od Hospodina pro vyvolený lid. Uvedli jsme příklad konstituce přednesené na II. vatikánském koncilu, která klade důraz na rovnost a důstojnost.

Poté jsme přešli k popisu stanovisek vybraných církví. Uvedli jsme jako příklad pět církví – Církev bratrskou, Evangelickou církev metodistickou, Českobratrskou církev evangelickou, Církev československou husitskou a Římskokatolickou církev. Stručně jsme popsali, jaké podmínky si vybrané církve kladou, pokud se fyzická osoba chce stát členem takové církve.

Dalším tématem pak bylo začleňování osob s mentálním postižením tak, jak funguje v praxi. Zdůraznili jsme, jak důležitým prostředkem ke správné integraci je srozumitelný jazyk, kterým je třeba s osobami s mentálním postižením hovořit a neopomněli jsme ani význam rituálů, které v životě zvláště u lidí s poruchami autistického spektra zastávají velmi významnou součást jejich každodenního života. V podkapitole rituály také odpovídáme na již dříve zmiňovanou otázku, zda jsou emocionální projevy osob s mentálním postižením dostatečně zkoumány. Snažili jsme se na příkladu truchlení u osob

¹⁸⁷ Tamtéž

s mentálním postižením ukázat, jak důležitý vliv na emocionalitu těchto osob rituály mají.

Poslední dvě podkapitoly považujeme za zvláště významné. Domníváme se, že společenství Archa a z ní vzniklé hnutí Víra a Světlo jsou sice již obecně známé, ale neubírá to nic na skutečnosti, že jejich vznik představoval zásadní průlom pro integraci osob s mentálním postižením do společnosti i do církevních společenství. V rámci podkapitoly jsme záměrně neuváděli mediálně známou kauzu zakladatele tohoto společenství Jeana Vaniera ohledně sexuálního zneužívání, neboť se domníváme, že je to politováníhodná skutečnost, ale nesouvisí přímo s odkazem hnutí Archa. Toto hnutí nadále funguje, stále se rozrůstá a ke kauze zaujalo jasné stanovisko, které zveřejňuje na svých webových stránkách.

Poslední podkapitola poukazuje na vysluhování svátostí pro osoby s mentálním postižením. Zde jsme se zaměřili na skutečnost, že přijímání svátostí má být umožněno také osobám s mentálním postižením, k čemuž se příklání i názor bývalého papeže Benedikta XVI. Jako příklad jsme uvedli německou diecézi, která vydala informační brožuru, kde se intenzivně zabývá integrací osob s mentálním postižením do svých řad a rovněž přípravou na udílení svátostí. Konkrétně se jednalo o první svaté přijímání patnáctiletého chlapce a popis přípravy na tuto událost.

I zde ale narážíme na otázky: Je praxe v církevních společenstvích skutečně taková, jak je zde popisována? Mají někteří duchovní specifické požadavky k udílení svátostí pro osoby s mentálním postižením? Na některé z těchto otázek se pokusíme odpovědět v následujících kapitolách.

Touto kapitolou končí teoretická část diplomové práce a následuje část praktická. V praktické části se budeme zabývat problémy se začleňováním do církevních společenství a poté bude následovat již vlastní kvalitativní výzkum, ve kterém provedeme rozhovory jak s osobami s mentálním postižením, tak s pracovníky církve, které budeme následně analyzovat a diskutovat nad výsledky, které výzkum přinese. Doufáme, že nadcházející část bude mít optimistické shrnutí.

Praktická část

5. Problémy se začleňováním do církevních společenství pro osoby s postižením

Církevní společenství by mělo být začleňujícím prostředím pro osoby s postižením. Pro účely naší práce se zaměřujeme na osoby s mentálním, nebo kombinovaným postižením. Lidé s takovými druhy postižení mají různé potřeby a různě je také projevují.

Mluvíme-li o osobách s kombinovaným postižením, je zde třeba zmínit na prvním místě bariéry fyzické, jako je třeba špatná přístupnost do církevního sboru, nedostatek nájezdů u schodišť nebo málo místa na umístění invalidního vozíku. U osob s mentálním postižením se bariéry projevují poněkud jinak. Osoby s mentálním postižením se vyznačují často odlišným chováním, které může působit hlučně či rušivě. Spontaneita těchto osob by proto mohla být například při účasti na bohoslužbě nežádoucí a způsobovat problémy. Je tedy třeba zamýšlet se nad tím, jak je možné v takových situacích postupovat, jak mohou obě zúčastněné strany pomoci „nežádoucí“ či „nestandardní“ situace zvládnout. Co dělá církevní sbor pro to, aby osoby s mentálním postižením začlenil? Co může udělat sám člověk s mentálním postižením? Jakými úkoly může kazatel pověřit takové osoby a u jakých úkolů to naopak není proveditelné? Snaží se církevní sbor o dosažení začlenění takových lidí v co největší možné míře? Pokud ne, je třeba klást si otázky, proč tomu tak není? Problém může spočívat v malé znalosti problematiky určitého postižení, jeho stigmatizace a v neposlední řadě i společenské předsudky. Může ale spočívat i v obyčejném „životě sboru“.

Snad je někdy na místě položit si i otázku, jak vůbec funguje konkrétní sbor, komunita. Pravděpodobně bude fungovat rovnice, že každý sbor se projevuje jiným způsobem. Někde budou lidé ve sboru více vstřícní, jinde budou více pracovití, v některém sboru bude kazatel se silnými osobnostními rysy apod. Zjednodušeně řečeno – v každém sboru budou převažovat jiné názory, pohled i praxe. Autoři knihy *Emocionálně zdravá církev* k tomu uvádějí: „S většinou dnešních sborů něco není v pořádku. Je v nich hodně členů, kteří jsou zapálení pro Boha a jeho práci, ale nejsou v kontaktu se svými emocemi ani s emocemi

druhých lidí.“¹⁸⁸ C. John Miller si ve své knize pokládá otázku: Co odlišuje církev pověřenou od sboru stagnujícího a pasivního? A současně obratem na tuto otázku odpovídá: „*Pověřená církev je pohostinná. Její členové iniciativně vyhledávají lidi, kteří jsou mimo církev a snaží se je ve sboru vítat jako údy Kristova těla. Vedoucí takového sboru vědomě odmítají atmosféru »křesťanské klubovny« a sami ve sborovém společenství oddaně pěstují otevřený postoj ke společnosti a k okolnímu světu.*“¹⁸⁹ V publikaci *Jak se dělá sbor*, se dočteme: „*I ve společenství může dojít k tomu, že člověk se cítí osamocen, ačkoliv je obklopen lidmi. Opačným a protichůdným jevem je sbor překypující aktivitami až k vyčerpání jak farníků, tak farářů.*“¹⁹⁰

Z naznačeného můžeme usuzovat, že všechny sbory se pravděpodobně potýkají se svými vnitřními problémy, přestože se určitě ze všech svých sil snaží o to, aby se zde lidé cítili začlenění. O to větší pak může být výzva k tomu, aby toto začlenění pocíťovaly i osoby s postižením.

5.1 Problémy se začleňováním v praxi

Abychom téma začleňování osob s postižením do církevních společenství a s tím souvisejících problémů při začleňování přiblížili, uvádíme níže několik závěrů z výzkumů, které byly na toto téma v minulosti provedeny. Výzkum bývá většinou považován za obecnější, širší pojem: „*Označuje se jím dlouhodobá, plánovitá činnost, část poznávacího procesu ve vědě, zahrnující jak teoretickou, tak empirickou podobu, či fázi.*“¹⁹¹

V České republice není takových výzkumů dostatek, proto jsme ve většině případů použili výzkumy, které byly provedeny v zahraničí.

¹⁸⁸ SCAZZERO, Peter a Warren BIRD. *Emocionálně zdravá církev*. Praha: Návrat domů, c2006, s. 35

¹⁸⁹ MILLER, C. John. *Otevřete, prosím*. Praha: Oliva, 1997, s. 77

¹⁹⁰ *Jak se dělá sbor: sborník příspěvků z kurzu pro kazatelky a kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 2018*. Praha: EMAN, 2018. Knižnice Spolku evangelických kazatelů.

¹⁹¹ REICHEL, Jirí. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada), s. 26

5.1.1 Výzkum č. 1

Výzkum se zabývá zkušeností lidí s postižením a jejich inkluze v náboženských komunitách v letech 2009 a 2010 v Jihoafrické republice.¹⁹² Účastníci výzkumu vyjadřovali své zkušenosti s vyloučením, s tím, jak k nim bylo přistupováno a jak bylo na jejich potřeby nahlíženo. Výzkumným cílem bylo zjistit konkrétní zkušenosti lidí s postižením a církevních hodnostářů, porovnat jejich názory a návrhy na zlepšení zařazení lidí s postižením do náboženských komunit.¹⁹³ Do tohoto výzkumu bylo zahrnuto 43 osob, z nichž někteří měli tělesné postižení, někteří smyslové a několik lidí mělo mentální postižení. Většina zúčastněných pocházela z evangelikálních církví a z církve katolické.¹⁹⁴

Diskuse o výsledcích výzkumu byla vedena ve dvou hlavních částech:

1. Zkušenosti lidí s postižením:

Zde účastníci nejčastěji zmiňovali nepřístupnost, nebo nepohodlnost fyzického prostředí kostela nebo bohoslužeb, špatná dostupnost dopravními prostředky, úzké rampy pro vozíčkáře, uspořádání sedadel při bohoslužbě apod. Kromě fyzické nedostupnosti pocítují osoby s postižením nedostatek povědomí o jejich potřebách ze strany náboženské komunity. Jako další problém byla zmíněna skutečnost, jak ostatní takové lidi vnímají, zda se lidé s postižením cítí začlenění, či nikoliv.¹⁹⁵ Některé biblické výklady mají jak na osoby s tělesným, tak osoby s mentálním postižením nepříznivý vliv. Tyto výklady často zahrnují myšlenky o „normalizaci těla“, modlitbě a hříchu ve vztahu k postižení. To vede k tomu, že lidé s postižením často reagují tak, že jejich postižení je třeba normalizovat a mělo by být vyléčeno. Objevují se názory, že postižení je důsledkem hříchu, což někteří lidé s postižením vnímají velmi negativně.¹⁹⁶ Tyto praktiky mají většinou kořeny ve špatných biblických výkladech. Někteří lidé přesto vyjádřili zkušenosti se začleněním do náboženské komunity, která je přijala „takové, jací jsou“. Zmiňována je také nevhodná terminologie, kterou někteří členové kongregací používají, když mluví o osobách s postižením. Termíny jako zmrzačený nebo handicapovaný zdůrazňují jejich postižení a

¹⁹² Srov. MÖLLER, Erna. *Experiences of People With Disabilities In Faith Communities: A Journey*, Journal of Religion, Disability & Health, 2012 16(2), 154-171, vlastní překlad

¹⁹³ Srov. Tamtéž

¹⁹⁴ Srov. Tamtéž

¹⁹⁵ Srov. Tamtéž

¹⁹⁶ Srov. Tamtéž

ignorují jejich jedinečnost. Začleňování osob s postižením do společenství brání také nedostatek snahy lidí bez postižení poznat a pochopit postižení.¹⁹⁷

2. Návrhy na zvýšení začlenění lidí s postižením do náboženských komunit:

Za určitých podmínek se lidé s postižením mohou cítit bezpodmínečně přijati ve společenství víry. Mohou se zapojit podle svých vlastních duchovních potřeb, nikoliv dle vnímání ostatních. Lidé s mentálním postižením mohou např. být součástí týmu a podílet se na údržbě budov. Naopak lidé s postižením tělesným mohou pomáhat sboru podle svých mentálních obdarování.¹⁹⁸ Účastníci výzkumu poukázali na několik přesvědčení o postižení, které je třeba změnit. Církev, která chce být skutečně inkluzivní, bude usilovat o rovnováhu, kde lidé s postižením nebudou věčnými příjemci služeb, ale budou mít také možnost sloužit druhým. Konečnou strategií začlenění je změna přesvědčení a postupů týkajících se postižení. Lidé s postižením žádají, aby byli přijímáni jako duchovní bytosti, jako všichni ostatní v náboženských komunitách.¹⁹⁹

5.1.2 Výzkum č. 2

Tento výzkum se snaží poukázat především na to, že ačkoliv se církevní sbory snaží o inkluzi osob s mentálním postižením, ne vždy se jedná o snadnou záležitost. Sbory často staví bariéry a odrazují od účasti na bohoslužbách i na jiných aktivitách v rámci života sboru.²⁰⁰ V úvodu článku jsme seznámeni se situací ve dvou sborech, které se liší jak počtem členů, tak přístupem k osobám s postižením. Článek popisuje jejich úsilí o změnu postojů a prosazování inkluzivních praktik v rámci svých kongregací. Současně se pokouší navrhnout změny, které by mohly být prospěšné i pro ostatní sbory, které by se podobnými změnami chtěly zabývat, a srovnává dva církevní americké sbory, které začaly nezávisle na sobě zavádět své inkluzivní modely.²⁰¹

První sbor – v tomto sboru je evidováno cca 1000 členů. Nezávisle na sobě došlo ve sboru ke dvěma událostem, jež naznačovaly, že je třeba zlepšit inkluzivní praktiky. První příklad byla rodina s malým dítětem

¹⁹⁷ Srov. Tamtéž

¹⁹⁸ Srov. Tamtéž

¹⁹⁹ Srov. Tamtéž

²⁰⁰ Srov. COLLINS, Belva C. a Melinda Jones AULT. *Including Persons with Disabilities in the Religious Community: Program Models Implemented by Two Churches*, *Journal of Religion, Disability & Health*, 2010, 14(2), 113-131, vlastní překlad

²⁰¹ Srov. Tamtéž

s Angelmanovým syndromem,²⁰² která opustila církev z důvodu, že zařízení bylo fyzicky nepřístupné, a navíc nepodporovalo začleňování dítěte s vrstevníky bez postižení. Druhý příklad představovala aktivní mládež, která byla paralyzována v důsledku autonehody. Sbor na tyto události zareagoval tak, že zařízení fyzicky zpřístupnil pomocí elektrického výtahu. Další události ukázaly, že je třeba řešit kromě potřeby fyzické i „duchovní dostupnost“. Církev zahájila Montessori třídu jako alternativu k hodinám náboženské výchovy pro děti trpící poruchou autistického spektra. Na základě těchto událostí dospěla církev k rozhodnutí založit výbor, který se bude zabývat inkluzí lidí se speciálními potřebami.²⁰³ Mezi lidmi tvořící stěžejní jádro skupiny byl přítomen pastor, zdravotní sestra, rodič postiženého dítěte, psychiatr, sourozenec dospělého s Downovým syndromem a další. Skupina posléze stanovila data pravidelných setkávání, která inzerovala pomocí webových stránek a dalších informačních zdrojů. V současnosti se ukazuje, že osoby se speciálními potřebami se v tomto sboru cítí více vítány. Záměrem výboru není propagace „církev se speciálními potřebami“, usiluje však o to, aby lidé se speciálními potřebami měli možnost navštěvovat sbor a denominaci, kterou by navštěvovali, i kdyby postižení neměli.²⁰⁴

Druhý sbor – zde bylo evidováno cca 3500 členů. V tomto sboru bylo prvotním impulsem pro zavedení změn týkajících se inkluze vyjádření člena sboru s doporučením zahájit program pro studenty s postižením. Byl vytvořen požadavek na identifikování členů sboru s postižením s odůvodněním, že postižení nedostávají takovou podporu, kterou by potřebovali, aby se mohli plně podílet na životě sboru.²⁰⁵ Sborem byl vytvořen průzkum, kterým byly zjišťovány potřeby dotyčných. Tým, který byl za tímto účelem ustaven, se zaměřil na vytvoření struktury pro začlenění studentů do stávajících programů nedělní školy. Současně tým podnikl průzkum pro rodiče dětí se speciálními potřebami a síť dobrovolníků, kteří souhlasili s poskytováním podpory osobám

²⁰²Angelmanův syndrom – abnormalita 15. chromozomu vykazující se následujícími symptomy: tuhá, nemotorná chůze, absence řeči, nadměrný smích, epileptické záchvaty, ztráta koncentrace, motorická hyperaktivita (nefunkční manipulace s věcmi, jejich vkládání do úst, štípání a dotýkání se druhých osob atd).

²⁰³ Srov. COLLINS, Belva C. a Melinda Jones AULT. *Including Persons with Disabilities in the Religious Community: Program Models Implemented by Two Churches*, Journal of Religion, Disability & Health, 2010, 14(2), 113-131, vlastní překlad

²⁰⁴ Srov. Tamtéž

²⁰⁵ Srov. Tamtéž

a dětem s těmito potřebami. Během čtyř let byly položeny základy pro podporu lidí s postižením tak, aby se lépe a rychleji zapojili do života sboru. Díky těmto krokům bylo dosaženo toho, že učitelé i členové církve dokázali lépe rozpoznávat potřeby členů a byla jim proto umožněna inkluze.²⁰⁶

Na základě příkladů výše zmíněných církevních sborů vyvstává otázka, co přesně je třeba učinit pro to, aby sbor dokázal lépe začleňovat osoby s postižením a speciálními potřebami. Je ale třeba rozlišovat mezi pojmy: inkluzivní praxe a inkluzivní komunita. První sbor se věnoval lidem napříč věkovými skupinami, zatímco druhý sbor se zaměřil na inkluzi studentů s postižením do hodin náboženské výchovy. Z uvedeného vyplývá, že začleňování napříč různými sbory se bude lišit. Církevní sbory by však především měly být proaktivní. Pokud sbory uvažují nad případnými způsoby inkluze, měly by zohlednit tyto návrhy a postupy:²⁰⁷

1. rozšířit výzvu pro členy, kteří se chtějí účastnit skupiny ochotné nabídnout podporu,
2. sbory by se měly seznámit se zdroji pomoci, které jsou k dispozici, např. webové stránky, publikace apod.,
3. provést inventuru fyzické dostupnosti sboru i duchovní dostupnosti programů ve sboru,
4. mít jasné poslání týmů, stanovit priority cílů a akční plán,
5. najít způsoby, jak využít schopnosti členů komise pro inkluzivitu tak, aby komise nebyla závislá na jedné osobě.

V úsilí obou sborů je několik společných témat. Na tato témata však reagují pouze někteří členové sboru, kteří sdílejí odhodlání pro inkluzi. Není třeba mít odborné znalosti v oblasti postižení, aby bylo možné provádět změny. Církve by měla být vstřícná od chvíle, kdy do ní člověk vstoupí a měl by existovat plán, jak s konkrétními osobami jednat tak, aby byly co nejvíce podpořeny.²⁰⁸

5.1.3 Výzkum č. 3

Charitativní organizace Kintsugi Hope provedla výzkum mezi zhruba tisíci členy různých křesťanských denominací s cílem zjistit, jak konkrétní denominace podporují své členy trpící nějakým druhem duševního

²⁰⁶ Srov. Tamtéž

²⁰⁷ Srov. Tamtéž

²⁰⁸ Srov. Tamtéž

onemocnění.²⁰⁹ 43% lidí, kteří se zúčastnili výzkumu, uvedlo, že měli, nebo mají zkušenost s duševním onemocněním.²¹⁰ Pouhých 35 % respondentů uvedlo, že jejich denominace je opravdu podporující. Zbylá většina věří, že duševní onemocnění je stigmatizováno a více než polovina uvedla, že v jejich sborech se o těchto tématech téměř nehovoří. Průzkum ukazuje, že ke snížení stigmatu je zapotřebí odstranění teologických mýtů.²¹¹ Vyšlo najevo, že stále ještě mezi věřícími zaznívají obavy z toho, že duševní choroba je výsledkem hříchu, či malé víry dotyčného, že věřícím osobám se duševní choroby vyhýbají apod. Nejčastější formy ohroženého duševního zdraví jsou úzkost a deprese. V současnosti dochází k nárůstu tzv. post-covidových depresí. Tyto poruchy již nejsou tolik stigmatizovány jako v minulosti, zvyšují se ale obavy z jiných poruch, např. schizofrenie, bipolární porucha apod.²¹²

Z historických pramenů je známo, že v minulosti tomu tak nebylo. Lidé, kteří trpěli nějakou formou duševního onemocnění, byli vytlačováni spíše většinovou společností a církev je přijímala. V minulosti k tomu často sloužily kláštery (nejstarší psychiatrická léčebna na světě byla založena v Londýně ve 13. stol. mnichy), to se ale změnilo s nástupem psychiatrie a psychologie, kdy tyto lékařské obory službu církve potlačily.²¹³

Výše zmíněný výzkum odhalil, že naprosto zanedbatelné procento duchovních – kazatelů, pastorů, vikářů a dalších prošlo na teologické fakultě nějakým školením ohledně duševního zdraví, duševních chorob, nebo postižení. Kvůli pandemii covidu byli duchovní často žádáni, aby poskytovali péči, kterou ale nejsou schopni poskytovat. Výzkum jen málo zmiňuje, že lidé mohou hledat pomoc v Písmu, které je upřímnější než církev. V Písmu se sice neobjevuje pojem „duševní zdraví“ ale slova šalom, které znamená pokoj, blahobyt, úplnost. Takových slov je Bible plná. Respondenti velmi často

²⁰⁹ Tento výzkum je zaměřen na duševní onemocnění. Taková onemocnění ale můžou často přímo souviset s mentálním, nebo kombinovaným postižením, z tohoto důvodu jsme tento výzkum zařadili.

²¹⁰ Srov. WYATT, Tim. *91% of Christians say mental illness is stigmatized in the church. However, the solution maybe simplex than you think.* Premier Christianity The UK's leading Christian magazine, 2022, 4(1), vlastní překlad

²¹¹ Srov. Tamtéž

²¹² Srov. Tamtéž

²¹³ Srov. Tamtéž

zmiňovali, že nejúčinnější pomocí je pro ně „doprovázení“, spíše než prostředníky potřebují přátele.²¹⁴

5.1.4 Výzkum č. 4

Studie je zpracována formou kvalitativní výzkumné metody na základě fenomenografického rozhovoru.²¹⁵ Tento rozhovor poskytla žena s postižením a její dva přátelé z církevního sboru.²¹⁶ Výzkum hledal odpovědi na tyto výzkumné otázky: Projevuje křesťanský sbor dostatečný respekt k potřebám osob s postižením? Proč a jak by se měl sbor stávat společenstvím proinkluzivním? Jak se respondenti cítí jako pomáhající osoby? Jaká byla reakce ostatních členů sboru na respondenty?

Cílem studie je zmapování skutečného potenciálu a definování konkrétní možnosti církevního sboru v podpoře inkluzivního a kvalitnějšího života člověka s postižením.²¹⁷

V závěrečném shrnutí uvádí autoři zjištění, k nimž v rámci svého výzkumu dospěli. Příležitosti církví jako křesťanských společenství v podpoře lepšího života pro lidi s postižením je možné vysledovat ve třech oblastech:

1. Zřizování pomáhajících organizací tak, aby v organizaci byli zastoupeni zaměstnanci, kteří jsou odborně způsobilí
2. Dobrovolnická činnost – zde je výhodné uplatňovat osobní vztah k druhým, přátelství, lásku k bližnímu
3. Působení každého člena sboru v rámci svých osobních vztahů s druhými na základě inkluzivních hodnot – je třeba, aby si lidé nejdříve uvědomili své vlastní pochopení víry, pochopení biblické věrouky, že člověk je stvořen k obrazu Božímu.²¹⁸

Z uvedených výzkumů je patrné, že integrace osob s postižením do církevních společenství je stále tématem, které přináší také řadu problémů a

²¹⁴ Srov. Tamtéž

²¹⁵ Fenomenografický rozhovor – speciální případem výzkumného rozhovoru je tzv. fenomenografický přístup. Zjišťuje se jím, jak osoba získává životní zkušenosti, jak vytváří obsah pojmů a jak chápe svět kolem sebe.

²¹⁶ Srov. VYSKOČILOVÁ Alena a Josef SLOWÍK. *Teologické a sociální souvislosti inkluzivní podpory pro člověka s postižením ze strany křesťanského společenství*. *Caritas et veritas* 2018, 8(1): 207-220

²¹⁷ Srov. Tamtéž

²¹⁸ Srov. Tamtéž

otázek. V článku z amerického prostředí *Když postižení nejsou v kostele vítáni*, si můžeme přečíst svědectví matky dětí s postižením, která má s církevním sborem negativní zkušenost.²¹⁹ Přestože z kazatelny často slýchala, jak je společenství otevřeno všem bez rozdílů, brzy zjistila, že skutečnost je poněkud jiná. Pastor zveřejňoval prohlášení o tom, jak bude zajištěna bezbariérovost pro vozíčkáře, ale ukázalo se, že parkovací místa jsou důležitější záležitostí. Když si matka přála, aby její dcera trpící Downovým syndromem mohla být přítomna v biblické prázdninové škole, bylo jí sděleno, že prostředí školy není uzpůsobeno pro děti s mentálním postižením.²²⁰ Jediné místo, kam mohly děti s postižením při bohoslužbě jít, bylo i přes poměrně velkou rozlohu kostela umístěno v oddělené místnosti od ostatních dětí. Učitelka nedělní školy matce sdělila, že její syn, který je rovněž osobou s mentálním postižením, nemůže nedělní školu navštěvovat z důvodu, že není schopen vypracovat pracovní listy, které učitelka s ostatními dětmi vytváří. Matka ve sdíleném příběhu prohlašuje, že zná více rodin s dětmi s mentálním postižením napříč denominacemi, které mají stejný problém. Většina rodičů těchto dětí mívá nejčastěji potíže s ostatními věřícími, kteří, snad ze strachu z odlišnosti, často reagují neadekvátně situaci. Buď vyjadřují přehnanou lítost, nebo se lidem s postižením vyhýbají. Rodiče ve většině případů reagovali na uvedené skutečnosti tak, že se svými dětmi přestali kostely či církevní sbory navštěvovat. Uvádějí, že místo toho, aby lidé a děti s postižením viděli, že jsou ve společenství vítáni, je k nim často přistupováno diskriminujícím způsobem.²²¹

Posledním příspěvkem v této podkapitole je článek s názvem *Soužití s mentálně postiženými. Problém?* Autor článku si pokládá otázky: Mohou nás lidé s mentálním postižením něčím obohatit, nebo jsou tady jenom proto, abychom se měli o koho starat? Mají své místo ve farnosti? V pastoraci? A co svátosti? Na tyto otázky se snaží odpovědět.²²² Píše, že se setkává s názory, že osoby s mentálním postižením jsou svatí, a proto nepotřebují zvláštní pastorační péči, ani přijímání svátostí. Současně uvádí, že se ve své praxi setkal i s názory, že lidé s mentálním postižením jsou posedlí, a proto potřebují

²¹⁹<https://www.focusonthefamily.com/pro-life/special-needs/when-disabilities-arent-welcome-at-church/>

²²⁰ Tamtéž

²²¹ Tamtéž

²²²https://www.christnet.eu/clanky/1667/souziti_s_mentalne_postizenymi_problem.url

exorcismus. Takové názory jsou pochopitelně stigmatizující a pramení z neznalosti.²²³

Autor dále uvádí, že nevidí žádný problém v tom, aby osoby s mentálním postižením mohly přijímat svátosti – křest, biřmování, eucharistii i svátost smíření. Pouze u svátosti manželství uvádí, že zde je asi na zvážení případ od případu. Svou úvahu autor zakončuje těmito slovy: „*Pro opravdu dobré soužití mentálně znevýhodněných a mentálně zdravých lidí v běžném životě je nutné opustit pozici, která odkazuje mentálně znevýhodněné výhradně do péče charity. Nejde o charitu, ale vzájemně obohacující vztah – o partnerství.*“²²⁴

Jak vidíme, v církevních sborech se někdy jako určitá forma problému objevuje fakt, že lidé se často uzavírají do sebe ve snaze ochránit se před problémy, které by mohly otřást jejich jistotami. Předpokladem úspěšné inkluze je přijetí ze strany ostatních členů určité skupiny. Nejdůležitějším faktorem proinkluzivního přístupu je dobrá informovanost o projevech postižení a z toho plynoucích důsledků. Je zřejmé, že osobní zkušenosti s lidmi s postižením umožňují pochopit, jak se takový člověk může cítit a současně lze takto získat informace o tom, co konkrétní osoba s postižením potřebuje. Další oblastí, ve které může církevní sbor pomoci, je misijní poslání sboru formou zvěstování evangelia, které by mělo být zvěstováno každému. Evangelium by měli slyšet všichni, tedy i lidé s postižením.²²⁵

5.2 Shrnutí

První kapitolu praktické části jsme věnovali problémům v začleňování osob s mentálním postižením do církevních společenství. Popsali jsme některé problémy, které se v souvislosti s přítomností lidí s postižením ve shromáždění objevují, např. odlišnost těchto osob ve verbálních i neverbálních projevech, jejich občasná hlučnost, nebo neschopnost vydržet na jednom místě mohou působit rušivě. V České republice není zatím evidován dostatečný počet sociálních výzkumů na toto téma, proto jsme jako ukázky praktických příkladů zvolili zahraničních výzkumy. Ve čtyřech výzkumech, které jsme uvedli, je jasně viditelné, že církevní společenství se s integrací osob s mentálním

²²³ Tamtéž

²²⁴ Tamtéž

²²⁵ Srov. VYSKOČILOVÁ Alena a Josef SLOWÍK. *Teologické a sociální souvislosti inkluzivní podpory pro člověka s postižením ze strany křesťanského společenství*. Caritas et veritas 2018, 8(1): 207-220

postižením stále potýkají, ale mají snahu je řešit. Některé z těchto výzkumů vedly k lepšímu pochopení problematiky mentálního postižení, u některých konkrétních bariér došlo k pokusům o jejich odstranění.

Kapitola je zakončena dvěma příběhy konkrétních osob. V prvním případě se jedná o příběh ženy se dvěma dětmi, které obě trpí mentálním postižením. Můžeme se dočíst o její negativní zkušenosti s přijetím, či spíše nepřijetím jejích dětí do církevního společenství. Druhý případ se zabývá problémy osob s mentálním postižením v církvi obecně. Autor si zde klade otázku, zda nás mohou osoby s mentálním postižením něčím obohatit, nebo jsou určeny pouze k tomu, abychom se o ně starali, zda mají své místo ve farnosti, pastoraci apod. Celkově tato kapitola působí poněkud negativním dojmem, zřejmě i z důvodu, že již v názvu kapitoly jsou zdůrazněny problémy.

Ve shrnutí třetí kapitoly jsme se zabývali otázkou důstojnosti osob s mentálním postižením a pokládali jsme si otázku, zda je důstojnost těchto lidí opravdu respektována. Na uvedených příkladech ze zahraničních výzkumů, ale i z příběhů vidíme, že tomu tak vždy není. Jak jsme již psali, lidé s mentálním postižením nechtějí být segregováni, přejí si být respektováni, přijímáni a integrováni, chtějí být součástí běžného života. Lidé bez postižení se často bojí odlišnosti, často do svých představ a úsudků promítají své vlastní obavy a někdy, často neúmyslně, reagují necitlivým, nebo naopak přecitlivělým přístupem k osobám s mentálním postižením.

V následující kapitole se budeme věnovat vlastnímu výzkumu, abychom se pokusili nahlédnout na možnosti integrace osob s mentálním postižením v českém křesťanském prostředí.

6. Výzkum

Výzkum má mnoho definic, ale můžeme ho pojmenovat jako cílenou a systematickou práci za účelem lepšího poznání, shromažďování dat a získávání nových zkušeností o určitém aspektu světa a života: „*Výzkum v sociální práci je metodou vytváření znalostí, které jsou využitelné v praxi, a mostem, který spojuje teorii s praxí.*“²²⁶ Můžeme ho také použít pro lepší pochopení tématu nebo problému, kterým se zabýváme. Ve výzkumu využíváme výzkumných otázek, které nás mají dovést k naplnění výzkumného cíle. Určíme metodu výzkumu, výběr vzorku a prostředí výzkumu. Zabýváme se rovněž etikou, která by měla být zachována a uplatňována. V následujících podkapitolách výše zmíněné techniky popíšeme a objasníme a v další kapitole se budeme věnovat analýze výzkumu.

6.1 Výzkumné téma (VT) a výzkumné otázky (VO)

VT: Začleňování osob s mentálním postižením do církevního společenství

Vnímáme, že mezi námi žijí lidé, kteří se vyznačují určitou „odlišností“, kteří ale stejně jako my chtějí být součástí společenství, v našem případě církevního. Církevní sbory či společenství nenavštěvují pouze lidé zdraví, ale také osoby s různými formami postižení. Zaměřili jsme se na osoby s mentálním postižením často i v kombinované formě, a právě toto téma jsme se rozhodli zkoumat. Osoby s postižením mají své specifické potřeby, které ale z našeho pohledu nejsou v církevních společenstvích dostatečně zkoumány. Většina osob s mentálním postižením nemá informace o tom, jaké možnosti pro ně církevní společenství nabízí, zda se mohou do církevního života sboru začlenit, nebo využít svých vlastních schopností. Proto je důležité toto prostředí zkoumat.

Možnosti církevních sborů jsou ovšem také omezené a techniky, které se využívají v zahraničí, u nás ještě nejsou dostatečně známé. Přesto církevní společenství disponují určitými možnostmi a schopnostmi církevních představitelů a zaměstnanců, které mohou napomoci integraci osob s postižením.

²²⁶ KŘÍŽOVÁ, Eva. *Sociální práce v mezioborové perspektivě*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023, s. 94

Otázka mentálního postižení je sice zkoumána, ale stále ještě je v našich životních podmínkách stigmatizována a podléhá předsudkům. Právě církve by měla být ze své křesťanské podstaty vhodným zázemím pro osoby s mentálním postižením. A často také je. Neznamená to ale, že se jí vyhýbají problémy s tímto postižením související. Pomocí tohoto výzkumu bychom se rádi pokusili nahlédnout na tuto problematiku hlouběji, lépe porozumět problémům, které toto téma doprovázejí a případně nastínit vhodná doporučení či změny.

Výzkumné otázky jsme rozdělili do dvou kategorií, týkající se jednak osob s mentálním postižením a za druhé pracovníků církevních společenství.

Výzkumné otázky zaměřující se na výzkumný problém z pohledu osoby s mentálním postižením:

IVO: Jakou mají osoby s mentálním postižením zkušenost s integrací do církevního společenství?

Dílejší výzkumné otázky:

2 VO: Co potřebují osoby s mentálním postižením, aby se jako příchozí do církve cítily plnohodnotně přijaty?

3. VO: Co by se mělo změnit, aby osoby s mentálním postižením byly přijímány bez stigmatizace?

4.VO: Uvítaly byste nabídku rozhovoru, nebo nabídku pomoci ohledně vašeho omezení od pracovníka církevního sboru?

Výzkumné otázky zaměřující se na výzkumný problém z pohledu pracovníků církevních společenství:

IVO:Jakým způsobem se církevní společenství snaží o lepší integraci osob s mentálním postižením?

Dílejší výzkumné otázky:

2 VO: Jaké nejčastější problémy se ve společenství objevují ve vztahu k osobám s mentálním postižením?

3 VO: Jaké konkrétní kroky církevní společenství podniká pro lepší začlenění osob s mentálním postižením do společenství?

4 VO: Jaké plánujete zavedení dalších kroků pro lepší integraci osob s mentálním postižením?

6.2 Výzkumné cíle

Jako hlavní cíl jsme zvolili možnosti integrace a inkluze osob s mentálním postižením do církevního společenství. Na základě tohoto cíle jsme si zvolili výzkumné téma a výzkumné otázky, které mají zmapovat možnosti integrace a inkluzivní praxe v církevním společenství pro osoby s mentálním postižením, a zkoumat možnosti poskytování spirituálních a dalších potřeb osobám s mentálním postižením v České republice. V rámci přínosu výzkumu se pokusíme upozornit na některé oblasti, na jejichž základě jsme se rozhodli výzkum vytvořit. Přínos výzkumu vnímáme zejména v těchto bodech:

- Zohlednění přístupu k osobám s mentálním postižením
- Snaha o integraci těchto osob do církevních společenství
- Eliminace problémů v kontaktu s osobami s postižením
- Informace a nové poznatky pro osoby s mentálním postižením i pro pracovníky církevního sboru

6.3 Metodologie

Zvolení správné metody výzkumu je jedním z důležitých aspektů, na který je třeba klást důraz. Reichl o metodologii hovoří takto: „*Metodologie se zabývá otázkami výzkumu ve vědě, je to disciplína, jejímž předmětem jsou nástroje vědy.*“²²⁷ Metoda představuje postupy a principy, kterými by se měli výzkumníci řídit, zároveň posuzuje a navrhuje strategie ve výzkumu. Pokusíme se proto v další podkapitole popsat metodiku výzkumu a techniku sběru dat.

6.3.1 Volba metody a technika sběru dat

Metoda a sběr dat jsou důležitými součástmi výzkumu. Z důvodu zkoumání osob s mentálním postižením na straně jedné – jejich pocity, prožívání, vztahování se k ostatním a také jejich integraci do církevního společenství a na straně druhé zkoumání církevního společenství prostřednictvím zaměstnanců společenství a jejich přístup a možnosti poskytování integrace pro osoby s mentálním postižením, jsme zvolili fenomenologický přístup. Fenomenologický přístup se soustředí na osobní lidskou zkušenost, na to, jak je tato zkušenost prožívána, interpretována a popisována, jaký je této zkušenosti připisován význam. Data získaná pomocí tohoto přístupu jsou poté

²²⁷ REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada), s. 17

analyzována: „*Výsledkem fenomenologických analýz pak bývá popis zkušenosti jedince tak, jak ji nahlédl, porozuměl a interpretoval badatel.*“²²⁸

Vzhledem ke skutečnosti, že zkoumáme osoby s mentálním postižením a současně osoby pracující pro církevní společenství, rozhodli jsme se pro kvalitativní výzkum formou rozhovoru a zvolili jsme polostrukturovaný rozhovor. Tato forma rozhovoru se nám zdá být nejvhodnější z důvodu, že jde především o zachycení zkušenosti aktérů a reflexi daného problému. Polostrukturovaný rozhovor sice není specifickým výzkumným designem, ale pro diplomové práce se ve společenských vědách hojně využívá.²²⁹ Před uskutečněním samotného rozhovoru jsme si připravili scénář rozhovoru a otázky směřující k naplnění cíle výzkumu. Během rozhovorů budeme pokládat ještě další, doplňující otázky tak, jak vyplynou ze samotných rozhovorů a z konverzace s účastníky rozhovorů – informanty.

6.3.2 Výběr vzorku a zkoumaného prostředí

Výběr zkoumaného vzorku a zkoumaného prostředí probíhal na základě vlastní zkušenosti s církevním společenstvím, převážně na půdě Církve bratrské v Praze.

Výzkum probíhal v prostředí:
Církev bratrská Praha 1

Rozhovory probíhaly s následujícími informanty:

- I1: osoba s mentálním postižením
- I2: osoba s mentálním postižením
- I3: pracovnice diakonie (CB)
- I4: kazatel (CB)

Informanti jsou ve dvou případech osoby s mentálním postižením a ve dvou případech pracovníci církevního společenství. Oslovení ke spolupráci bude probíhat na základě osobního setkání a částečně telefonicky a elektronicky. Po vzájemné dohodě bude informantům zaslán informovaný souhlas

²²⁸ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019, s. 275

²²⁹ Srov. Tamtéž

k prováděnému výzkumu prostřednictvím emailu, části informantů bude předán osobně a poté bude dojednáán termín, čas a místo konání rozhovoru.

6.3.3 Etika výzkumu

Ve výzkumu se etika řídí pravidly. Na prvním místě jde o tzv. procedurální etiku, kterou představují obecná pravidla a zákony České republiky a na druhém místě se řídí pravidly vědeckých a výzkumných institucí, která jsou sepsaná v etických kodexech. Na dodržování pravidel dohlíží etické komise.²³⁰

Při zpracování výzkumu je třeba dodržovat zejména tato základní etická pravidla:

1. Respektování soukromí a autonomie účastníků výzkumu
2. Eliminace nebezpečí, či využití osob, které zkoumáme
3. Nepoškodit a nezranit osoby, jež zkoumáme – ani při samotném výzkumu, ani po zveřejnění výsledků²³¹

²³⁰ KŘÍŽOVÁ, Eva. *Sociální práce v mezioborové perspektivě*. Praha:Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023, s. 96

²³¹ NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠŤOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019, s. 62-64

7. Analýza výzkumu

V této kapitole bude provedena analýza výzkumu. V následujících podkapitolách bude proveden přepis rozhovorů s jednotlivými informanty, kteří zastupují osoby s mentálním postižením a pracovníky církve v Praze. Na závěr bude provedena analýza výzkumu, ve které budou shrnuty důležité poznatky a zhodnoceny výzkumné otázky.

7.1 Rozhovor 1

Rozhovor byl realizován po předešlé osobní domluvě mezi námi a mladým mužem, který má diagnostikován vysoce funkční Aspergerův syndrom a pravidelně navštěvuje sbor Církve bratrské. Tato osoba souhlasila s výzkumem, byla seznámena s náležitostmi diplomové práce a s cílem výzkumné části včetně dodržování aspektů etiky a anonymity. Informovaný souhlas byl předán osobně. Rozhovor probíhal ve sborovém domě Církve bratrské Praha 1 v prostorech Velkého klubu, kde se účastníci bohoslužeb scházejí k rozhovorům a sdílení v rámci sborového života. Rozhovor současně probíhal při úplném zajištění soukromí – stranou ostatních návštěvníků klubu. Níže bude uveden přepis otázek a odpovědí rozhovoru. Otázky byly předem připraveny a doplněny o otázky dílčí.

1. Jaký je tvůj věk a vzdělání?

„Je mi dvacet dva let a mé vzdělání je vyučení na Středním odborném učilišti v Praze, obor zahradník.“

2. Kde bydlíš a s kým žiješ ve společné domácnosti?

„Bydlím v Praze a žiju s mamkou a jejím manželem.“

3. Kdy ti byl diagnostikován Aspergerův syndrom?

„Myslím, no, někdy na základní škole, myslím asi druhá třída, nebo tak nějak, myslím, že mi bylo asi osm let.“

4. Jak se u tebe omezení související s tvou diagnózou projevuje v osobním a pracovním životě?

„V sociální komunikaci, celkově, no, a o to hůř s hledáním si partnerky, nebo kamarádek. V práci, no, jsem v práci pomalejší, teda v současné práci je

to vyhovující stav, ale když jsem byl ve firmě, byl na mě vyvíjen časový nátlak, a to se mi nelíbilo.“

5. Myslíš si, že Aspergerův syndrom má vliv na tvoje uplatnění ve společnosti a ovlivňuje tento syndrom tvůj osobní život?

„Vliv na uplatnění ve společnosti? Hmm... no asi... spíš má společnost uplatnění na mě. Jsem nepřizpůsobivý. No, ano, ovlivňuje můj osobní život. Už jsem říkal, ovlivňuje můj život, noo, že... mám problém s komunikací s no, ženami, najít si partnerku, kolikrát blbě odhadnu situaci a taky to ovlivňuje i deprese a někdy i moje fobie a tak dále.“

6. Jakým způsobem k tvojí diagnóze přistupuje tvoje rodina a kdo z rodiny ti nejčastěji poskytuje psychickou podporu?

„Noo, řekněme, že jim nezbyvá nic jiného, než se s tím smířit. To je těžký, z rodiny mamka, noo taky kamarádi, teda spíš kamarád, ale... možná spíš poskytovali. Momentálně mám špatné období a podporu moc nepociťuji.“

7. Chodíš sem do sboru pravidelně, jsi členem církve?

„Ano, chodím pravidelně na bohoslužby, biblické hodiny a na mládež a jsem členem Církve bratrské.“

8. Jak se v tomhle společenství cítíš?

„Když jsme přišli,²³² když mamka uvěřila, tak jsem měl pocit, že mě berou, ale postupem času se některé moje názory změnily, no, myslím, že ne všichni moje názory berou, takže dneska úplně nevím, jestli mě berou. Taky se mi to tady zdá dost velký. Párkrát jsem byl v menším sboru, tam jsem se cítil líp.“

9. Říkáš, že chodíš na mládež, tam se setkávají asi hlavně mladí lidé, tam máš pocit, že si přijímán?

„No, ano, tam chodím rád, tam mě berou takového, jaký jsem. Tam zpíváme, modlíme se a taky, noo, mluvíme o aktuálních tématech a taky... noo, když mám nějaký problém, můžu tam o tom mluvit, někdy mi i vedoucí mládeže zavolá a zeptá se mě, jestli něco nepotřebuju.“

²³² Do sboru začal docházet v roce 2012

10. Jak myslíš, že lidé v církvi vnímají tvojí „jinakost“, nebo omezení?
„Lidem v církvi to je asi jedno, noo... nebo je to jedno aspoň mě a... lidé v církvi jsou ke mně vřelí, pokud nedojde na téma tajemno, noo jinak se s nima dá bavit i o jiných zálibách, které mám. Ale co se týče žen, tak ty se se mnou moc nebaví, teda aspoň mladé se se mnou moc nebaví.“

11. Jak vnímáš lidi v církvi ty?
„No, určitě je vnímám, vnímám lidi v církvi, no, kdysi jako oporu, spíš si přijdu na všechno sám.“

12. Pokud bys měl možnost mluvit o svém omezení a pocitech s kazatelem, nebo jiným pracovníkem církve využil bys ji?
„No, kdybych měl možnost, tak asi jo, ale toto mi nebylo nabídnuto.“

13. Je něco, co by se podle tebe mělo ve sboru změnit, aby ses tam cítil více přijímaný?
„Hm, nevím, no, možná.“

7.2 Rozhovor 2

Rozhovor probíhal po předešlé telefonické domluvě s dalším mladým mužem, který trpí poruchu autistického spektra. U tohoto rozhovoru byla přítomna i doprovázející osoba (matka chlapce, která je současně i zákonným zástupcem nezletilého). Se svými rodiči navštěvuje sbor Církve bratrské. Tato osoba i osoba doprovázející souhlasily s výzkumem, byly seznámeny se záměrem akademické práce i s cílem výzkumu včetně etických zásad a záruky anonymity. Informovaný souhlas byl zaslán emailem a osobně bylo ještě domluveno pořízení audio záznamu. Rozhovor se uskutečnil ve sborovém domě Církve bratrské Praha 1 v prostoru klubovny, ve které se setkává mládež. V další části bude proveden přepis otázek a následných odpovědí.

1. Jaký je tvůj věk a vzdělání?
„Je mi sedmnáct a ještě studuji.“
2. Aha, myslela jsem, že si už plnoletý, ale nevádí, u rozhovoru je přítomen i tvůj zákonný zástupce, jako doprovázející osoba, tvoje matka. Takže můžeme pokračovat v rozhovoru, co studuješ a kde?

„Studuji pětileté křesťanské lyceum Eliáš v Praze s přírodovědným zaměřením. Je to vlastně něco jako střední škola, končím maturitou a pak bych chtěl pokračovat vysokou, ale ještě nevím jakou, možná, ehm, nějaké specifické zaměření.“

3. Kdy ti byla diagnostikována porucha autistického spektra?

„Mamka říkala, že mi bylo asi pět let.“

4. Můžeš mi tedy říct, jak se u tebe nějaké omezení související s poruchou autistického spektra projevuje?

„Tak, vnímám to tak, no hlavně v té komunikaci, vnímám jako nedostatek, nedokážu občas nacházet vhodná slova při komunikaci, zadržávám se, no, občas taky nerozumím úplně, co myslí lidé, co chtějí říct.“

5. Máš asi na mysli, že úplně nerozumíš sociální interakci, která probíhá?

„Jo, přesně to jsem myslel. Když potom toho člověka už trochu znám, tak se s ním umím bavit už skoro normálně, už to pro mě není tak divný.“

6. Kdo z rodiny ti nejčastěji poskytuje pomoc, když ji potřebuješ?

„No, jak kdy, no, spíš rodiče by to nebyli.²³³ No, spíš asi nějaký kamarád, těch moc nemám, ale nějaký by se našel. Nebo pan magistr Marek z Nautisu, nebo někdo komu důvěřuji, někdy třeba i s mamkou, kdyby to šlo. Podle toho, o co by se jednalo. No, já se rád často bavím s rodiči, ale když je to někdy o takových těžších tématech, no, tak, no, oni někdy pak upadají do takové deprese, a přitom sami říkají, že se nemám utápět v depresích.“

7. Dobře, děkuji, tak můžeme pokračovat, chodíš do sboru s rodiči, nebo i sám? Členem zdejší církve asi ještě nejsi, že?

„Chodím sem s rodiči, ale ne úplně pravidelně, už jsem tady ale byl i sám. Členem nejsem, nejsem ještě ani pokřtěný, ale občas už o tom uvažuji, že se začnu připravovat na křest.“

²³³ Tady maminka povzbuzuje, že se nemusí bát odpovědět: „Klidně to řekni.“

8. To je hezké, takže se tady ve sboru cítíš dobře?

„Ano, ale sbor mi přijde takový neosobní, nemám moc rád takový ty přelidněný místa, to není moc pro mě. Nemám rád rozhovory ve velké skupině, to poslouchat, mám rád spíš menší skupiny.“

9. Říkal si, že je ti sedmnáct let, ve sboru jako jedna z aktivit funguje mládež, která je ti věkově blízká. Docházíš do mládeže?

„Jo, do mládeže chodím, tam je to dobrý, tam mě berou, tam mám dobrý pocit, že mě berou. Je to pro mě důvěryhodnější prostředí, než samotný sbor.“

10. Jak si myslíš, že tě tady ve sboru ostatní vnímají, myslím tím, jak vnímají tvoje omezení?

„To je těžký určit, protože ten sbor je tak veliký, že vlastně většina lidí mě nezná, navíc já v těch lidech zase tolik číst nedokážu, znají rodiče, ale mě, myslím si, že moc ne. Ale když mě někdo trochu víc zná, myslím víc do hloubky, tak myslím, že docela pozitivně, teda chci říct, noo... myslím, že dobrý.“

11. Pokud bys dostal nabídku od někoho ze sboru, myslím tím kazatele, nebo někoho dalšího, kdo pracuje v církvi, že se na něj můžeš obrátit, když budeš něco potřebovat, využil bys ji?

„Asi ano, už jsem takovou nabídku nedávno dostal. Řekl jsem, že si to rozmyslím.“

12. A už si nad nabídkou nějak uvažoval, rozmyslel sis to?

„Zatím ještě nejsem rozhodnutý, ale asi, no, možná, ehm, ano. Ten člověk je na mě hodný a zajímá se o mě, ptal se mě na to, jestli sem chodím rád a tak, tak asi mu řeknu, že by to šlo, že si můžeme promluvit, no, asi.“

13. Poslední otázka. Chybí ti tady něco, nebo někdo, třeba v nějaké funkci? Vnímáš, že je něco, co by mělo být jinak, aby ses cítil víc jako součást sboru, víc přijímán?

„Hm, no asi by mi víc vyhovoval menší sbor, komornější. Proto se mi tak líbí na mládeži. Moc se mi nelíbí, že se tady moc nehledají duchovní dary.“

7.3 Rozhovor 3

Rozhovor byl realizován po předešlé telefonické domluvě. Setkání se uskutečnilo v budově CB Praha 1. V rámci etického kodexu obě strany přistoupily na znění informovaného souhlasu a rozhovor byl nahrán jako audio záznam. Rozhovor probíhal s pracovnící diakonie sboru Církve bratrské v kanceláři, kterou má tato pracovnice k dispozici. K rozhovoru byly předem připraveny otázky, které byly v průběhu rozhovoru doplňovány o otázky další tak, aby plynule navazovaly na připravené dotazy. V následující části bude proveden přepis otázek a odpovědí.

1. Jaký je tvůj věk?

„Jsem ročník 1965, takže mi je padesát šest let.“

2. Jaké máš vzdělání a jak dlouho pracuješ jako diakonický pracovník?

„Mám vystudované dvě střední školy, jednu všeobecnou – gymnázium a jednu odbornou střední školu ekonomického zaměření. Mám více než dvacet let praxe jako diakonická pracovnice. Ve sboru CB pracuji 21 let.“

3. Máš ke svému vzdělání nějaké doplňující teologické vzdělání?

„Ano, mám vyšší odborné vzdělání – DiS s teologickým zaměřením.“

4. Setkala ses někdy v průběhu let ve své praxi s osobou s mentálním postižením?

„Ano, setkala a setkávám.“

5. V čem se podle tebe liší tvůj přístup k osobě s mentálním postižením vzhledem k osobě bez postižení?

„Myslím, že je třeba především individuální přístup jaksi obecně. Bez ohledu na to, zda jde o osobu s postižením či bez postižení, obecně bych řekla, že individuální přístup je pro mě zásadní, ke každému. Ovšem, z mojí praxe, třeba když myslím na konkrétního člověka, o kterém ještě asi budeme mluvit, tzn. když myslím na osobu s mentálním postižením, tak tady bych asi zdůraznila, že se k ní vždy snažím přistupovat s větší trpělivostí, s jasnou a jednoduchou komunikací, snažím se navázat přátelský a bezpečný vztah.“

6. Jaký je rozdíl v přístupu ke svátostem u osob s mentálním postižením a jaký u osob bez postižení?

„Na tuhle otázku neznám odpověď, to se musíš zeptat kazatele, to má na starost on.“

7. Jaké konkrétní kroky podle tebe sbor podniká pro lepší začlenění osob s mentálním postižením?

„Rozumím. Z mého pohledu to určitě souvisí právě s tím individuálním přístupem, o kterém jsem mluvila. Je dobré, když kromě kazatele, pastoračního pracovníka a mě jako diakonky, se v rámci toho společenství, nebo různých navazujících aktivit, tak když je s takovou osobou v kontaktu i někdo další. I třeba tady po bohoslužbě, na nedělní kávě. Je prostě důležité, aby taková osoba, myslím osoba s mentálním postižením věděla, že je tady někdo, kdo se jí bude věnovat, že je tady pro něj, že má kolem sebe okruh třeba několika dalších osob, ke kterým cítí důvěru, se kterými se cítí bezpečně, kteří si ho pokaždé všimnou, snaží se s ním posedět, začlenit ho, zeptat se, věnovat se mu, aby ten člověk měl pocit bezpečí a toho vědomí, že kromě kazatele a těch církevních pracovníků jsou tady další lidé z řad členů, kteří jsou ochotni se mu věnovat. To je podle mě velice důležité.“

8. Víš o nějakých dalších krocích, které sbor plánuje pro lepší začlenění osob s mentálním postižením?

„Před časem pod záštitou našeho sboru vzniklo KTC – Křesťanské terapeutické centrum, které poskytuje poradenství, párové a individuální terapie, semináře a workshopy, supervize. V KTC pracuje několik odborníků, kteří se věnují klientům napříč různými problémy, včetně osob s mentálním postižením. Takže zde osoby s mentálním postižením najdou pomoc hlavně v oblasti psychoterapie. Ze své praxe diakonky vím, že tam např. v současnosti dochází muž s poruchou autistického spektra, který je z našeho sboru. A co se týče dalších kroků v lepší integraci, tak nevím o tom, že by se teď aktuálně něco chystalo. Jsou ale případy, kdy se objevují nabídky z různých institucí na odborná témata, občas se stane, že je tam něco i ohledně problematiky mentálního postižení, takže když je možnost, kazatel, nebo pracovník diakonie je naším sborem vyslán na odborné školení. Taková do budoucna dříve, či později určitě budou.“

9. Jaké nejčastější problémy se podle tebe ve společenství objevují směrem k osobám s mentálním postižením?

„Někdy se stává nejen u dětí, ale i u dospělých osob s mentálním postižením, že jejich chování může působit rušivě. Jsou nestandardní, někdy se vymykají i vzhledově, třeba tím, jak jsou oblečeni. Je prostě většinou poznat, že jsou „jiní“ a už to na ně poutá pozornost. U těchto lidí je většinou vidět problém v těch sociálních interakcích, často je nezvládají. Mělo by to tady pro ty lidi mít takový větší duchovní ponor, takovou tu nadstavbu duchovní. Myslím si, že je to obdobné jako ve společnosti rozšířené o duchovno. Ne každý umí komunikovat s lidmi s mentálním postižením, ne každý ví, jak k nim má přistupovat, někteří lidé mají při komunikaci s osobou mentálním postižením ostych, někdo pocituje strach, myslím, že je to opravdu srovnatelné s běžnou společností. Jako se lidé bojí odlišnosti v běžné společnosti, bojí se jí i ve sboru. Obecně hodně záleží na tom, jaký máme vztah k handicapovaným, když potkáš slepého na chodníku, nebo vozíčkáře, nevíš hned, jak se ti ostatní zachovají. Je to individuální. I když vnímám, že tady ve sboru ten sociální rozměr a duchovní ponor tady je přítomen, lidé se snaží být i k osobám s postižením vstřícní a laskaví.“

10. S jakým postojem k osobám s mentálním postižením se u ostatních členů společenství setkáváš?

„Myslím, že to, co už jsem popsala, ale myslím si, že tady je hodně důležitá funkce kazatelů, navíc pro tuhle práci máme ve sboru pastoračního pracovníka a pracovníka diakonie, takže já mám dobrou zkušenost s tím, když o ostatních s tím člověkem, nebo s těmi lidmi mluvím. Myslím to tak, že třeba řeknu kazateli, že jsem jako pracovnice diakonie s dotyčným (mentálně postiženým) mluvila, že se má dobře, že všechny pozdravuje, že jsem s ním mluvila, nebo za ním byla. To znamená, že se vlastně jako pracovníci církve navzájem sdílíme a informujeme, často i se členy sboru. Tím se podle mě bourají ty bariéry, které mohou vznikat.“

11. Využíváš nějaké speciální techniky při komunikaci s lidmi s mentálním postižením?

„Já ne. Ani žádné neznám, snažím se mluvit s nimi srozumitelným jazykem, být jednoduchá a upřímná.“

12. Jak ty osobně vnímáš mentální postižení?

„Určitě ho nevnímám jako důsledek hříchu. Vnímám to jako určitou jinakost, nemoc. Vnímám to jako odlišnost. Pro sebe to vnímám tak, že pro mě to zátěž není věnovat se osobě s mentálním postižením. Vnímám to samozřejmě ještě z jiného úhlu pohledu, jako zátěž pro tu rodinu. Pro rodinu, která je součástí života osoby s mentálním postižením. Když teď myslím na tu konkrétní osobu, o které jsme mluvily a se kterou jsem poměrně často v kontaktu, tak to vnímám jako velký dar. Když se prostě stane, že osoba s mentálním postižením nemůže zůstat v rodině, tak vnímám jako velký dar, když se té osobě dostane dobrá, odpovídající péče, přijetí ve společenství, kde je umístěn. Prostě péče v dobrém zařízení je strašně důležitá. Není to samozřejmost.“

7.4 Rozhovor 4

Rozhovor byl uskutečněn po předešlé telefonické komunikaci. Setkání se uskutečnilo v budově CB Praha 1. Obě strany přistoupily na znění informovaného souhlasu s podmínkou dodržování etických zásad, současně byl pořízen audio záznam rozhovoru. Rozhovor probíhal s kazatelem sboru Církve bratrské v kanceláři, kterou kazatel využívá jako svoji pracovnu. V rozhovoru byly použity otázky podle předem připraveného scénáře, které byly v průběhu rozhovoru doplňovány o otázky další tak, jak z rozhovoru vyplynuly. Následující část obsahuje přepis otázek a odpovědí.

1. Jaký je tvůj věk?

„Je mi 46 let.“

2. Jaké máš vzdělání?

„Jsem vystudovaný teolog. Studoval jsem na Evangelické teologické fakultě v 90. letech minulého století (smích). Moje zaměření byla evangelická teologie a před časem jsem se rozhodl udělat si ještě doktorát – Ph.D., takže jsem vlastně taky student jako ty.“

3. Jak dlouhá je tvoje praxe kazatele?

„V církevních sborech nebo společenstvích pracuji 23 let. Pracoval jsem v různých sborech, v ČCE, v Církvi metodistické a posledních 8 let tady v CB.“

4. Máš nějaké osobní zkušenosti s osobami s mentálním postižením, setkal ses s nimi někdy?

„Ano, setkal. Jednak ve sboru, kdy měli rodiče děti s mentálním postižením, a samozřejmě i s dospělými osobami s mentálním postižením a vždycky záleželo na tom, jestli třeba někde poblíž byla diakonie, která se věnovala lidem s mentálním postižením, tak potom jsem se s nimi setkával někdy i jako účastník diakonie.“

5. Jak se podle tebe liší přístup k osobám s mentálním postižením oproti přístupu k lidem bez postižení?

„Tak to bych musel rozdělit. Rozhodně ten přístup, co se týká laskavosti a citlivosti, tak to musí být rozhodně stejné, bez rozdílu. Hodně také záleží na míře postižení, zda jde spíše o lehčí formu postižení, nebo o osobu s těžkým mentálním postižením. Podle úrovně toho, jak je daný člověk schopen interagovat, komunikovat, tak podle toho na něj reaguji. Ke každému přistupuji jako k člověku, který má svoji důstojnost, nese na sobě obraz Boží, každý člověk je stvořen k Božímu obrazu, takže si ho cením jako člověka, jako Božího dítěte. Pak v tom přístupu přistupuji individuálně podle jeho stavu a možností.“

6. Jaký je rozdíl k přístupu ke svátostem – pro člověka s mentálním postižením a pro osobu bez postižení?

„Od lidí, kteří nemají mentální postižení, očekávám, že plně rozumí tomu, co se během vysluhování svátosti děje a u osob s mentálním postižením, tam to jako samozřejmost neočekávám, myslím, že je zapotřebí být tolerantnější a mírnější, tam jde v první řadě o ten prvek toho, že se společně spojujeme před Kristem, že jsme jedno a že do Boží rodiny patří všichni. Takže rozhodně nevidím jako překážku k účasti na svátostech to, že se jedná o osobu s mentálním postižením.“

7. V jednom katolickém týdeníku jsem četla, že kněz před udělením svátosti osobě s mentálně postižením požadoval, aby se za tuto osobu někdo zaručil, že dotyčná osoba rozumí tomu, co svátost představuje. Co si o tom myslíš?

„Já tento názor nesdílím. Pro mě je dostatečné, že taková osoba o udělení svátosti stojí, že si to přeje. Pokud toto dokáže vyjádřit, je to pro mě dostačující.“

8. Jaké kroky podle tebe sbor podniká pro to, aby se snažil lépe integrovat osoby s mentálním postižením do svého společenství?

„Pokud je to možné a jedná se o děti s mentálním postižením, snažíme se je od jejich raného věku zapojit do všech aktivit, které sbor podniká. Snažíme se je integrovat tak, aby jim nebyla způsobena jakákoliv újma, tzn. opět podle individuálních možností takových osob. Když uvedu příklad, pokud budeme mít ve sboru dítě s mentálním postižením, které např. budeme chtít vzít s sebou na dorostový tábor, sami takový úkol nezvládneme, ale určitě je možnost, aby takové dítě doprovázel asistent, nebo kdokoliv z rodiny, tam není žádný problém toto umožnit. Rozhodují ale vždy osoby, které tyto aktivity vedou. Takže v případě tábora to budou vedoucí, kteří rozhodnou, zda mohou takovou osobu sebou vzít, zda to zvládnou vlastními silami, nebo v případě těžšího postižení umožní přítomnost doprovázející osoby. Když odhlédneme od příkladu tábora, tak v běžném sborovém životě, např. v nedělní besídce pro děti je běžnou praxí, že se besídky účastní i děti s mentálním postižením a mají s sebou doprovod. Ostatní děti jsou v besídce sami, ale děti s postižením někdo doprovází a účastní se programu s nimi.“

9. Plánuje sbor zavedení nějaký dalších kroků pro integraci osob s mentálním postižením?

„Vedení našeho sboru se maximálně snaží, jak už jsem řekl, o to, aby lidé s postižením cítili, že jsou zde vítáni a přijímáni. Za poslední roky došlo např. k celkové výměně výtahů, přičemž na tuto investici byl uvolněn ze sborového účtu milion korun, aby byl umožněn bezbariérový přístup pro každého. Pro vozíčkáře je zajištěn dostatečný prostor v modlitebně tak, aby na umístění vozíku byl dostatek místa. Pro osoby se sluchovým postižením jsme pořídili nová, moderní sluchátka a je běžnou praxí, že pokud je na bohoslužbě přítomen neslyšící, je současně přítomen i tlumočnick do znakového jazyka. Bohoslužby jsou přenášeny jednak formou video přenosu, jednak formou audio záznamu a jednotlivá kázání jsou i volně přístupná ke stažení na našich webových stránkách. Nevidomým osobám je umožněn přístup na bohoslužbu, či jinou aktivitu sboru v přítomnosti svého vodícího psa. Další kroky se provádějí podle aktuální situace, pokud je třeba pořídit nová technika, nebo něco podobného, a to jak pro osoby bez postižení, tak pro osoby s postižením, návrh projedná staršovstvo sboru. Pokud dojde ke schválení, což v naprosté většině případů dojde, je poté navrhovaný projekt realizován. Osobně si myslím, že náš sbor podniká dostatečné množství kroků k tomu, aby usnadnil integraci osobám s postižením.“

10. Jaké problémy se ve sboru objevují v souvislosti s osobami s mentálním postižením?

„U lidí, kteří mají sklon spíše ke konzervativnímu způsobu života, mám teď na mysli běžné účastníky shromáždění, tak pro tyto lidi je problém vyrovnat se s přítomností osob s mentálním postižením na shromáždění. Nepříliš dobře vnímají „jinakost“ lidí s mentálním postižením, ne snad, že by jim tito lidé vadili, to ne, ale prostě hůře snášejí, že osoby s mentálním postižením se odlišují – že se chovají nestandardně, někdy rušivě, příliš hlučně apod. naopak účastníci shromáždění, kteří mají nějakou zkušenost s tím, jak se osoby s mentálním postižením projevují, se snaží osobám s mentálním postižením vytvářet prostor pro to, aby se ve shromáždění cítili dobře a přijímáni. Snaží se jim maximálně vyjít vstříc, nabídnout pomoc apod.“

11. S jakým postojem vzhledem k osobám s mentálním postižením se u ostatních členů společenství setkáváš?

„Obecně si myslím, že běžní účastníci shromáždění projevují vstřícnost k osobám s postižením, snaží se být laskaví, snaží se starat o každého příchozího do sboru, i když se nejedná o člena sboru bez ohledu na to, zda je to osoba s postižením. Nezažil jsem nikdy žádnou projevovanou averzi, nebo odmítání k osobám s mentálním postižením.“

12. Využíváš nějaké speciální techniky při komunikaci s lidmi s mentálním postižením?

„Jedním z mých prvních kurzů byl vychovatel dětí s mentálním postižením pro diakonie v ČCE, jednak mám praxi díky tomu, že moje matka kdysi zakládala spolek Ratolest ve Strašnicích, takže jsem tam s těmito dětmi jezdil od nějakých svých patnácti let. Pracoval jsem brigádně jako asistent na táborech, kterých se účastnily děti s mentálním postižením. Takže technik jsem se díky této praxi naučil několik. Když mám uvést příklad techniky, tak třeba porozumění, mluvit srozumitelně, vyjadřovat respekt, zachovávat důstojnost, když si to třeba osoby s mentálním postižením neuvědomují, ale uvědomují si to já. Z dalších technik využívám „pět jazyků lásky“ a využívám i techniku „pevného objetí“ – metoda, kterou zavedla Jiřina Prekopová, ta se ale využívá zejména při práci s dětmi.“

13. Jak ty osobně vnímáš mentální postižení?

„Vnímám ho jako výzvu. Jednak to vnímám tak, že pro člověka s mentálním postižením to není snadné, protože může vnímat svoji „jinakost“, někdy mu to

jeho okolí dává najevo. Proto si myslím, že lidem s mentálním postižením by jejich okolí mělo zrcadlit Boží lásku a z druhé strany to vnímám jako příležitost pro okolí osob s mentálním postižením, že takové osoby jsou obohacujícím, že každá z osob s mentálním postižením přináší do života těch ostatních nějakou část sebe, která je obohacující. Jako příklad můžu uvést zkušenost, kdy jsme s manželkou docházeli do zařízení, kde byli umístěni lidé s těžkým mentálním postižením, kteří často ani nemluvili, tak jsme takové lidi brali do relaxační místnosti. Tam jsme je položili na velkou deku, byla puštěna hudba a místnost byla osvětlena. Byla tam paní s mentálním postižením, na kterou jsme jen mluvili, něco jsme jí vyprávěli a hladili ji a jí tekly slzy. Byla mentálně těžce postižena, ale bylo jasné, že cítí, že vnímá a vlastně to byl strašně silný zážitek a ona vnímala, že jí má někdo rád. Díky tomu jsem si uvědomil, že to, že já nemám postižení, není samozřejmost a je to důvod pro vděčnost.“

8. Shrnutí výzkumu a diskuse

V této kapitole se budeme věnovat analýze a shrnutí poznatků výzkumu. Výzkumné otázky, které jsme si stanovili, vyhodnotíme a k otázkám připojíme diskusi, ve které se budeme snažit propojit získané informace s teoretickou částí práce. Vzhledem ke způsobu, kterým byly rozhovory vytvářeny, je třeba i analýzu výzkumu, zhodnocení a diskusi rozdělit na dvě části. V první části se budeme zabývat vyhodnocením odpovědí informantů I1 a I2, kteří jsou oba osobami s mentálním postižením a v druhé části vyhodnotíme odpovědi dalších dvou informantů I3 a I4, kteří jsou pracovníky církve.

8.1 Vyhodnocení první části

Stanovili jsme si **hlavní výzkumnou otázku** pro první část, díky které se pokusíme popsat a hlouběji nahlédnout problematiku integrace osob s postižením do církevních společenství. Tato otázka nám umožní popsat a pochopit, jak osoby s mentálním postižením vnímají církevní společenství a jak se v něm cítí.

IVO: Jakou mají osoby s mentálním postižením zkušenost s integrací do církevního společenství?

Oba informanti uvedli, že navštěvují církevní sbor CB. Informant 1 kromě toho, že pravidelně navštěvuje sbor, je i členem sboru, Informant 2 není členem, sbor navštěvuje společně s rodiči (nedělní bohoslužbu), ale i sám (pravidelná setkání mládeže). Informanti shodně uvedli, že církevní sbor, který navštěvují se jim zdá příliš velký a lépe by se cítili v komornějším prostředí. Oba informanti, se kterými jsme vedly rozhovory, pravidelně navštěvují setkání mládeže v rámci sboru, kde se cítí velmi dobře. Oba mají pocit, že jsou zde vítáni a přijímáni, vnímají, že jsou ostatními přijímáni bez ohledu na své odlišnosti a svoji „jinakost“. Dále uvádějí, že přítomnost na mládeži jim pomáhá i v tom, že se jim daří lépe zvládat problémy, které je provázejí. V průběhu setkání mládeže se společně modlí, zpívají křesťanské písně a řeší i aktuální témata. Shodují se také v tom, že nepocítují od ostatních členů církve ani návštěvníků bohoslužeb negativní přístup, ani odmítání.

Dále byly stanoveny **dílčí výzkumné otázky** první části, ze kterých získáme potřebné informace pro dosažení cíle práce. Odpovědi na další výzkumné otázky nám umožní lepší celkový pohled na potřeby osob s mentálním postižením v církevním společenství.

2VO: Co potřebují osoby s mentálním postižením, aby se jako příchozí do církve cítili plnohodnotně přijati?

Oba informanti shodně odpověděli, že se ve společenství cítí dobře a přijati, nepocitují ze strany ostatních členů odmítavé postoje. Informanti zastávají shodný názor i v tom, že sbor je příliš velký a více by jim vyhovoval menší sbor.

3VO: Co by se mělo změnit, aby osoby s mentálním postižením byly přijímány bez stigmatizace?

Zde se odpovědi na otázku liší. Informant 1 uvedl, že neví, zda by se v církevním společenství mělo něco změnit, Informant 2 odpověděl, že se mu nelíbí skutečnost, že v církevním společenství se nehledají duchovní obdarování.

4VO: Uvítaly byste nabídku rozhovoru, nebo nabídku pomoci ohledně vašeho omezení od pracovníka církevního sboru?

Informant 1 uvedl, že nabídku rozhovoru, nebo případné pomoci by uvítal, ale takovou nabídku neobdržel. Informant 2 odpověděl, že mu byl nabídnut rozhovor s pracovnící diakonie a s kazatelem sboru. Navíc byl pracovníky církve dotazován, zda do sboru chodí rád. Uvedl, že nad nabídkou uvažuje a že ji pravděpodobně v brzkém čase přijme. Vyhodnocení první části je poněkud stručnější, a to zejména z důvodu, že osoby s mentálním postižením, které jsme oslovili, mají sníženou komunikační schopnost, na což bylo nutné brát ohled.

Zároveň je však třeba upozornit na fakt, že i přes snížené komunikační schopnosti obou informantů pro nás z výzkumu vyplývají důležité závěry. Především je zde jasně čitelné, že osobní přístup k informantům je mnohem lépe proveditelný v menším společenství. Za neméně důležitou dále považujeme skutečnost, že informanti vítají přítomnost rituálů – účast při přijímání svátostí, zpívání písní, modlitby, i vědomí, že o informanty je

projevován zájem ze strany společenství – z řad členů a návštěvníků sboru, stejně jako zájem ze strany pracovníků sboru, kteří se snaží nabízet pomoc. Je jistě důležité zdůraznit, že pracovníci sboru se snaží informantům pomoc nabízet.

Pokládáme si otázku, zda menší sbor vyhovuje informantům z důvodu, že jsou oba spíše introvertně založeni (tyto osobnostní charakteristiky výzkum nesledoval), nebo zda se jedná o jev, který je u osob s poruchou autistického spektra běžný? Z odborné literatury víme, že u osob s poruchou autistického spektra (kterou mají diagnostikovánu oba naši informanti), patří mezi běžné projevy snížená pozornost. Osoby s touto poruchou špatně udržují pozornost a mají problém se dlouhodobě soustředit. Často věnují pozornost věcem méně důležitým než těm významným. Velmi často se rovněž jedná o osoby, které se projevují spíše jako tišší, introvertnější bytosti.²³⁴ Domníváme se, že právě tento fakt může přispívat k tomu, že informanti se dobře cítí na mládeži, kde se setkávají jen s menším počtem svých vrstevníků, že se jedná o prostředí, kde jsou přijímáni, jsou do tohoto společenství integrováni a zároveň je k nim přistupováno bez předsudků a nálepkování. Uvažujeme nad myšlenkou, zda by nebylo vhodné tyto fenomény zpracovat i v nějakém dalším, pravděpodobně jiným (konkrétnějším) směrem zaměřeném výzkumu.

8.2 Vyhodnocení druhé části

I zde byla stanovena **hlavní výzkumná otázka** druhé části, která nám bude sloužit k nahlédnutí do problematiky integrace osob s mentálním postižením ze strany církevního společenství a osob, které ve společenství pracují a slouží. Pomocí této otázky nám bude umožněno zjistit, jaké praktické kroky církevní společenství využívá pro lepší začlenění osob s mentálním postižením do svých řad.

IVO: Jakým způsobem se církevní společenství snaží o lepší integraci osob s mentálním postižením?

Odpovědi na hlavní výzkumnou otázku pro druhou část nám umožní pohled na osoby s mentálním postižením z druhé strany – očima církevních pracovníků. Rozhovory jsme vedly s pracovnící diakonie a kazatelem Církve

²³⁴ BOGDASHINA, Olga. *Specifika smyslového vnímání u autismu a Aspergerova syndromu*. Přeložila Helena ČÍŽKOVÁ. V Praze: Pasparta, 2017, s. 81

bratrské Praha 1. V kapitole Začleňování v praxi jsme uváděli některé zásady, které pomáhají k lepší integraci osob s mentálním postižením do církevního společenství. Jednalo se zejména o využívání srozumitelného jazyka, rituály, vysluhování svátostí a další. Z rozhovorů s informanty jsme získali informace, jak se tyto zásady v praxi uplatňují.

Každý informant se osobně setkává s lidmi s mentálním postižením, které dochází do sboru, nebo jsou jejími členy. Oba informátoři uvedli, že jednou z nejdůležitějších praktik, které využívají, je individuální přístup. Přístupují k lidem s mentálním postižením i podle míry jejich omezení – podle toho, o jak závažnou formu postižení se jedná. Podle informantů je třeba rozlišit, jak osoba s mentálním postižením komunikuje, a poté podle toho k ní lze přistupovat. Ke komunikaci s osobami s mentálním postižením je důležité uplatnit velkou dávkou trpělivosti, tolerance a laskavosti. Nesmí být opominuta důstojnost těchto osob a respektování jejich potřeb.

Jako další bod byly stanoveny doplňující otázky zabývající se problémy se začleňováním lidí s mentálním postižením do církevního společenství. Odpovědi na dílčí otázky nám přinesou lepší vhled do problematiky, kterou se zabýváme, a umožní nám popsat další kroky, které církevní společenství do budoucna plánuje.

2 VO: Jaké nejčastější problémy se ve společenství objevují ve vztahu k osobám s mentálním postižením?

Uvedené informace z předešlé části jsou vodítkem k zodpovězení výzkumné otázky číslo dvě. Již v předešlých kapitolách jsme si představili některé problémy, které s integrací osob s mentálním postižením do církevního společenství souvisí, ale čerpali jsme především ze zahraničních zdrojů. Nyní máme možnost využít informace z konkrétního církevního sboru v České republice. Každý informant se ve své práci setkává i s problémy, které se v souvislosti s osobami s mentálním postižením objevují a snaží se je řešit. Jako nejvíce viditelný problém uvádí pracovnice diakonie i kazatel shodně, že lidé s postižením se obvykle oproti běžným účastníkům sborového života odlišují. Odlišnosti lze spatřovat například ve způsobu oblékání, ale i ve způsobu komunikace a v neverbálních projevech. V některých situacích působí jejich verbální projevy poněkud hlučně, jejich chování může rušit průběh bohoslužby. Kazatel sboru k tomu uvedl, že záleží také na toleranci osob přítomných ve sboru. Lidé, kteří mají spíše konzervativní styl života, vnímají

osoby s mentálním postižením citlivěji, je to pro ně poněkud obtěžující, zatímco více tolerantní členové sboru, nebo takoví, kteří mají zkušenost s lidmi s postižením, se projevují větší empatií směrem k lidem s mentálním postižením. Současně se oba informanti shodují v názoru, že členové shromáždění se projevují vesměs jako vlídní, vstřícní a laskaví a obvykle se snaží nepoukazovat na problémy osob s mentálním postižením, které přítomnost těchto osob ve shromáždění provází.

3 VO: Jaké konkrétní kroky církevní společnosti podniká pro lepší začlenění osob s mentálním postižením do společnosti?

Třetí doplňující otázka nás směřuje k získání informací o tom, jaké kroky společnosti podniká proto, aby bylo dosaženo lepší integrace osob s mentálním postižením. Oba informanti znovu potvrdili, že kritériem je individuální přístup. Dále uvedli, že je důležité, aby v kontaktu s lidmi s mentálním postižením byly i další osoby, které jsou členy sboru, nebo do sboru docházejí. Podle pracovnice diakonie podobná setkání probíhají např. při posezení a rozhovorech u nedělní kávy, která pravidelně probíhá po nedělní bohoslužbě.

Kazatel sboru doplnil informace pracovnice diakonie o vyjmenování aktivit, které se ve sboru konají a kterých se mohou účastnit a často účastní i osoby s mentálním postižením. Kazatel sdělil, že se jedná o dospělé osoby, ale i o děti s mentálním postižením. Mezi aktivity, které církevní sbor pořádá, patří na prvním místě nedělní bohoslužba. Pro osoby s postižením je modlitebna bezbariérově přístupná, je vybavena výtahem, dostatečným místem pro vozíčkáře při bohoslužbě, dále novými sluchadly pro osoby se zhoršeným sluchem. Dále, pokud je přítomna osoba neslyšící, pak je na bohoslužbě přítomen tlumočnický jazyk a pro nevidomé jsou k dispozici audio nahrávky a Bible napsaná Braillovým písmem. Několik osob s poruchou autistického spektra podle kazatele sboru kladně hodnotí rituály, které v rámci bohoslužby probíhají, mezi které patří modlitby, zpěv písní z křesťanského kancionálu, chvály a další rituály, které se během bohoslužby konají. Při nedělní bohoslužbě jsou nejmladší děti umístěny v tzv. nedělní besídce. Této besídce se účastní děti přibližně ve věku 2 – 6 let za dozoru členů sboru, kteří besídku vedou. Do nedělní besídky mají přístup všechny děti, tedy i děti s mentálním postižením. U dětí s mentálním postižením je za účelem zajištění bezpečnosti těchto dětí umožněna přítomnost rodiče nebo asistenta, který dítě

doprovází. Dítě s mentálním postižením se může spolu s „učitelkami“ účastnit všech aktivit, které besídka pořádá.

Církevní sbor pořádá kromě nedělní bohoslužby, nedělní besídky pro malé děti a následného setkání k rozhovorům při nedělní kávě i další aktivity, probíhající během pracovního týdne. K takovým aktivitám patří biblické hodiny, pro školní děti setkávání dorostu a pro mládež setkávání mládeže. Tyto aktivity kazatel stručně představil. Uvedl, že dorost se setkává pravidelně vždy ve čtvrtek od 16h, věková skupina, která do dorostu dochází, jsou děti 7 – 15 let. Na dorostu probíhají obdobné aktivity jako v nedělní besídce a opět se jí mohou účastnit všechny děti, tedy i ty s mentálním postižením. Těmto dětem je umožněn doprovod rodiče či asistenta. Dorost během letních prázdnin pořádá také dorostový tábor, i zde je možnost přítomnosti dítěte s mentálním postižením, záleží na rozhodnutí vedoucích, ale opět je důležitá přítomnost doprovázející osoby. O mládeži jsme již hovořili v první části výzkumu, neboť oba naši informanti s mentálním postižením dochází do mládeže a je to podle nich jedna z nejvíce integrujících aktivit. Mládež se setkává rovněž pravidelně každý čtvrtek od 18h, věková skupina, která do dorostu dochází, jsou mladí lidé ve věku od 15 let, horní věková hranice není určena, ale zpravidla sem návštěvníci dochází přibližně do věku 22 – 23 let. V obou aktivitách, jak v dorostu, tak i v mládeži probíhají modlitby, zpěvy písní, chvály, hraní her, občasné výlety apod. Kromě těchto aktivit probíhá ještě setkávání maminek, které se schází každou středu, zde ale neprobíhá žádná organizace tohoto setkání ze strany církve. Maminky si setkávání organizují sami.

Z výčtu aktivit, který jsme získali, je jasně patrné, že církevní společenství se maximálně snaží o integraci lidí i dětí s mentálním postižením do svého sboru. Pracovnice diakonie sdělila, že přestože ona sama není účastna těchto aktivit, jejich činnost je jí známa a podporuje ji.

4 VO: Jaké plánujete zavedení dalších kroků pro lepší integraci osob s mentálním postižením?

Poslední, čtvrtou doplňující otázkou jsme získali informace o tom, co se ještě církevní sbor chystá podnikat do budoucna, aby usnadnil integraci osob s mentálním postižením do svého sboru. Zde oba informanti uvedli, že se sbor maximálně snaží o integraci osob s mentálním postižením do svého církevního společenství. Kazatel sboru uvedl kroky již v předchozí dílčí otázce a doplnil, že se chystá ještě další pořizování speciální techniky do sboru pro osoby

s postižením, jako příklad uvedl pořízení další bezbariérové toalety, jedna je již ve sboru umístěna. Pracovnice diakonie sdělila, že v nedávné době začal sbor spolupracovat s Křesťanským terapeutickým centrem, které poskytuje služby psychoterapie, poradenství, supervize a další, které mohou využívat členové sboru, ale i přichází do sboru, včetně osob s mentálním postižením. Dozvěděli jsme se i to, že někteří členové sboru s mentálním postižením do centra již dochází.

Za důležité považujeme konstatovat ještě některé doplňující informace. Oba naši informanti z druhé části výzkumu mají dlouholetou praxi s osobami s mentálním postižením. Kazatel i diakonka mají oba teologické vzdělání a ve sboru pracují a slouží více než 20 let. Kazatel uvedl i informace týkající se udělování svátostí, sdělil, že pro něj mentální postižení není důvodem k tomu, aby osoba s takovým druhem postižení nemohla přijímat svátosti. Oba účastníci rozhovorů sdělili svůj názor na mentální postižení obecně. Pracovnice diakonie vnímá mentální postižení jako odlišnost, kterou je ale třeba akceptovat a také jako zátěž pro rodinu osoby s mentálním postižením. Prvořadá je podle ní laskavost a vstřícnost k těmto lidem. Kazatel sdělil, že mentální postižení vnímá jako výzvu. Domnívá se, že osoby s mentálním postižením zrcadlí ostatním Boží lásku a je to podle něj také příležitost pro okolí osob s mentálním postižením uvědomit si, že lidé s postižením přinášejí obohacení do našich životů.

Závěrem bychom rádi uvedli, že výzkum nám umožnil podívat se na problém mentálního postižení z různých úhlů pohledu. Z rozhovorů s informanty v druhé části jsme vycítili, že jsou zde přítomny i myšlenky, které možná nejsou napoprvé srozumitelně čitelné, přesto však zaznívají. Je patrné, že stále vyvstává otázka strachu z odlišnosti, z případného trestu za hříchy, z myšlenek, že oni (informanti) jsou ti šťastní, kterých se toto postižení osobně netýká. Týká se však lidí, kteří postižením trpí.

Z výzkumu je zřejmé, že přestože se církevní pracovníci snaží o individuální přístup, ve srovnání se zahraničními výzkumy se v našich podmínkách stále ještě objevují skutečnosti, kterým je přikládána jen malá pozornost. Existují možnosti, např. způsoby komunikace, které se v zahraničí běžně praktikují a u nás se teprve začínají zavádět. Kromě využívání srozumitelného jazyka, který je za hranicemi užíván a začíná být užíván i u nás, stále ještě není osobám s mentálním postižením poskytována dostatečná škála pomoci speciálními technikami, mezi které patří např. různé druhy arteterapií, muzikoterapie, zážitkové formy integrace a další metody, které se u

nás zatím ještě nepraktikují, nebo se praktikují velmi zřídka. Další mezerou je v tomto ohledu i fakt, že zejména v církevních sborech není dostatečný počet pracovníků, kteří by se specializovali na osoby s mentálním postižením a byli v tomto oboru i náležitě vzděláni, či vyškolení. Stálo by za zvážení realizování výzkumu, který by porovnal praxi zavádění inkluzivních technik pro osoby s mentálním postižením u nás a v zahraničí.

Poslední bodem, který bychom rádi zmínili a na který výzkum také přinesl částečný náhled, je skutečnost a uvědomění si, že osoby s mentálním postižením mohou být jak pro společnost obecně, tak pro církevní společenství velkým obohacením. Lidé s mentálním postižením jsou obdarováním, kterého se nám dostává. Kromě skutečnosti, že jsou Božími dětmi stejně jako my, je i nezanedbatelným faktem, že se jedná o lidi, kteří disponují ohromnou dávkou citlivosti, empatie, trpělivosti, vstřícnosti a lásky, kterou rádi a bohatě rozdávají. Díky lidem s mentálním postižením si můžeme uvědomovat skutečnosti, které často ani nevnímáme, můžeme změnit pohled na naše jednání a vztahy. Lidé s mentálním postižením jsou vděční za maličkosti, kterých se jim od nás dostává a pokud jim to dovolíme, můžou se pro nás v mnoha ohledech stát vzorem.

Závěr

Cílem předložené diplomové práce bylo porozumění procesu integrace osob s mentálním postižením do církevních společenství, nastínění možností, která církevní společenství nabízejí, a metod, jak tato společenství k osobám s postižením přistupují.

V teoretickém úvodu jsme objasnili klíčový pojem mentálního postižení, jeho diagnostiku, modely a možnosti socializace osob s postižením. Navázali jsme náhledem na mentální postižení očima Písma svatého, tak jak ho Bible vnímá v obou svých stěžejních částech, ve Starém i Novém zákoně.

V dalších kapitolách práce jsme se pokusili objasnit křesťanský přístup k osobám s postižením, popsali jsme důležité informace o teologické antropologii, nahlédli jsme na člověka jako na obraz Boží, věnovali jsme se novému pojmu teologie postižení, popisu a důležitosti důstojnosti pro osoby s mentálním postižením, jejich diakonii a pastorači. Zhodnotili jsme význam spirituality, modliteb a svátostí pro tyto osoby. Zabývali jsme se prvky integrace pro osoby s postižením do církevního společenství, poukázali jsme na pojmy integrace a inkluze, křesťanský systém hodnot a stanoviska konkrétních církevních sborů pro osoby s postižením a možnosti pro vznik členství těchto osob v církevních sborech. Zaměřili jsme se na formy integrace v praxi, pojednali jsme o významu rituálů a používání srozumitelného jazyka. Teoretickou část práce jsme zakončili ukázkou možností integrace, která se zrodila ve francouzské Arše a dále se rozvíjí, polemizovali jsme s možností vysluhování svátostí pro osoby s mentálním postižením.

Praktickou část jsme zahájili upozorněním na problémy, které se v souvislosti s integrací osob s postižením do církevních sborů objevují. Jako příklad jsme použili ukázky zahraničních výzkumů. Dále jsme se v praktické části věnovali našemu vlastnímu výzkumu, prostřednictvím něhož jsme se snažili zjistit, jaká je situace vzhledem k integraci osob s mentálním postižením u nás, v České republice. Objasnili jsme metodologii, která byla stanovena pro dosažení cíle diplomové práce. Popsali jsme kvalitativní výzkum, techniku sběru dat, výběr vzorku a zkoumaného prostředí s důrazem na zachování etických kodexů. Pro výzkumnou část jsme použili fenomenologický přístup formou polostrukturovaného rozhovoru, který jsme realizovali s účastníky výzkumu v námi vybraném pražském církevním sboru. Dalším krokem byla analýza výzkumu, která zahrnovala přepis jednotlivých rozhovorů.

V závěru praktické části jsme shrnuli výsledky výzkumu a poznatky z výzkumu jsme aplikovali do diskuse tak, abychom mohli popsat výzkumné otázky za pomoci předchozí teoretické části.

Diplomová práce nám umožnila zhodnotit problematiku integrace osob s mentálním postižením jak v teoretické, tak v praktické části. Výsledky výzkumu nám zodpověděly nejen výzkumné otázky, ale přinesly i některé pohledy, o kterých jsme do té doby měli jen malé povědomí. S ohledem na námi prováděný výzkum jsme zjistili, že přestože se církevní společenství v naší republice snaží o inkluzivní přístup k osobám s mentálním postižením, stále existují mezery, které takovému přístupu brání. Mezi takové patří zejména nedostatečná informovanost o možnostech jednotlivých inkluzivních technik směrem k lidem s mentálním postižením tak, jak jsou tyto techniky využívány v zahraničí. K osobám s mentálním postižením je sice přístupováno s převážně vlídným, vstřícným a empatickým přístupem, přesto však existují situace, kdy v přístupu k osobám s postižením převažuje strach z neznámého, obava o náboženský život zatížený možností postižení jako formy trestu za spáchané hříchy a některé další předsudky, které fenomén postižení provází.

Uvědomili jsme si, jak důležitá je v této oblasti informovanost o možnostech a formách pomoci pro konkrétní osoby s mentálním postižením a jejich následné integraci mezi ostatní členy či příchozí do církevního sboru. Získali jsme možnost porovnání několika zahraničních výzkumů a srovnání s výzkumem vlastním, kde jsme došli k závěru, že by bylo třeba pokusit se praktikovat některé inkluzivní techniky převzaté ze zahraničí. Zde nám jako velký vzor posloužilo zejména společenství Archa a hnutí Víra a Světlo, kde je lidem s mentálním postižením umožněno žít své životy přímo ve společenství, které je k nim vstřícné a akceptující jejich tělesná i mentální postižení. Stejně tak jsme ale měli možnost uvědomit si, že i církevní společenství u nás se o formy integrace a inkluze snaží a pokouší se o zpřístupnění svých sborů pro osoby s různými druhy postižení, včetně mentálního.

Zjistili jsme, že za poslední desetiletí bylo ve sboru, ve kterém jsme prováděli výzkum, zavedeno několik významných forem pomoci pro integraci osob s postižením. Od bezbariérového přístupu, přes tlumočníky bohoslužeb do znakové řeči, až po možnost účastnění se sborových aktivit dětem a lidem s mentálním postižením tak, aby pro ně bylo co nejméně zatěžující a co nejvíce přínosné. Viděli jsme, že je lidem s postižením nabídnuta možnost doprovodu na aktivity sborového života za přítomnosti vodících psů, nebo osobám s mentálním postižením v doprovodu svých asistentů, či dětem v přítomnosti

rodiců. Stejně tak je dětem umožněn pobyt na letních výjezdech mimo sbor, tak aby stále mohli být přítomni sborového života a nebyli ochuzeni o možnost sdílení se společně se svými vrstevníky. Domníváme se však, že církevní sbor, ve kterém byl výzkum prováděn, je spíše výjimkou než pravidlem. Pokládáme si otázku, zda integrace osob s mentálním postižením funguje v takovém rozsahu i v ostatních církevních sborech. Opravdu se ostatní církevní společenství snaží o maximální možnost začlenění pro osoby s mentálním postižením?

Všechny uvedené skutečnosti nás vedly k závěru, že se nám podařilo získat cenné informace o tom, co osoby s postižením potřebují. Současně si ale uvědomujeme, že zejména v našich podmínkách je problematika osob s mentálním postižením málo zkoumána a bylo by jistě přínosné tyto fenomény zkoumat a zabývat se jimi, neboť výzkumy by mohly přinést jak nové informace o potřebách osob s mentálním postižením, tak možnosti další integrace a díky tomu i rozsáhlejší a účinnější pomoci pro plnohodnotný život těchto osob.

Seznam použité literatury

Bible: český studijní překlad. 3. souborné vyd., (2. vyd. bez poznámek). Přeložil Michal KRCHŇÁK, přeložil Antonín ZELINA, přeložil Pavel JARTYM. Praha: KMS, 2013. ISBN 9788086449944.

Bohoslužebná agenda Církve bratrské. Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017. ISBN 978-80-88-106-06-7.

Duševní poruchy a poruchy chování: popisy klinických příznaků a diagnostická vodítka: mezinárodní klasifikace nemocí - 10. revize. 3. vyd. Praha: Psychiatrické centrum, 2006. ISBN 80-85121-44-1.

BAŠTECKÁ, Bohumila, ed. *Rozhodujeme se s podporou.* Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2022. ISBN 978-80-246-4992-4.

BOGDASHINA, Olga. *Specifika smyslového vnímání u autismu a Aspergerova syndromu.* Přeložila Helena ČÍŽKOVÁ. V Praze: Pasparta, 2017. ISBN 978-80-88163-06-0.

BONHOEFFER, Dietrich. *Život v obecnství.* Praha: Návrat domů, 2006. ISBN 80-7255-134-5.

ČERNÝ, Pavel. *Teologie a praxe služby pastýře: úvod do praktické a pastorální teologie.* Praha: Vzdělávací institut ETS, 2018. ISBN 978-80-270-4655-3.

DRAPELA, Victor J. *Přehled teorií osobnosti.* Vydání sedmé. Přeložil Karel BALCAR. Praha: Portál, 2021. ISBN 978-80-262-1709-1.

FILIPI, Pavel. *Křesťanstvo: historie, statistika, charakteristika křesťanských církví.* 4., dopl. vyd. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 9788073252809.

FRITZSON, Arne. *Interpreting disability: a church of all and for all.* Geneva, Switzerland: WCC Publications, c2004, x, 90p. ISBN 28-254-1393-3.

FOSTER, Richard J. *Uspořádej svůj duchovní svět*. Praha: Návrat domů, c2008. Moudrost do kapsy. ISBN 978-80-7255-180-4.

HAMPLOVÁ, Dana. *Proč potřebujeme rodinu, práci a přátele: štěstí ze sociologické perspektivy*. Praha: Fortuna Libri, c2015. ISBN 978-80-7321-947-5.

HARTL, Pavel a Helena HARTLOVÁ. *Velký psychologický slovník*. Ilustroval Karel NEPRAŠ. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-686-5.

HEJZLAR, Pavel. *Dva přístupy k Božímu uzdravení: Fred F. Bosworth, Kenneth E. Hagin, Agnes Sanfordová a Francis MacNutt v rozhovoru*. Praha: EMET, 2010. ISBN 978-80-254-6490-8.

Jak se dělá sbor: sborník příspěvků z kurzu pro kazatelky a kazatele ČCE, pořádaného Spolkem evangelických kazatelů v Praze 2018. Praha: EMAN, 2018. Knižnice Spolku evangelických kazatelů. ISBN 978-80-88060-13-0.

JANKOVSKÝ, Jiří. *Etika pro pomáhající profese*. Praha: Triton, 2003. ISBN 80-7254-329-6.

Katechismus katolické církve. Přeložil Josef KOLÁČEK. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1995. ISBN 80-7113-132-6.

KOLÁŘOVÁ, Kateřina, ed. *Jinakost - postižení - kritika: společenské konstrukty nezpůsobilosti a hendikepu: antologie textů z oboru disability studies*. Přeložila Zuzana ŠTASTNÁ, Sylva FICOVÁ. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2012. Studijní texty. ISBN 978-80-7419-050-6.

KOPŘIVA, Karel. *Lidský vztah jako součást profese*. Vydání osmé, v Portále sedmé. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-1147-1.

KREJČÍŘOVÁ, Olga. *Manuál základních postupů jednání při kontaktu s osobami s mentálním postižením*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2007. ISBN 978-80-244-1635-9.

KŘÍŽOVÁ, Eva. *Sociální práce v mezioborové perspektivě*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2023. ISBN 978-80-246-5076-0.

LOCHMAN, Jan Milič. *Desatero: směrovky ke svobodě: nástin etiky pod zorným úhlem Desatera*. 2. vyd. Přeložil Bohuslav VIK. Praha: Kalich, 2012. ISBN 978-80-7017-174-5.

MACH, Petr. *Zákon o sociálních službách: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2019. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7552-246-7.

MÜLLER, Joachim a Cornelius BOHLEN. *Antroposofie a křesťanství*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1997. Orientace (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 80-7192-230-7.

MILLER, C. John. *Otevřete, prosím*. Praha: Oliva, 1997. ISBN 80-85942-27-5.

NOBLE, Ivana a Zdenko ŠIRKA. *Kdo je člověk?: teologická antropologie ekumenicky*. Praha: Univerzita Karlova, nakladatelství Karolinum, 2021. ISBN 978-80-246-4779-1.

NOVOTNÁ, Hedvika, Ondřej ŠPAČEK a Magdaléna ŠTOVÍČKOVÁ, ed. *Metody výzkumu ve společenských vědách*. Praha: FHS UK, 2019. ISBN 978-80-7571-025-3.

NOUWEN, Henri J. M., DEAR, John, ed. *Cesta pokoje: spisy o míru a spravedlnosti*. Praha: Triton, 2014. Ruach. ISBN 978-80-7387-717-0.

OPATRNÝ, Aleš, Ludmila BARTUŠKOVÁ a Ludvík DŘÍMAL. *Pastorační péče o psychicky nemocné*. V Praze: Karmelitánské nakladatelství, 2016. Malá teologie (Karmelitánské nakladatelství). ISBN 978-80-7195-995-3.

OPATRNÝ, Aleš. *Pastorace zvláštních skupin*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2014. Bibliotheca theologica. ISBN 978-80-7465-116-8.

PECHOVÁ, Olga. *Psychologie náboženství*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011. ISBN 978-80-244-2927-4.

PESCH, Otto Hermann. *Desatero božích přikázání*. Praha: Vyšehrad, 2013. Cesty (Vyšehrad). ISBN 978-80-7429-354-2.

REICHEL, Jiří. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. Praha: Grada, 2009. Sociologie (Grada). ISBN 978-80-247-3006-6.

Řád Evangelické církve metodistické: výroční konference v České a Slovenské republice: česká verze. Praha: Evangelická církev metodistická, 2015. ISBN 978-80-7356-036-2.

ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-312-3.

SCAZZERO, Peter a Warren BIRD. *Emocionálně zdravá církev*. Praha: Návrat domů, c2006. ISBN 80-7255-135-3.

SHURLEY, Anna Katherine. *Pastoral Care and Intellectual Disability: A Person-Centered Approach*. Waco: Baylor University Press. 2017. ISBN 978-14-8130-169-5

SLOWÍK, Josef. *Člověk s handicapem v křesťanském společenství*. Praha: Advent-Orion, spol. s r.o., 2015. ISBN 978-80-7172-747-7.

SLOWÍK, Josef. *Komunikace s lidmi s postižením*. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-691-9.

ŠIMR, Karel. *Trojí diakonie: evangelická diakonie, křesťanská služba a diakonát v perspektivě teorie sociálních systémů*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2019. Moderní česká teologie. ISBN 978-80-7325-480-3.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie handicapu*. Vyd. 2. opr. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2003. ISBN 80-7083-772-1.

VALENTA, Milan, Jan MICHALÍK a Martin LEČBYCH. *Mentální postižení*. 2., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Grada, 2018. Psyche (Grada). ISBN 978-80-271-0378-2.

VAN GENNEP, Arnold. *Přechodové rituály: systematické studium rituálů*. Přeložila Helena BEGUIVINOVÁ. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1374-1.

VANIER, Jean. *Každý člověk je dílem spásy*, 1. vyd. Praha: Paulínky, 2002. 197 s. ISBN 80-86025-52-7

VÁNĚ, Jan. *Komunita jako nová naděje?: náboženské (ne)institucionalizované komunity z pohledu sociologie náboženství*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2012. ISBN 978-80-261-0085-0.

VOJTÍŠEK, Zdeněk, Pavel DUŠEK a Jiří MOTL. *Spiritualita v pomáhajících profesích*. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0088-8.

Vyznání víry s komentářem: a, Duchovní zásady Církve bratrské. Praha: Rada Církve bratrské v nakladatelství Samuel, 2017. ISBN 9788088106050.

Vyznání a řád Církve bratrské. Praha: Oliva, 1995. ISBN 80-85942-12-7

YONG, Amos. *The Bible, disability and the church: a new vision of the people of God*. Grand Rapids, Mich.: W. B. Eerdmans Pub. Co., 2011, xiii, 161 p. ISBN 0-8028-6608-5

YONG, Amos. *Theology and Down Syndrome: Reimagining Disability in Late Modernity (Studies in Religion, Theology, and Disability)*. Baylor University Press, 2007, 462p. ISBN 1602580065, 2000

Základy víry Církve československé husitské se stručným komentářem: přijaté na 1. zasedání VI. sněmu dne 17. října 1971 jako oficiální nauková norma ve znění, ... Praha: Církev československá husitská, 2014. Blahoslav (Církev československá husitská). ISBN 978-80-7000-106-6.

Odborné články

BASSELIN, Tim, *Why theology needs disability?* Theology today, 2011, 68(I), 47-57.

BENGTSSON, Staffan. *On the borderline – representations of disability in the Old Testament* Scandinavian Journal of Disability Research, 2014, 16(3), 280–292. DOI:10.1080/15017419.2013.873077.

COLLINS, Belva C. a Melinda Jones AULT. *Including Persons with Disabilities in the Religious Community: Program Models Implemented by Two Churches*, Journal of Religion, Disability & Health, 2010, 14(2), 113-131, DOI: 10.1080/15228961003622195.

COOREMAN – GUITTIN, Talitha a Armand Léon van OMMEN. *Disability theology: a driving force for change?* International for the study of the christian church 2022,22(1), 1-4.

MATHEW, Sam Peedikayil. *Jesus and Persons with Disabilities: A Rereading of the Synoptic Gospels from a Disability Perspective* In: Sprouts of Disability Theology, ed. Christopher Rajkumar. Nagpur, NCCI, 2012, 48-59. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/264122670_Jesus_and_Persons_with_Disabilities_A_Rereading_of_the_Synoptic_Gospels_from_a_Disability_Perspective.

MÖLLER, Erna. *Experiences of People With Disabilities In Faith Communities: A Journey*, Journal of Religion, Disability & Health, 2012 16(2), 154-171, DOI:10.1080/15228967.2012.673082.

REIDERS, Hans S. *Teologie a disability studies. Potřeba nového přístupu*. Getsemany, 2021, 334. Dostupné z: <https://www.getsemany.cz/node/3836>

SHEERIN, Fintan. *Jesus and the Portrayal of People With Disabilities in the Scriptures*. Spiritan Horizons, 2013, 8(8), 61-71.

SWINTON, John, *Who is the God We Worship? Theologies of Disability; Challenges and New Possibilities*, International Journal of Practical Theology, 2010, 14(2), 273-307.

VYSKOČILOVÁ, Alena a Josef SLOWÍK. *Teologické a sociální souvislosti inkluzivní podpory pro člověka s postižením ze strany křesťanského společenství*. Caritas et veritas 2018, 8(1), 207-220 | DOI: 10.32725/cetv.2018.023.

WYATT, Tim. *91% of Christians say mental illness is stigmatized in the church. How ever, the solution maybe simplex than you think.* Premier Christianity The UK's leading Christian magazine, 2022, 4(1).

Internetové zdroje

Anthroposofická společnost v České republice [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<https://www.anthroposof.cz/online/anthroposofie-a-nabozenstvi>

Alfabet.cz – Mentální postižení [online] (cit. 10. 12.2022)

URL:<https://www.alfabet.cz/vyvojova-vada-u-ditete/typy-zdravotniho-postizeni/mentalni-postizeni/>

Osobní asistence [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<https://www.osobniasistence.cz/?tema=1&article=2&detail=2>

Arpida [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<https://www.arpida.cz/socialni-sluzby/denni-staciona-pro-osoby-s-flesnym-a-mentalnim-postienim>

Domov Harcov [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<http://www.domov-harcov.cz/clanek/zobraz/domov-pro-osoby-s-mentalnim-postizenim>

Domov bez zámku – odlehčovací služba [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<https://www.domovbezzamku.cz/sluzby/odlehcovaci-sluzba/>

Evangelická teologická fakulta [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:https://web.etf.cuni.cz/ETFN-545-version1_co_kdy_jedny_potka_zleho_simr.pdf

Světová rada církví [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<https://archived.oikoumene.org/en/what-we-do/people-with-disabilities-edan.html>

IGW Teologie Leben [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:<https://www.igw.edu/websitewAssets/downloads/abschlussarbeiten/Barrierefrei-glauben-Nufer-Thomas-2018.pdf>

Vatican.va [online] (cit. 10. 12. 2022)

URL:https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19651207_gaudium-et-spes_cs.html

Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie [online] (cit. 19. 01. 2023)

URL:<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2011-4/Gerhard-Ludwig-Muller-DOGMATIKA-PRO-STUDIUM-A-PASTORACI.html>

Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky [online] (cit. 19. 01. 2023)

URL:<https://www.psp.cz/docs/laws/listina.html>

Společnost pro podporu lidí s mentálním postižením v České republice, z.s. [online] (cit. 19. 01. 2023)

URL:https://www.spmpr.cz/sites/default/files/2022-02/rovnost_prav.pdf

Rok důstojnosti [online] (cit. 19. 01. 2023)

URL:<https://rokdustojnosti.cz/>

Royal college of psychiatrists [online] (cit. 23. 01. 2023)

URL:<https://www.rcpsych.ac.uk/mental-health/treatments-and-wellbeing/spirituality-and-mental-health>

Nationaly Library of Medicine, Indian Journal of Psychiatry [online] (cit. 23. 01. 2023)

URL:<https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2755140/>

Pastorace.cz [online] (cit. 23. 01. 2023)

URL:<https://www.pastorace.cz/tematicke-texty/uvod-do-duchovniho-zivota-modlitba>

Diakonie Českobratrské církve evangelické [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://www.diakonie.cz/o-diakonii/>

Diakonie Církve bratrské [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://cb.cz/diakonie/>

Husitská diakonie [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://www.husitskadiakonie.cz/>

Charita Česká republika [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://www.charita.cz/>

Centrum diakonické teologie při Teologické fakultě Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<http://www.diakonickateologie.cz/2022/12/16/k-simr-od-spolecenstvi-ke-sluzbam-a-zase-zpet/>

Caritas et veritas, Časopis pro reflexi křesťanských souvislostí v sociálních a humanitních oborech [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://caritasetveritas.cz/pdfs/cev/2019/01/03.pdf>

Inkluze.cz [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://inkluzecz.cz>

Vatican.va [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vat-ii_const_19641121_lumen-gentium_cs.html

Českobratrská církev evangelická [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://www.evangnet.cz/cce/czr/rcc.html>

Církev československá husitská [online] (cit. 25. 01. 2023)

URL:<https://www.ccsbrno.cz/cirkev-ceskoslovenska-husitska/otazky-tykajici-se-clenstvi-a-obradu-ccsh/>

Teologické texty: Časopis pro teoretické a praktické otázky teologie [online] (cit. 28. 01. 2023)

URL:<https://www.teologicketexty.cz/casopis/2011-2/Konec-zvlastniho-zachazeni-Cirkve-a-nove-sebepojeti-lidi-s-handicapem.html>

Protestant – Nezávislý evangelický měsíčník [online] (cit. 02. 02. 2023)

URL:<https://protestant.evangnet.cz/node/3493>

Neurodiverzita.cz [online] (cit. 02. 02. 2023)

URL:<https://www.neurodiverzita.cz/autismus-aspergeruv-syndrom-encyklopedie/r/ritualy/>

Vatican.va [online] (cit. 02. 02. 2023)

URL:https://www.synod.va/content/dam/synod/document/common/infographic_synodal_process/SYNODAL-PROCESS-14-05_ENGLISH.pdf

Umírání.cz [online] (cit. 02. 02. 2023)

URL:<https://www.umirani.cz/clanky/truchleni-a-osoby-s-mentálním-postizením>

L'Arche.org. [online] (cit. 02. 02. 2023)

URL:<https://www.larche.org/about-larche/news/inquiry-statement-test/>

Pracovní pomůcky z cyklu "Naše pastorační péče" oddělení pastorační péče biskupského vikariátu Münster. Editor a vydavatel: Biskupský generální vikariát Münster, oddělení pastorační péče, P. Manfred Kollig , ISSN 1863-7140 [online] (cit. 02. 02. 2023) dostupné z: www.unsere-seelsorge.de.

URL:https://www.bistummunster.de/fileadmin/user_upload/Website/Downloads/Aktuelles/Publikationen/Unsere-Seelsorge/2012/Praxis-Eingeladen-sind-alle-2012.pdf

Focus on the Family.com [online] (cit. 22. 02. 2023)

URL:<https://www.focusonthefamily.com/pro-life/special-needs/when-disabilities-arent-welcome-at-church/>

Christnet.eu [online] (cit. 24. 02. 2023)

URL:https://www.christnet.eu/clanky/1667/souziti_s_mentalne_postizenymi_p_robem.url

Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas s účastí ve výzkumu a se zpracováním osobních údajů

Informace o výzkumu:

Výzkumnice Bc. Blanka Anna Tauerová, studující navazující magisterské studium na Evangelické teologické fakultě Univerzity Karlovy Praha v oboru Křesťanská krizová a pastorační práce – Diakonika, bude provádět kvalitativní výzkum. Výzkumnou technikou bude rozhovor s osobou s mentálním postižením/pracovníkem diakonie/duchovním v církvi XX. Výzkumný projekt bude součástí diplomové práce na téma: *Církevní společenství jako začleňující prostředí pro handicapované (osoby s mentálním postižením)*. Cílem rozhovoru bude zjistit informace o praxi a míře integrace osob s mentálním postižením do církevních společenství. Výzkum bude prováděn jednorázově v předem smluveném termínu.

Informace o účastníkovi výzkumu:

jméno a příjmení:

datum narození:

telefon:

e-mail:

Prohlášení

Já níže podepsaný/-á potvrzuji, že

- a) jsem se seznámil/-a s informacemi o cílech a průběhu výše popsaného výzkumu (dále též jen „výzkum“);
- b) dobrovolně souhlasím s účastí své osoby /příp. svého dítěte/ v tomto výzkumu;
- c) rozumím tomu, že se mohu kdykoli rozhodnout ve své účasti na výzkumu nepokračovat;

- d) jsem srozuměn s tím, že jakékoliv užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu nezakládá můj nárok na jakoukoliv odměnu či náhradu, tzn., že veškerá oprávnění k užití a zveřejnění dat a výstupů vzešlých z výzkumu poskytují bezúplatně;
- e) souhlasím s nahráváním mého rozhovoru s výzkumníci a s analýzou výsledného zvukového záznamu a jeho přepisu. Dávám souhlas k tomu, že výzkumnice může v odborné publikaci citovat informace, které jí poskytují;
- f) rozumím tomu, že pokud se v průběhu rozhovoru objeví pro mne obtížná témata, mohu odmítnout odpovědět na jakoukoliv otázku, nebo kdykoliv ukončit rozhovor.

Zároveň prohlašuji, že

- a) souhlasím se zveřejněním anonymizovaných dat a výstupů vzešlých z výzkumu a s jejich dalším využitím;
- b) souhlasím se zpracováním a uchováním osobních a citlivých údajů v rozsahu v tomto informovaném souhlasu uvedených ze strany Univerzity Karlovy, Evangelické teologické fakulty, IČ: 00023647, se sídlem: Černá 9, 115 55, Praha 1 a to pro účely zpracování dat vzešlých z výzkumu, pro účely případného kontaktování z důvodu zpracování dat vzešlých z výzkumu či z důvodu nabídky účasti na obdobných akcích a pro účely evidence a archivace; a s tím, že tyto osobní údaje mohou být poskytnuty subjektům oprávněným k výkonu kontroly projektu, v jehož rámci výzkum realizován;
- c) jsem seznámen/-a se svými právy týkajícími se přístupu k informacím a jejich ochraně podle § 12 a § 21 zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů, tedy že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o informaci o zpracování mých osobních a citlivých údajů a jsem oprávněn/-a ji dostat a že mohu požádat Univerzitu Karlovu v Praze o opravu nepřesných osobních údajů, doplnění osobních údajů, jejich blokaci a likvidaci.

Výše uvedená svolení a souhlasy poskytují dobrovolně na dobu neurčitou až do odvolání a zavazují se je neodvolat bez závažného důvodu spočívajícího v podstatné změně okolností.

Vše výše uvedené se řídí zákony České republiky, s výjimkou tzv. kolizních norem, a bude v souladu s nimi vykládáno, přičemž případné spory budou řešeny příslušnými soudy v České republice.

Potvrzuji, že jsem převzal/a podepsaný stejnopis tohoto informovaného souhlasu.

Dne:

Podpis:

Příloha č. 2: Připravené otázky do polostrukturovaného rozhovoru

1. Tvůj věk, vzdělání, zaměstnání
2. Kde bydlíš a s kým žiješ ve společné domácnosti?
3. Kdy ti byla stanovena diagnóza?
4. Jak se u tebe omezení související s tvou diagnózou projevuje v osobním a pracovním životě?
5. Jakým způsobem k tvou diagnóze přistupuje rodina a kdo ti nejčastěji poskytuje psychickou podporu?
6. Navštěvuješ nějaký církevní sbor, případně si členem církve?
7. Jak se v tomto společenství cítíš?
8. Jak si myslíš, že tě ve sboru ostatní vnímají a jak vnímáš ty je?
9. Pokud bys měl možnost hovořit o svém omezení s pracovníkem církevního sboru, využil bys tuto nabídku?
10. Je něco, co by se podle tebe ve společenství mělo změnit, aby ses cítil více přijímaný?

1. Tvůj věk, vzdělání, zaměstnání
2. Máš praktickou zkušenost s osobou s mentálním postižením?
3. V čem se podle tebe liší přístup k osobě s mentálním postižením vzhledem k osobě bez postižení?
4. Jaký je rozdíl k přístupu ke svátostem – pro člověka s mentálním postižením a pro osobu bez postižení?
5. Jaké kroky podle tebe sbor podniká pro to, aby se snažil lépe integrovat osoby s mentálním postižením do svého společenství?
6. Plánuje sbor zavedení nějakých dalších kroků pro integraci osob s mentálním postižením?
7. Jaké nejčastější problémy se ve společenství objevují směrem k osobám s mentálním postižením?
8. S jakým postojem k osobám s mentálním postižením se u ostatních členů společenství setkáváš?
9. Využíváš nějaké speciální techniky při komunikaci s lidmi s mentálním postižením?
10. Jak ty osobně vnímáš mentální postižení?